

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ СТРУКТУРНИ И
ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ЗА
ИНТЕЛИГЕНТЕН РАСТЕЖ

ИНСТРУМЕНТ
ЗА ОТКРИВАНЕ НА ДАРБИТЕ
И ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИ
ЗА СТИМУЛИРАНЕТО ИМ
ЧРЕЗ ДОПЪЛНИТЕЛНА ПОДКРЕПА
ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ
НА ДЕЦА И УЧЕНИЦИ
С ИЗЯВЕНИ ДАРБИ
И НАСОКИ ЗА ПРИЛАГАНЕ
НА ИНСТРУМЕНТА

Проект BG05M2OP001-3.018-0001 „Подкрепа за приобщаващо образование“,
финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“,
съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове.

ИНСТРУМЕНТ
ЗА ОТКРИВАНЕ НА ДАРБИТЕ
И ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТИ
ЗА СТИМУЛИРАНЕТО ИМ
ЧРЕЗ ДОПЪЛНИТЕЛНА ПОДКРЕПА
ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ
НА ДЕЦА И УЧЕНИЦИ С ИЗЯВЕНИ ДАРБИ
И НАСОКИ ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ИНСТРУМЕНТА

София, 2023

www.mon.bg

Проект BG05M2OP001-3.018-0001 „Подкрепа за приобщаващо образование“, финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове.

Авторски екип:

доц. д-р Румяна Панкова – ръководител на екипа
д-р Пламен Иванов
Илия Бояров
ас. д-р Иван Симеонов
ас.д-р Павлина Обретенова
д-р Стояна Георгиева
Кристина Ушева
Диана Златкова
Пламен Гостев
д-р Галя Петрова
д-р Илиана Саласар

Съдържанието на материалите, изразените възгледи и мнения в „Инструмент за откриване на дарбите и за определяне на възможности за стимулирането им чрез допълнителна подкрепа за личностно развитие на деца и ученици с изявени дарби и насоки за прилагане на инструмента“ принадлежат на техните автори и не може да се приемат като официална позиция на Европейския съюз или на Министерството на образованието и науката.

МИНИСТЕРСТВО
НА ОБРАЗОВАНИЕТО
И НАУКАТА

© Министерство на образованието и науката, издател, 2023
www.mon.bg

ISBN 978-954-8973-47-2

Съдържание

УВОД	5
1. ОБЛАСТ НАУКА	8
Раздел Български език и литература	9
Раздел Обществени науки	40
Раздел Математика	71
Раздел Природни науки	87
2. ОБЛАСТ ИЗКУСТВО	98
Раздел Изобразително изкуство.....	99
Раздел Танцово изкуство и хореография.....	125
Раздел Музика	146
3. ОБЛАСТ СПОРТ	162
Раздел Спорт.....	163

Източници на използваните снимки в изданието по страници (от горе надолу и от ляво надясно):

стр. 28 – *Freepik*;

стр. 49 – *Уикипедия, интернет*;

стр. 50 – *Pexels/Орлин Рачев, интернет, Freepik, интернет, интернет, Уикипедия, интернет, Freepik*

стр. 56 – *интернет, интернет, pexels, pravoslaviето.com, БГНЕС*

стр. 57 – *Уикипедия, Уикипедия, интернет*

стр. 63 – *История и цивилизации 5. клас*

стр. 64 – *Уикипедия, Уикипедия*

стр. 76 – *Pinterest*

стр. 93 и 94 – *Freepik*

стр. 95 – *интернет*

УВОД

Инструментът за откриване на дарби и за определяне на възможности за стимулирането им чрез допълнителна подкрепа за личностно развитие на деца и ученици с изявени дарби и насоките за прилагането му е разработен по проект BG05M2OP001-3.018-0001 „Подкрепа за приобщаващо образование“, финансиран по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020 г., съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове.

Той е нов продукт, който за първи път ще се прилага в системата на предучилищното и училищното образование. Чрез него се поставя началото на нов подход към откриването на творческите способности на децата и учениците в учебна среда в областта на науката, изкуството и спорта. Прилагането на такъв инструмент от педагогически специалисти в образователната система значително ще улесни и подобри работата им и може да очертае потребностите за по-нататъшното му надграждане и усъвършенстване, следвайки най-добрия интерес на българските деца и ученици с изявени дарби.

Инструментът включва няколко раздела с тестове за идентифицирането на способностите/талантите/изявените дарби за различните възрастови групи – деца от предучилищна възраст (4 – 7 години), ученици от начален етап (I – IV клас) и ученици от прогимназиален етап (V – VII клас). Във всеки от разделите са представени целите, структурата, спецификата на отделните тестове, използваните понятия и термини в контекста на съответната област, както и насоки за прилагането им.

Цели на инструмента:

- ▶ Диагностициране на **индивидуалните способности** на всяко дете и всеки ученик в областите наука, изкуство и спорт.
- ▶ Диагностициране на **специфичните дарби** на всяко дете и всеки ученик в посочените области.
- ▶ Установяване степента на постигане на резултати на ниво учебна програма и над изискванията, определени в държавните образователни стандарти за предучилищното образование и за общообразователната подготовка.
- ▶ Описание на препоръчителни насоки и дейности за поддържане и стимулиране на потенциала на детето/ученика, както и на качеството на неговото обучение.

Диагностичният инструмент осигурява ранно откриване и насърчаване на личностния потенциал на всяко дете и всеки ученик с изявени дарби.

Структура и специфика на инструмента

Инструментът е структуриран в профилирани блокове от тестове за откриване на способности (в области наука, изкуство и спорт), чрез които се идентифицират и проследяват различните нива на успех при овладяване на специфичен образователен материал в трите посочени възрасти. Това е базисна предпоставка за прогнозиране и придвижване в индивидуалното развитие на дадено дете към определени видове дейности. Оценката на тестовете за изявени способности се извършва при предсказуемо валидиране, ориентирано към предварително определени критерии. Индексът за оценяване се поставя върху индивидуалните качества и способности на децата и учениците, както и върху наблюдаваното им хармонично, социално, емоционално и личностно развитие. Използваните методи в процеса на работа имат описателни, обяснителни и прогностични функции, изведени чрез логически изводи (индуктивни и дедуктивни).

Тестовите проверяват степента на знание, разбирането и приложението му чрез креативно мислене и поведение в различни направления на науката, изкуството и спорта и са подходящи за индивидуално приложение в малки групи при деца в предучилищна възраст или при ученици в начален етап, както и в по-големи групи при следващата възрастова категория.

Предложените тестове са конструирани на базата на диференциален подход:

- аналитичен метод (процес на идентифициране, описване и хронологично подреждане на показателите въз основа на връзката между тях);
- комбинация от идеографски методи (индивидуално проследяване на характеристиките на дете/ученик);
- номотетичен подход (сравняване на показателите в групата на изследваните деца) в приложените разработки по история, изобразително изкуство и спорт.

Резултатите от прилагането на диагностичния инструмент трябва да се разбират като част от по-сложен механизъм за определяне на нивото на дарбите. Определянето на способностите като маркер за измерване на надареност, дарба и талант включва функционална система от невропсихична структура, психични свойства (темперамент, характер, ориентация, възможности), умения и навици. Динамиката на развитието на способностите зависи както от волята, интересите и характера, така и от начина на обучение и трудова дейност на детето/ученика.

Към инструмента е приложено подробно описание на тестове и айтеми за всяка възрастова група, както следва:

1. Спецификация на комплекта от диагностични тестове за идентифициране на деца с изявени дарби от предучилищна възраст 4 – 7 години в областта на науката, изкуството, спорта – по раздели.
2. Спецификация на комплекта от диагностични тестове за идентифициране на ученици с изявени таланти от I – IV клас в областта на науката, изкуството, спорта – по раздели.
3. Спецификация на комплекта от диагностични тестове за идентифициране на ученици с изявени дарби от V – VIII клас в областта на науката, изкуството, спорта – по раздели.

Понятиен апарат

Диагностичният инструмент борава със следната обща дефиниция и понятия, като във всеки раздел са допустими и описани специфични за областта понятия, отнасящи се до диагностицирането на изявени дарби:

- **Креативност** – специфичен вид творческо мислене, при което индивидът е способен да генерира оригинални идеи и решения, които са полезни и приложими към конкретен проблем.
- **Способност** – умението за разбиране, разсъждаване, вземане на решение, във връзка с конкретен проблем от конкретна област.
- **Надареност** – степен на способности, превъзхождащи средните нива на възможности, в определена област.
- **Дарба** – набор от вродени способности, превъзхождащи средните нива на възможности и с по-комплексен характер от надареността, включващи креативно мислене.
- **Талант** – уникална способност в една или няколко области, определени като специфични лични предразположения на човек.

В инструмента са описани и **някои от специфичните характеристики и качества на децата и учениците с изявени дарби**. Децата с изявени дарби често демонстрират склонност към необичайни гледни точки в проблемни ситуации, използват дивергентно мислене в своя подход към задачите, ситуациите и хората; предпочитат да изпробват своите възможности с най-трудните задачи. Привлича ги асиметричното, небалансираното, неопределеното, сложното и обърканото в ситуациите. Те притежават способност за богата визуализация на това, което искат да кажат на другите; да изразят музиката пластично с движение и танц; да поставят интересни и оригинални заглавия на собствени продукти; да решават проблеми, да оперират с абстрактни идеи и да търсят тяхната конкретизация. Посочените характеристики за надарени деца насочват към търсене и индикиране на умения за: творческо мислене, критично мислене, иновация, креативност. Креативността е в основата на търсенето, предизвикателството и способността да се погледне на познатото по различен начин, т.е. умение, което се развива във времето и е предпоставка (недостатъчна, но необходима) за изявени дарби и талант.

В насоките за работа към учителите и другите педагогически специалисти, представени в разделите на съответните области на инструмента, са дадени препоръки за допълнителни дейности за стимулиране на специфичните дарби чрез индивидуален подход към всяко дете и всеки ученик.

Логично възниква необходимостта от творчески стил на преподаване на учителите и другите специалисти, в това число неформалност, гъвкавост, интерпретативност, нестандартност и др.

Изготвените материали съдържат:

1. Ясно дефиниране на целите, съобразени с таксономията на Блум.
2. Съобразяване на тестовите задачи с учебното съдържание, фиксирано от учебните програми и програмите за националното външно оценяване и държавните зрелостни изпити.

Тестовите задачи са изготвени от педагогически специалисти в сферата на висшето и средното образование – педагози и методици, подготвящи бъдещи учители и работещи за тяхната продължаваща квалификация, и от автори на учебници и учебни помагала по различни учебни предмети, участници в екипи за разработване на учебни програми за училищните образователни степени.

1 ОБЛАСТ НАУКА

РАЗДЕЛ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Предназначение на теста

С диагностичния тест се установява степента на езикови и творчески способности, които включват:

- **езикови способности** – способност да се разпознават и избират езикови форми, които са уместни в синтактична конструкция или речева ситуация; извличане, осмисляне и/или създаване на лексикални и синтактични конструкции.
- **социокултурни способности** – задачи, насочени към овладяване на умения да се извлича и подбира информация от медийни и от художествени текстове; оценъчни умения и критическо мислене; интерпретиране на ценности, проблеми и конфликти; установяване на граждански и обществени компетентности.
- **умения за културно изразяване и творчество** – създаване и възприемане на текстове; използване на фигуративния потенциал на езика; изразяване на собствен психоафективен и мисловен опит.

Нивата на езикови и творчески способности отчитат наличието на изявени дарби в областта на българския език и литературата и потенциалното им развитие.

Тестът е подходящ за приложение в малки групи или индивидуално при следните възрасти: 4 – 7 години, I – IV клас, и в по-големи групи при възраст V – VII клас. Тестовите проверяват степента на знание, разбиране, анализиране, асоциативност и приложение на словесно креативно мислене в езиковата и литературната надареност.

Цели на теста

Целта на теста се структурира в следните задачи:

- 1. Диагностициране на индивидуалните способности на всеки ученик/дете във връзка със:**
  - словесно креативно мислене при решаване на творчески проблем;
  - езикови и литературни умения при изграждане на текстове;
  - съдържателна и креативна страна на писането – интерактивност, поливалентност, връзка с психологията.
- 2. Диагностициране на специфичните дарби на всеки ученик/дете:**
  - установяване на силни и слаби страни в езиковите и творческите способности.
- 3. Установяване на степента на постигане на резултати на ниво учебна програма и над държавните образователни стандарти за предучилищното образование и за общообразователната подготовка.**
- 4. Описание на препоръчителни насоки и дейности за поддържане и стимулиране на качеството на обучение.**

Качество на изготвените тестове

Качеството на изготвените тестове се постига чрез:

- ясно дефиниране на целите, съобразени с когнитивното развитие и етапите на развитие в детските текстове;
- съобразяване на тестовите задачи с учебното съдържание, фиксирано от учебните програми.

Понятиен апарат

Предложените тестове се конструират на базата на диференциалния подход: аналитичния метод (процес на идентифициране, описване и хронологично подреждане на показателите въз основа на връзката между тях); комбинация от идеографски методи (индивидуално проследяване на характеристиките на дете/ученик); номотетичен подход (сравняване на показателите в групата на изследваните деца) в приложените разработки по български език и литература.

Необходимо е уточняване на съдържанието на понятията:

Креативност – специфичен вид творческо мислене, при което индивидът е способен да генерира оригинални идеи и решения, които са полезни и приложими към конкретен проблем.

Способност – умението за разбиране, разсъждаване, вземане на решение във връзка с конкретен проблем от конкретна област.

Надареност – степен на способности, превъзхождащи средните нива на възможности в определена област.

Дарба – набор от вродени способности, превъзхождащи средните нива на възможности и с по-комплексен характер от надареността, включващи креативно мислене.

Езикови способности – способност да се разпознават и избират езикови форми, които са уместни в синтактична конструкция или речева ситуация; извличане, осмисляне и/или създаване на лексикални и синтактични конструкции.

Социокултурни способности – задачи, насочени към овладяване на умения да се извлича и подбира информация от медийни и от художествени текстове; оценъчни умения и критическо мислене; интерпретиране на ценности, проблеми и конфликти; установяване на граждански и обществени компетентности.

Умения за културно изразяване и творчество – създаване и възприемане на текстове; използване на фигуративния потенциал на езика; изразяване на собствен психоафективен и мисловен опит.

Структура и специфика на теста

Задачите в диагностичния тест са оформени в модули, които включват задачи за припомняне, разбиране, прилагане, анализиране, оценяване, създаване от различни текстове и изграждане на нова форма, състояща се от предварително зададени езикови опори, адаптирани по количество и трудност спрямо отделните възрастови групи – 4 – 7 години, I – IV клас и V – VII клас.

Това съотношение съответства на целта на диагностичния тест да открива силните страни на деца и ученици с изявени дарби в областта на българския език и литературата.

Съдържанието на тестовите задачи включва най-важните и най-значимите способности и умения, чиято наличност определя степента на надареност и изявени дарби в областта на българския език и литературата. Включени са разнообразни по вид и структура задачи, които допринасят за високото качество на тестовете.

Подредбата на тестовите задачи се осъществява въз основа на следните критерии:

- според вида на отговорите (припомняне, разбиране и прилагане на знания и умения или оценка, анализ и създаване на текст);
- според характера на текстовете и/или изображенията (за предучилищна възраст) (извличане, анализ или надграждане/създаване на нова текстова цялост);
- според когнитивните равнища и познавателните способности на възрастовите групи.

Оценяване на тестовите задачи:

- Задачите от модул „Слушане“ се оценяват чрез Таблица 1. и 2.
- Задачите от модул „Езикови задачи“ се оценяват чрез Таблица 1. и 2.
- Задачите от модул „Четене с разбиране“ се оценяват чрез Таблица 1. и 2.
- Задачите от модул „Писане“ се оценяват чрез Таблица 3.

Резултатът от теста се образува като сбор от получения брой точки за всички модули от теста. Максималният резултат за теста е 30 точки.

Към спецификацията на теста се предлага Таблица 4., която систематизира съответните компетентности, когнитивни равнища и средностатистически способности на различните възрастови групи в областта на българския език и литературата и представлява помощен критерий за оценяване.

Съдържание на теста

➤ Изисквания относно прилагането на теста:

- Диагностичният тест се прилага и обработва от обучени специалисти;
- Тестът е подходящ за приложение индивидуално при деца в предучилищна възраст, в малки групи при ученици в начален етап и в по-големи групи при следващите възрастови групи;
- Тестът се прилага, когато са изпълнени следните условия: добро общо здравословно състояние; в състояние на бодрост; задоволени физиологични нужди от почивка, сън, храна и други;
- Тестът се прилага в рамките на 20 – 25 минути в предучилищна възраст и два учебни часа при следващите възрастови групи;
- Необходими материали за провеждане на теста: лист за отговори (съдържа стандартизирани изображения, таблици и полета за писане) и стандартни рисунъчни материали по избор на детето/ученика.

➤ Диференциран подход при оценката за идентифициране на изобразителни способности и изяви дарби за различните възрастови групи – 4 – 7 години, ученици от I – IV клас и ученици от V – VII клас.

Резултатите от теста за всеки ученик се попълват в *Регистрационна бланка*.

Таблица 4. Помощни критерии за оценяване и средностатистически способности на различните възрастови групи в областта на българския език и литературата.

Критерии	Възрастова група	Възрастова група	Възрастова група
Таблица 1.	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
Правоговор/ правопис, пунктуация/ интонация, граматика	Поставя правилно по практически път ударение на използваните думи. Произнася правилно думи с фонетични и с правоговорни особености. Разпознава и назовава графични знаци на някои печатни букви, свързани с наименованията на познати лица и предмети. Демонстрира начални графични умения. Разбира разликата между дума и изречение.	Разграничава различните видове звукове. Пише правилно думите без свое ударение. Усвоени графични умения. Развита фина моторика. Познаване на изменяемите части на речта.	Спазва нормите на книжовния изговор; говори с подходящи за ситуацията интонация, сила на гласа, проявява усет за поставяне на логическо ударение.
Лексика	Разбира разликата между дума и изречение. Конструира сложни изречения по нагледна и словесна основа. Разбира и използва думи с абстрактно значение. Назовава правилно предмети, лица, явления, събития. Използва правилно множествено число на думите. Употребява думи и изрази, използвани в групата и в медиите.	Познава, образува и пише правилно сложни думи. Разпознава, определя и използва правилно антоними, синоними. Прави справка на думите в тълковен речник (хартиен и електронен). Познава частите на речта.	Използва синоними и антоними, думи за родови и видови понятия /хипероними и хипоними/ с оглед на стилового разслоение на езика.
Синтаксис	Разбира разликата между дума и изречение. Използва прости разширени изречения. Конструира сложни изречения по нагледна и словесна основа.	Разпознава главните части в изречението. Може да преобразува просто разширено изречение в сложно съчинено изречение. Познава всички видове изречения по цел на общуване – съобщително, въпросително, възклицателно, повелително.	Използва разнообразни по състав и по цел на общуване изречения – прости, сложни (съчинени и съставни); съобщителни, въпросителни, повелителни, възклицателни.

Текст	Съставя кратки устни текстове, отличаващи се с разговорна лексика и прости изречения.	Разказва, описва, обосновава се, задава въпроси, обяснява, като използва уместно езиковите средства, характерни за ситуацията на общуване съобразно участниците в нея, темата, целта и условията.	Създава текстове от аргументативен тип – отговор на научен, литературен, житейски въпрос. Планира и структурира логически текста си съобразно темата и целта на общуване. Логически и графично обособява тематично-смысловите части на своя писмен текст.
Таблица 2.	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
Извличане на информация Откриване на ключови думи, определяне на тема, подтеми, аргументи	Разпознава епизоди от познати литературни произведения. Назовава основните герои в литературно произведение. Определя последователността на сюжета по илюстрации. Преразказва приказка или разказ чрез импровизирани реплики и невербални средства за комуникация.	Определяне на темата на прочетен текст или озаглавяване на текст. Разкриване на последователността и връзката между отделните епизоди в текста. Назоаване на героите. Ясно и последователно преразказване на познат текст. Преобразуване на пряката реч в непряка.	Използва с познавателна цел различни източници на информация/учебници, енциклопедии, периодични издания, речници, познава графичното им оформление – бележки към текста, индекс/. Ориентира се в жанровете особености на научнопопулярна статия, речникова статия, новинарски текст, както и в жанровете на художествената литература, предвидени за изучаване в тази степен. Планира, резюмира, води бележки и коментира съдържанието на текст от съответния жанр.
Тълкуване Открояване на преносно употребените думи и изрази. Възможност за обясняване на символи и/или абстрактна лексика. Откриване на скрития смисъл в текстовете. Разкриване на непознати перспективи към произведението	Определя ролята на героите от познати литературни произведения. Задава въпроси, свързани с художествения текст. Разбира съдържанието на кратки литературни произведения.	Определя ролята на героите от познати литературни произведения. Задава въпроси, свързани с художествения текст. Разбира съдържанието на по-дълги литературни произведения. Проследява мотивите. Прилага различни стратегии за извличане на информация от художествен и научнопопулярен текст.	Определя ролята на героите от познати литературни произведения. Задава въпроси, свързани с художествения текст. Разбира съдържанието на литературни произведения от различни жанрове. Проследява темите, конфликтите, посланията и мотивите. Прилага различни стратегии за извличане на информация от художествен и научнопопулярен текст. Познава функциите на различните художествени изразни средства.

Осмисляне Способност за създаване на смислови връзки, полагане на проблема в познати граници, извеждане на послания и поуки от текстовете.	Изразява отношението си към постъпките на даден герой. Изразява отношението си към литературно произведение и към постъпките на героите от него. Съотнася постъпките на герои от литературно произведение към собствения си опит	Изразява емоционално-оценъчно отношение към героите в едно произведение. Извършва съпоставка между отделни литературни произведения.	Изразява емоционално-оценъчно отношение към героите в едно произведение. Извършва съпоставка между отделни литературни произведения. Съотнася темите, конфликтите и героите към актуалния контекст. Осмисля проблема в различен културен контекст.
Обобщаване Осмисляне на проблема в общочовешки контекст.	Съотнася постъпките на герои от литературно произведение към собствения си опит или с опита на значими възрастни. Прави заключение.	Съотнася постъпките на герои от литературно произведение към собствения си опит или със съвременното. Прави заключение.	Съотнася постъпките на герои от литературно произведение към собствения си опит или с настоящия социокултурен контекст. Прави заключение.
Таблица 3.	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
Лексикална култура	Познава повече от необходимия лексикален обем по зададената тема и употребява смислово уместни думи и изрази.	Познава повече от необходимия лексикален обем по зададената тема и употребява смислово уместни думи и изрази.	Познава повече от необходимия лексикален обем по зададената тема и употребява смислово уместни думи и изрази.
Граматична норма	Владее устно основните граматични норми на българския език – съгласуване и членуване – по практически път.	Владее основните граматични правила – устно и писмено.	Владее граматичните правила както устно, така и писмено.
Логическа последователност	Разбира зададената тема. Умее да изгражда логически последователно изложение. Умее да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Умее правилно да съставя цялостно описание, повествование или разсъждение. Усвоил е богат за възрастта си речник.	Разбира зададената тема. Умее да изгражда логически последователно изложение. Умее да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Умее правилно да съставя цялостно описание, повествование или разсъждение. Усвоил е богат за възрастта си речник.	Разбира зададената тема. Умее да изгражда логически последователно изложение. Умее да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Умее правилно да съставя цялостно описание, повествование или разсъждение. Усвоил е богат за възрастта си речник.

Обем	Създава писмен/ устен текст според предварителните указания.	Създава писмен/ устен текст според предварителните указания.	Създава писмен/ устен текст според предварителните указания.
При липса на всякакви признаци за даден критерий се записва резултат 0 т. в съответното поле.			
При наличие на малко признаци за даден критерий се записва резултат от 1 т. в съответното поле към Таблица 3.			
При наличие на изброените признаци в Таблица 4. за даден критерий се записва резултат 1, 2 или 3 т. в съответното поле за използвания тест.			

Таблица 5. Критерии за диференциация

Брой точки:	Ниво на способности:
До 10 т.	Ниско ниво на езикови и/или творчески способности.
	Средно ниво на езикови и/или творчески способности.
От 10 до 20 т.	Средно ниво на езикови и/или творчески способности.
От 20 до 25 т.	Изявени дарби.
Над 25 т.	Изключително високи нива на изявени дарби.

При ниво на способности под 10 точки пропуските са съществени и изследваното лице не се счита с изявени дарби.

При ниво на способности от 10 до 20 т. изследваното лице се счита със средностатистически способности и не се диференцира с изявени дарби. Усвоени са основните механизми за писане: правопис, граматика и пунктуация.

При ниво на способности от 20 до 25 т. изследваното лице се счита с изявени дарби и е подходящо да се стимулира чрез индивидуален учебен план и допълнителна подготовка. Налични са по-голяма част от отличителните черти за даровитост: създаване на собствен текст, оригинален текст чрез творческо писане, връзка на творческото писане с други науки, интерактивност, мисловни умения на по-високо ниво, множествена интелигентност, интерактивност, изместен акцент от правописа, граматиката и пунктуацията към съдържателната и креативната страна на писането; каузална връзка между речевите дейности (четене, писане, говорене, слушане).

Регистрационна бланка

	Таблица 1. Брой точки:	Таблица 2. Брой точки:	Таблица 3. Брой точки:
Модул 1	Не се прилага		Не се прилага
Модул 2	Не се прилага		Не се прилага
Модул 3		Не се прилага	
Общ брой точки за тест:			

В регистрационната бланка се записват резултатите от всяка отделна таблица и се изчислява общ брой точки от диагностичния тест, след което се определя наличието на изявиени дарби в областта на българския език и литературата по Таблица 5. Критерии за диференциация.

➤ Препоръки

При установени изявиени дарби в областта на българския език и литературата е подходящо да се стимулира развитието им чрез индивидуален учебен план и допълнителна подготовка, която включва задачи за развитие на словесно креативно мислене и упражнения за развитие на литературното писане, критическото мислене и социокултурните умения. Необходимо е осигуряването на колаборативни дейности, възможност за афилиация, насочване към възможностите за себеизразяване, към детския свят и мироглед, предвиждане на специфичната роля на учителя, родителите и другите ученици, работа върху (авто)рефлексията, работа по по-голяма тема, проект, област, представляваща интерес за диагностицираното дете с дарби.

При изключително високи нива на изявиени дарби е препоръчителна индивидуална подготовка със специалист във филологическата (и/или в друга хуманитарна) област или с изявена творческа личност.

➤ Специфични качества и характеристики /психологически особености/ на деца и ученици с изявиени дарби

При децата и учениците с изявиени дарби се наблюдава повишена психическа и умствена активност. Отличават се с високи нива на емоционална чувствителност. Имат оригинално мислене, често дивергентно, и богато въображение. Когнитивните способности за обработка, анализ, синтез и оценка на информацията са развити в по-висока степен от нормативната за възрастта. Децата с изявиени дарби имат висока продуктивност, справят се с лекота със задачите от учебния план. Демонстрират специфичен вид творческо мислене, при което генерират оригинални идеи и решения, които са полезни и приложими към конкретен проблем. Имат комплекс от способности, свързани с употребата на фигуративен език, който им позволява да изразяват идеите си устно и писмено, както и комплекс от способности, свързани с езикова интерпретация на проблеми, идеи и изображения, чрез езикови изразни средства.

➤ Възможностите за допълване на предложените тестове за идентифициране на дарбите при децата и учениците

Зададените критерии за оценка могат да бъдат прилагани към задачи за свободен, авторски текст по зададена тема, която включва представяне на аргументи, засягащи научен, граждански или общочовешки проблем.

ТЕСТОВЕ ЗА ОТКРИВАНЕ НА ДЕЦА И УЧЕНИЦИ С ИЗЯВЕНИ ДАРБИ В ОБЛАСТТА НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРАТА

Възрастова група 4 – 7 години

Таблица 1. Установяване на нивото на езикова компетентност (правоговорна/правописна, пунктуационна, граматична, лексикална, синтактична, стилова)

Максимален брой точки за всеки един от критериите – 2 Максимален брой точки – 10 Минимален брой точки – 0	Правоговор/ правопис, пунктуация, граматика	Лексика Точни, ясни и уместно употребени думи.	Синтаксис Изреченията са синтактично издържани. Умения за изграждане на прости (и сложни) изречения.	Текст Чрез разнообразни езикови средства и тяхното съчетаване се постига оригиналност в изказванията /текстовете.	Социокултурни умения Емоционална интелигентност
Брой точки:					
Общ брой точки:					

Таблица 2. Установяване на нивото на извличане, тълкуване, осмисляне и обобщаване на информация

Максимален брой точки за първите два критерия – 2 Максимален брой точки за „Синтаксис/Текст“ – 3 Минимален брой точки – 0	Извличане на информация Откриване на ключови думи, определяне на тема, подтеми, аргументи.	Тълкуване Открояване на преносно употребените думи и изрази. Възможност за обясняване на символи и/или абстрактна лексика. Откриване на скрития смисъл в текстовете. Разкриване на непознати перспективи към произведението.	Осмисляне Способност за създаване на смислови връзки, полагане на проблема в познати граници, извеждане на послания и поуки от текстовете.	Обобщаване Осмисляне на проблема в общочовешки контекст.
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 3. Идентифициране на степента на създаване на писмен и/или устен текст с помощта на езикови умения и креативно мислене

Критерии за оценка на продуктивен писмен текст (разказ по зададени опори/по въображение, коментар или описание по позната тема)		Брой точки
I.	Езикови компетентности	
	По отношение на лексикалната си култура ученикът:	
	Познава повече от необходимия лексикален обем по зададената тема и употребява смислово уместни думи и изрази.	2 т.
	Познава необходимия лексикален обем по зададената тема и допуска единични или спорадични грешки при употребата на смислово уместни думи и изрази.	1 т.
	Не познава необходимия лексикален обем на зададената тема и не умее да употребява смислово уместни думи и изрази.	0 т.
	По отношение на граматичната норма ученикът:	
	Владее и прилага освен познатите основни граматични норми и такива, характерни за по-горен образователен етап. Умее да описва или да коментира зададената тема както с прости изречения, така и със сложни съчинени/съставни изречения.	2 т.
	Владее и прилага познатите му основни граматични норми. Не е овладял изцяло уменията да описва или коментира с прости и/или сложни изречения поставената тема.	1 т.
	Не владее и не познава основни граматични норми и не умее да описва или коментира с прости изречения зададената тема.	0 т.
	По отношение на правописната и пунктуационна норма ученикът:	
	Владее и прилага познатите му основни правописни и пунктуационни правила, както и такива, характерни за по-висок етап на обучение. Не допуска правописни/правоговорни и пунктуационни/интонационни грешки.	2 т.
	Владее и прилага познатите му основни правописни/правоговорни и пунктуационни/интонационни правила. Допуска единични или спорадични правописни/правоговорни и пунктуационни/интонационни грешки.	1 т.
	Не владее и не познава основни правописни и пунктуационни правила. Допуска груби и повтарящи се правописни и пунктуационни грешки.	0 т.
II.	Компетентности за изграждане на продуктивен писмен текст (разказ по зададени опори/по въображение, коментар или описание по позната тема)	
	По отношение на логическата последователност на изложението ученикът:	
	Разбира зададената тема. Умее да изгражда логически последователно изложение. Умее да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Умее правилно да съставя цялостно описание, повествование или разсъждение. Усвоил е нехарактерно богат за възрастта си речник.	3 т.
	Разбира зададената тема. Демонстрира известни пропуски при изграждането на логически последователно изложение. Умее да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Умее да съставя описателен/аргументативен текст, но речникът е ограничен.	2 т.
	Разбира зададената тема. Демонстрира известни пропуски при изграждането на логически последователно изложение. Не е овладял изцяло уменията да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Демонстрира пропуски при изграждането на описание и използваният речник е ограничен, като някои думи са употребени неточно.	1 т.

Не разбира зададената тема. Не умее да изгражда логически последователно изложение и да излага своите разсъждения или аргументи в съответствие със зададената тема. Не умее да съставя описание. Съдържанието на текста е трудноразбираемо.	0 т.
По отношение на зададения обем ученикът:	
Създава съчинение от 60% до 100% от зададения обем по условие.	1 т.
Създава съчинение под 60% от зададения обем.	0 т.
МАКСИМАЛЕН БРОЙ ТОЧКИ ЗА ПОСЛЕДНАТА ЗАДАЧА	10 т.

Регистрационна бланка

	Таблица 1. Брой точки:	Таблица 2. Брой точки:	Таблица 3. Брой точки:
Модул 1		Не се прилага	Не се прилага
Модул 2	Не се прилага		Не се прилага
Модул 3	Не се прилага	Не се прилага	
Общ брой точки за тест			

Регистрационна бланка за резултатите от теста

Резултатите от примерния диагностичен тест са на 6-годишни деца от детска градина

Задачи	Ученици	В	Н	Б
Модул 1	20	60%	30%	10%
Модул 2	20	55%	25%	20%
Модул 3	15	80%	0	20%

Означения:

В – брой верни отговори

Н – брой неверни отговори

Б – брой задачи без верен отговор

Децата притежават компетентностите:	Децата трябва да работят за постигане на компетентностите:
Да извличат чрез слушане основна информация от текст – герои и действия.	Тълкуване
Правилно произнасяне на думата, разпознават и назовават някои графични знаци.	Осмисляне
Демонстрират начални графични умения.	Обобщаване
Назовават вярно предмети, лица, събития от действителния свят.	Продуктивност, творчество

Насоки за работа с диагностичния тест за възрастова група 4 – 7 години

Съдържанието на диагностичния тест е с незадължителен характер. Може да се използва същата или подобна методика. Изготвеният тест съдържа 3 модула:

Модул 1 – включени са 5 задачи (5 минути)

Учителят организира четене на приказката за всяко дете поотделно. Поставя логически ударения на ключовите думи.

Модул 2 – включени са 15 задачи (10 минути)

Учителят следи за степента на осмисляне, тълкуване, обобщаване и възпроизвеждане на информацията от текста, както и за езиковите компетентности на детето. При отговорите се отчитат и социокултурни умения, и проявена емоционална интелигентност.

Модул 3 – съдържа творческа задача (5 минути)

Предложените изображения са с илюстративен характер. Акцентът е върху съдържателната страна, формата и механизмите на говорене се явяват второстепенни. Важно е излагането на идеи, чувства и емоции.

Анализ на получените резултати

При анализиранияте резултати от проведените тестове се отчита предимството на индивидуалната работа с всяко едно дете, което позволява гъвкавост при задаването на въпросите, възможност да се видоизменят, както и да се отчитат индивидуалните социокултурни умения и степента на себеизразяване.

При апробирането се установява постигане на заложените средни стойности по отношение на лексикалните и синтактични умения, умения за създаване на съчинения според изискванията. При отчитането на резултатите не се наблюдават особености в лексикалния обем на децата, в реагирането на визуалните средства стимули и в изграждането на устни текстове.

КАМИЛА И ЧАЙНИК

ПО ЦЯЛ ДЕН СЕДЯ НА ПЕЧКАТА И СЪБИРАМ КОТЛЕН КАМЪК, МЪРМОРЕЛ ЧАЙНИКЪТ. А
СЪМ ЧУВАЛ ЗА ЧЕТИРИКРАКИ ЧАЙНИЦИ, КОИТО РАЗНАСЯТ ВОДА ИЗ ПУСТИНИТЕ.

НЕ ЩЕЩ ЛИ, ЕДИН ДЕН ПРЕД КЪЩАТА НА ЧАЙНИКА СПРЯЛА КАМИЛА. СИГУРНО
ТОВА Е ГОЛЕМИЯТ ХОДЕЩ ЧАЙНИК, ЗАРАДВАЛ СЕ НАШИЯТ ГЕРОЙ.

КАКВА МАЛКА ИЗЯЩНА КАМИЛА, ВЪЗКЛИКНАЛА КАМИЛАТА, КАТО ВИДЯЛА ЧАЙНИКА.
ИМА СИ И КАПАЧЕ НА ГЪРБИЦАТА.

ВИНАГИ СЪМ ЗНАЕЛ, ЧЕ СМЕ ОТ ЕДИН И СЪЩИ РОД. КОЛКО ХУБАВО, ЧЕ СЕ
СРЕЩНАХМЕ, КАЗАЛ ЧАЙНИКЪТ. АЗ ЩЕ ТЕ ЧАКАМ ТУК И ЩЕ МИСЛЯ ЗА ТЕБ, А ТИ ЩЕ
МИНАВАШ И ЩЕ МИ РАЗКАЗВАШ ЗА ШИРОКИЯ СВЯТ.

И ЕДИН ДЕН ЩЕ СИ ИМАМЕ ЦЯЛО СТАДО КАМИЛОЧАЙНИЧЕТА.

Откъсът е от книгата на Рая Господинова и Георги Господинов – „Сватби на животни и неща“. Илюстрация – Рая.

ЛИСТ ЗА ОТГОВОРИ

1. Модул „Езикови задачи“

1. Кои са звуковете/буквите в началото и в края на имената на двамата герои?¹

.....

2. Коя от чутиите думи от текста е с най-много звукове/букви (и/или срички)?

.....

3. Довърши изречението.

Чайникът има котлен камък, защото .....

.....

4. Довърши изречението, като отговориш на въпроса „Къде?“

Камилата живее .....

.....

5. Името на единия от героите започва със същия звук, с който завършва името на другия герой. Кой е този звук? А можеш ли да изпишеш буквата (може и с нагледна основа за 4-годишните)²?

.....

2. Модул „Слушане с разбиране“

Задача 1. Кои са героите от текста? .....

.....

Задача 2. По какво си приличат и по какво се различават героите?

.....

Задача 3. В какво настроение са? .....

.....

Задача 4. Променя ли се настроението на героите? .....

.....

Задача 5. Опиши каквото знаеш за двамата герои, което не е посочено в текста?

.....

.....

Задача 6. Разгледай картинката. Кой от двамата герои е изобразен на нея?

.....

Задача 7. Как би я дорисувал/а ти? (на ученика се предоставя празен лист А4)

1. Учителят отбелязва кратък коментар към устните отговори на детето за всяка задача или работи със записващо устройство.
2. Показва се изображение на буква „к“.

Задача 8. От какво е впечатлен чайникът, когато вижда камилата?

.....

Задача 9. От какво е впечатлена камилата, когато вижда чайника? .

.....

Задача 10. Използват ли „вълшебни“ думи двамата герои? Защо?

.....

Задача 11. Очертай пътя на камилата, която достига до чайника.

.....

Задача 12. Защо светът е наречен „широк“?

.....

Задача 13. Какво ще разкажеш на чайника при втората среща, ако влезеш в ролята на камилата?

.....

Задача 14. Сподели как чайникът може да пътува по „широкия свят“.

.....

Задача 15. Преразкажи началото на текста

.....

3. Модул

Предоставени са в неопределен ред карти на тема „Пътуване/Разходка“. Детето създава устен разказ по зададени визуални опори.

Таблица 1. Установяване на нивото на езикова компетентност (правоговорна/правописна, пунктуационна, граматична, лексикална, синтактична, стилова)

Максимален брой точки за всеки един от критериите – 2 Максимален брой точки – 10 Минимален брой точки – 0	Правоговор/ правопис, пунктуация, граматика	Лексика Точни, ясни и уместно употребени думи.	Синтаксис Изреченията са синтактично издържани. Умения за изграждане на прости (и сложни) изречения.	Текст Чрез разнообразни езикови средства и тяхното съчетаване се постига оригиналност в изказванията /текстовете.	Социокултурни умения Емоционална интелигентност
Брой точки:					
Общ брой точки:					

Таблица 2. Установяване на нивото на извличане, тълкуване, осмисляне и обобщаване на информация

Максимален брой точки за първите два критерия – 2 Максимален брой точки за „Синтаксис/ Текст“ – 3 Минимален брой точки – 0	Извличане на информация Откриване на ключови думи, определяне на тема, подтеми, аргументи.	Тълкуване Открояване на преносно употребените думи и изрази. Възможност за обясняване на символи и/или абстрактна лексика. Откриване на скрития смисъл в текстовете. Разкриване на непознати перспективи към произведението.	Осмисляне Способност за създаване на смислови връзки, полагане на проблема в познати граници, извеждане на послания и поуки от текстовете.	Обобщаване Осмисляне на проблема в общочовешки контекст.
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 3. Идентифициране на степента на създаване на писмен и/или устен текст с помощта на езикови умения и креативно мислене

Критерии за оценка на продуктивен писмен текст (разказ по зададени опори/по въображение, коментар или описание по позната тема)		Брой точки
I.	Езикови компетентности	
	По отношение на лексикалната си култура ученикът:	
	Познава повече от необходимия лексикален обем по зададената тема и употребява смислово уместни думи и изрази.	2 т.
	Познава необходимия лексикален обем по зададената тема и допуска единични или спорадични грешки при употребата на смислово уместни думи и изрази.	1 т.
	Не познава необходимия лексикален обем на зададената тема и не умее да употребява смислово уместни думи и изрази.	0 т.
	По отношение на граматичната норма ученикът:	
	Владее и прилага освен познатите основни граматични норми и такива, характерни за по-горен образователен етап. Умее да описва или да коментира зададената тема както с прости изречения, така и със сложни съчинени/съставни изречения.	2 т.
	Владее и прилага познатите му основни граматични норми. Не е овладял изцяло уменията да описва или коментира с прости и/или сложни изречения поставената тема.	1 т.
	Не владее и не познава основни граматични норми и не умее да описва или коментира с прости изречения зададената тема.	0 т.
	По отношение на правописната и пунктуационна норма ученикът:	
	Владее и прилага познатите му основни правописни и пунктуационни правила, както и такива, характерни за по-висок етап на обучение. Не допуска правописни/правоговорни и пунктуационни/интонационни грешки.	2 т.
	Владее и прилага познатите му основни правописни/правоговорни и пунктуационни/интонационни правила. Допуска единични или спорадични правописни/правоговорни и пунктуационни/интонационни грешки.	1 т.
	Не владее и не познава основни правописни и пунктуационни правила. Допуска груби и повтарящи се правописни и пунктуационни грешки.	0 т.
II.	Компетентности за изграждане на продуктивен писмен текст (разказ по зададени опори/по въображение, коментар или описание по позната тема)	
	По отношение на логическата последователност на изложението ученикът:	
	Разбира зададената тема. Умее да изгражда логически последователно изложение. Умее да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Умее правилно да съставя цялостно описание, повествование или разсъждение. Усвоил е нехарактерно богат за възрастта си речник.	3 т.
	Разбира зададената тема. Демонстрира известни пропуски при изграждането на логически последователно изложение. Умее да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Умее да съставя описателен/аргументативен текст, но речникът е ограничен.	2 т.
	Разбира зададената тема. Демонстрира известни пропуски при изграждането на логически последователно изложение. Не е овладял изцяло уменията да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Демонстрира пропуски при изграждането на описание и използваният речник е ограничен, като някои думи са употребени неточно.	1 т.

Не разбира зададената тема. Не умее да изгражда логически последователно изложение и да излага своите разсъждения или аргументи в съответствие със зададената тема. Не умее да съставя описание. Съдържанието на текста е трудноразбираемо.	0 т.
По отношение на зададения обем ученикът:	
Създава съчинение от 60% до 100% от зададения обем по условие.	1 т.
Създава съчинение под 60% от зададения обем.	0 т.
МАКСИМАЛЕН БРОЙ ТОЧКИ ЗА ПОСЛЕДНАТА ЗАДАЧА	10 т.

Регистрационна бланка

	Таблица 1. Брой точки:	Таблица 2. Брой точки:	Таблица 3. Брой точки:
Модул 1		Не се прилага	Не се прилага
Модул 2	Не се прилага		Не се прилага
Модул 3	Не се прилага	Не се прилага	
Общ брой точки за тест			

Регистрационна бланка за резултатите от теста

Апробирането на теста е проведено в 4. клас.

Задачи	Ученици	В	Н	Б
Модул 1	21	61,9%	28,6%	9,5%
Модул 2	21	66,7%	33,3%	0%
Модул 3	20	30%	20%	50%

Означения:

В – брой верни отговори

Н – брой неверни отговори

Б – брой задачи без верен отговор

Децата притежават компетентностите:	Децата трябва да работят за постигане на компетентностите:
Да извличат чрез четене основна информация от текст – герои и действия.	Тълкуване
Усвоени графични умения.	Осмисляне
Разпознават частите на речта.	Обобщаване
Назовават вярно предмети, лица, събития от действителния свят.	Продуктивност, творчество

Насоки за работа с диагностичния тест за възрастова група I – IV клас

Съдържанието на диагностичния тест е с незадължителен характер. Може да се използва същата или подобна методика. Изготвеният тест съдържа 3 модула. Формата е писмена, фронтална и групова.

Времетраене: 40 минути

Модул 1 – включени са 10 задачи

Модул 2 – включени са 9 задачи

Модул 3 – включена е 1 задача

Със задачите от първия модул се отчита степента на езикова компетентност на учениците. С втория модул се изследват уменията за извличане и интерпретиране на информация от текст. Третият модул поставя акцент върху развитите личностни качества на ученика, неговото въображение, творческите му способности и познавателните му интереси.

Предложените изображения са с илюстративен характер. Акцентът е както върху съдържателната страна, така и върху формата и механизмите на писане.

Анализ на получените резултати

При апробирането се установява постигане на заложените средни стойности по отношение на лексикалните и синтактични умения. При отчитането на резултатите от въпросите, свързани с изследването на сингуларния и хетерогенен езиков, психоафективен и социокултурен опит на ученика, не се наблюдават стойности над средните.

Модул „Езикови задачи“

- 1. С коя дума се проверява правописът на думата *близко*?**
  - А) близки
  - Б) близък
  - В) близка
- 2. Каква част на речта е думата *първи*?**
  - А) съществително име
  - Б) прилагателно име
  - В) числително име
- 3. В кое словосъчетание местоимението е съгласувано по лице и число с глагола?**
  - А) Вие пее
  - Б) Ние ходим
  - В) Те крещете
- 4. Коя дума е разделена на части за пренасяне?**
  - А) пре-глед
  - Б) изи-сква
  - В) сладк-ото
- 5. Коя от думите е образувана с представка?**
  - А) полза
  - Б) половина
  - В) помисля
- 6. В кое изречение има дума с преносно значение?**
  - А) Той четеше много бързо и ходеше прекалено бавно.
  - Б) Птицата усърдно кълвеше малките трохи по пода.
  - В) Децата сграбчваха с всички сила тежката топка.
- 7. С коя дума се допълва изречението?**

Планетите в ..... система са проучвани внимателно от учените.

8. В кое изречение е допусната грешка?

- А) Тя говореше с човека.
- Б) Той гледаше с завист.
- В) Винаги ходеше с шапка.

9. С какъв знак завършва изречението?

Колко годишен е

- А) точка
- Б) удивителен
- В) въпросителен

10. Кое изречение е сложно?

- А) Тя погледна уплашено и се затича бързо по улицата.
- Б) Той препускаше из непрогледната и безкрайна гора.
- В) Веселите и тъжните хора си приличаха като двете страни на една монета.

Модул „Четене с разбиране“

Прочети внимателно текста и изпълни задачите към него.

Днес се навършват 190 години от рождението на Луиза Мей Олкът, позната у нас най-вече с класиките „Малки жени“ и „Добри съпруги“. Не толкова популярното им продължение е „Малки мъже“. Това заглавие е част от рубриката „Времевърт“, с която ви връщаме назад във времето – към книгите от нашето детство, заслужаващи да бъдат показани и на днешните деца.

За „Малки мъже“ самата писателка казва, че „...няма конкретен план за тази история, освен да опише няколко сцени от живота в Плъмфийлд за забавление на някои малки приятели...“. И наистина е така – първата си книга от поредицата Олкът създава, опирайки се до голяма степен на собствените си спомени и преживявания с трите си сестри. В настоящата книга това сякаш липсва, вероятно защото авторката няма нито братя, нито ръководи училище. Но въпреки че в „Малки мъже“ има по-скоро сбор от различни случки, героите са добре описани и развити, а част от тях претърпяват и вътрешна промяна, водеща до нов начин, по който гледат на света.

Спорно е доколко книгата е способна да грабне вниманието на съвременните младежи. Големият обем е първата пречка, но по-важната такава е разминаването на езика и нравите със сегашните текстове, книги, истории. „Малки мъже“ е нравоучителна творба, уповаваща се на вярата в Бог. Нека обаче това не заблуждава – момчетата извършват истински лудории, немислими за нашите деца. Те са свободни да бъдат палави, да припечелват сами парите си, да се грижат за свои любимци и за собствени градини. Свободата им идва и с повече отговорности – момчетата се учат да спазват и усвояват редица правила за добро поведение.

По Анна Симова

11. За какво се разказва в текста на Анна Симова?

- А) за популярното продължение на „Малки жени“
- Б) за книгата „Малки мъже“
- В) за възможността да се грабне читателското внимание

12. Коя дума описва отношението на Анна Симова към героите в книгата „Малки мъже“?

- А) възхищение
- Б) възмущение
- В) одобрение

13. Какво правят героите в книгата, което не е обичайно за съвременните младежи?

- А) истински лудории
- Б) спазват правилата
- В) усвояват доброто поведение

14. Кой е автор на книгата „Малки мъже“?
15. Какво липсва в описанието на малките мъже?
16. Какво според теб е значението на думата нравоучителна?
17. Кои са положителните и кои са отрицателните страни в образите на малките мъже? Посочи по един пример от текста.
18. Свободата на човека е свързана с неговите отговорности. Дай пример по какъв начин свободата и отговорността в живота на един човек са свързани.
19. Ти би ли прочел тази книга? Обясни защо.
20. Състави един кратък текст по картините и го запиши в листа за отговори.

ЛИСТ ЗА ОТГОВОРИ

1.	A	Б	В
2.	A	Б	В
3.	A	Б	В
4.	A	Б	В
5.	A	Б	В
6.	A	Б	В
7.			
8.	A	Б	В
9.	A	Б	В
10.	A	Б	В
11.	A	Б	В
12.	A	Б	В
13.	A	Б	В

14. ....

15. ....

16. ....

17. ....

18. ....

19. ....

20. ....

Таблица 1. Установяване на нивото на езикова компетентност (правоговорна/правописна, пунктуационна, граматична, лексикална, синтактична, стилова)

Максимален брой точки за всеки един от критериите – 2 Максимален брой точки – 10 Минимален брой точки – 0	Правоговор/правопис, пунктуация, граматика	Лексика Точни, ясни и уместно употребени думи	Синтаксис Изреченията са синтактично издържани. Умения за изграждане на прости (и сложни) изречения.	Текст Чрез разнообразни езикови средства и тяхното съчетаване се постига оригиналност в изказванията /текстовете.	Социокултурни умения Емоционална интелигентност
Брой точки:					
Общ брой точки:					

Таблица 2. Установяване на нивото на извличане, тълкуване, осмисляне и обобщаване на информация

Максимален брой точки за първите два критерия – 2 Максимален брой точки за „Синтаксис/Текст“ – 3 Минимален брой точки – 0	Извличане на информация Откриване на ключови думи, определяне на тема, подтеми, аргументи.	Тълкуване Открояване на преносно употребените думи и изрази. Възможност за обясняване на символи и/или абстрактна лексика. Откриване на скрития смисъл в текстовете. Разкриване на непознати перспективи към произведението.	Осмисляне Способност за създаване на смислови връзки, полагане на проблема в познати граници, извеждане на послания и поуки от текстовете.	Обобщаване Осмисляне на проблема в общочовешки контекст.
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 3. Идентифициране на степента на създаване на писмен и/или устен текст с помощта на езикови умения и креативно мислене

Критерии за оценка на продуктивен писмен текст (разказ по зададени опори/по въображение, коментар или описание по позната тема)		Брой точки
I.	Езикови компетентности	
	По отношение на лексикалната си култура ученикът:	
	Познава повече от необходимия лексикален обем по зададената тема и употребява смислово уместни думи и изрази.	2 т.
	Познава необходимия лексикален обем по зададената тема и допуска единични или спорадични грешки при употребата на смислово уместни думи и изрази.	1 т.
	Не познава необходимия лексикален обем на зададената тема и не умее да употребява смислово уместни думи и изрази.	0 т.
	По отношение на граматичната норма ученикът:	
	Владее и прилага освен познатите основни граматични норми и такива, характерни за по-горен образователен етап. Умее да описва или да коментира зададената тема както с прости изречения, така и със сложни съчинени/съставни изречения.	2 т.
	Владее и прилага познатите му основни граматични норми. Не е овладял изцяло уменията да описва или коментира с прости и/или сложни изречения поставената тема.	1 т.
	Не владее и не познава основни граматични норми и не умее да описва или коментира с прости изречения зададената тема.	0 т.
	По отношение на правописната и пунктуационна норма ученикът:	
	Владее и прилага познатите му основни правописни и пунктуационни правила, както и такива, характерни за по-висок етап на обучение. Не допуска правописни/правоговорни и пунктуационни/интонационни грешки.	2 т.
	Владее и прилага познатите му основни правописни/правоговорни и пунктуационни/интонационни правила. Допуска единични или спорадични правописни/правоговорни и пунктуационни/интонационни грешки.	1 т.
	Не владее и не познава основни правописни и пунктуационни правила. Допуска груби и повтарящи се правописни и пунктуационни грешки.	0 т.
II.	Компетентности за изграждане на продуктивен писмен текст (разказ по зададени опори/по въображение, коментар или описание по позната тема)	
	По отношение на логическата последователност на изложението ученикът:	
	Разбира зададената тема. Умее да изгражда логически последователно изложение. Умее да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Умее правилно да съставя цялостно описание, повествование или разсъждение. Усвоил е нехарактерно богат за възрастта си речник.	3 т.
	Разбира зададената тема. Демонстрира известни пропуски при изграждането на логически последователно изложение. Умее да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Умее да съставя описателен/аргументативен текст, но речникът е ограничен.	2 т.
	Разбира зададената тема. Демонстрира известни пропуски при изграждането на логически последователно изложение. Не е овладял изцяло уменията да излага своите разсъждения и аргументи в съответствие със зададената тема. Демонстрира пропуски при изграждането на описание и използваният речник е ограничен, като някои думи са употребени неточно.	1 т.

	Не разбира зададената тема. Не умее да изгражда логически последователно изложение и да излага своите разсъждения или аргументи в съответствие със зададената тема. Не умее да съставя описание. Съдържанието на текста е трудноразбираемо.	0 т.
По отношение на зададения обем ученикът:		
	Създава съчинение от 60% до 100% от зададения обем по условие.	1 т.
	Създава съчинение под 60% от зададения обем.	0 т.
МАКСИМАЛЕН БРОЙ ТОЧКИ ЗА ПОСЛЕДНАТА ЗАДАЧА		10 т.

Регистрационна бланка

	Таблица 1. Брой точки:	Таблица 2. Брой точки:	Таблица 3. Брой точки:
Модул 1	Не се прилага		Не се прилага
Модул 2	Не се прилага		Не се прилага
Модул 3		Не се прилага	
Общ брой точки за тест			

Регистрационна бланка за резултатите от теста

Апробирането е проведено в паралелка от 6. клас.

Задачи	Ученици	В	Н	Б
Модул 1	28	71,4%	21,4%	7,1%
Модул 2	28	69,7%	25%	7,1%
Модул 3	28	35,7%	42,9%	21,4%

Означения:

В – брой верни отговори

Н – брой неверни отговори

Б – брой задачи без верен отговор

Насоки за работа с диагностичния тест за възрастова група V – VII клас

Съдържанието на диагностичния тест е с незадължителен характер. Може да се използва същата или подобна методика. Изготвеният тест съдържа 3 модула. Формата е писмена, фронтална и групова.

Времетраене: 40 минути

I модул – включени са 10 задачи

II модул – включени са 9 задачи

III модул – включена е 1 задача

Със задачите от първия модул се изследват уменията за извличане и интерпретиране на информация от текст. Третият модул поставя акцент върху развитите личностни качества на ученика, неговото въображение, творческите му способности и познавателните му интереси.

Предложените изображения са с илюстративен характер. Акцентът е както върху съдържателната страна, така и върху формата и механизмите на писане.

Анализ на получените резултати:

При апробирането се установява постигане на заложените средни стойности по отношение на лексикалните и синтактични умения, информацията се извлича, тълкува и осмисля вярно. При отчитането на резултатите от въпроса, свързан с писането на съчинение, се наблюдават стойности около и под средните. Целта на тази задача е интеграцията на всички основни раздели, от които се състои комплексният учебен предмет „Български език и литература“, т.е. разглежда се връзката между основното ограмотяване, езиковото и литературното обучение на учениците в V – VII клас. Чрез тази задача се разкриват преживяванията на емоционално ниво, въображението и непринуденият изказ, като по този начин се активизират езиковата проява и развитието на писмената реч. В конкретния случай се налагат допълнителни разяснения от учителя, за да могат учениците да създадат текст извън познатата им „рамка“ от несамостоятелни (репродуктивни) и полусамостоятелни (продукции и репродукции) съчинения.

Деца притежават компетентностите:	Деца трябва да работят за постигане на компетентностите:
Да извличат чрез слушане основна информация от медийни и научни текстове.	Тълкуване
Планиране и структуриране на текстове.	Осмисляне
Основни умения по тълкуване на информация от текст.	Обобщаване
Назовават вярно предмети, лица, събития от действителния свят.	Продуктивност, творчество

Модул 1

Прочетете текста и съдържанието на таблицата, за да изпълните задачи от 1. до 10. включително.

Преди години някъде там в Индийския океан се е намирало малко островче, чието име е било Ню Мур. То се е намирало във водите на Бенгалския залив, в непосредствена близост до крайбрежието на Азия. Без да бъде популярен със своите природни особености и красиви плажове, този остров все пак стана сравнително известен през последните години. Това се дължи на факта, че малкото островче се превърна в емблема на това как хората са безсилни пред това да се борят с природата и нейните стихии.

Връщаме се няколко десетилетия назад и си представяме следната картина. През 1970 година над Бангладеш преминава мощният тропически циклон Бхола, който е считан за едно от най-големите природни бедствия в историята. Според статистиката жертвите от неговите последици са над 300 хиляди души и това е причината той да е считан за най-разрушителния циклон в историята. След големите наводнения в района се извършва разместване на наносите в крайбрежните райони и така се образува малък остров. Това е Ню Мур, чиято площ е едва около 14 кв. км. Островът е известен и с местното си име Южен Талпати.

Той се намира в северната част на Бенгалския залив, по средата между полуостровите Индостан и Индокитай. Разположен е в делтата на река Хариабанга, която се явява гранична между териториите на Индия и Бангладеш. Самият остров е със седиментен произход и е необитаем, но през 1981 г. се стига до военно напрежение между Бангладеш и Индия, защото островът попада в акваторията и на двете държави.

През пролетта на 2010 година един индийски професор по океанография забелязва на сателитно изображение, че островът е изчезнал. Впоследствие това е потвърдено и от местни рибари. Повечето от учените твърдят, че това се дължи на тенденциозното нарастване на нивото на Световния океан, причинено от повишаването на температурите в световен мащаб. Други обаче отричат тази теория и считат, че островът е заличен вследствие на ерозията. Самият професор припомня, че това не е единственият остров в района, който става жертва на климатичните промени.

През 1996 г. друг остров в Бенгалския залив също изчезва, като по този начин около 6000 души остават без дом. Такава е съдбата и на още няколко по-малки наносни острова в района. За съжаление, Индия и Бангладеш са едни от най-застрашените страни от изменението на климата и затова можем да очакваме още десетки острови в района да последват съдбата на Ню Мур.

Обратно в настоящето – ние сме свидетели на това как един конфликт на международно ниво бе потушен вследствие на природните фактори. Така 40-годишната история на остров Ню Мур приключва там, откъдето се е и появила – от дъното на водния басейн. Изводът от цялата тази случка е, че пред мощта на природата хората са безсилни. И дори един такъв конфликт само може да ни послужи за доказателство, че не ние сме тези, които определяме развитието на природата, а точно обратното. От друга страна пък, може да послужи за пример, че срещу глобалното изменение на климата хората трябва да търсят единство, защото само така могат да се предприемат качествени мерки и да се намерят решения на този жизненоважен проблем.

По „Историята на остров Ню Мур“ в Географ.БГ

Бенгалски залив

Местоположение	Индийски океан
Притоци	Ганг, Брахмапутра и Мегхна (общ естуар), Кришна, Годавари, Кавери, Маханади, Иравади
Дължина	2090 км
Ширина	1610 км
Площ	2 172 000 км ²
Дълбочина	2600 м (средна) 4694 м (максимална)
Острови	Андамански острови, Никобарски острови

Уикипедия, свободната енциклопедия

1. За какво информира текстът?

- А) за държавното устройство на острова
- Б) за природните забележителности на острова
- В) за изчезването на по-малки острови в акваториите на Индия и Бангладеш
- Г) за историята на остров Ню Мур

2. Кое твърдение е вярно, като се имат предвид двата източника на информация?

- А) В текста има информация за остров Ню Мур, а в таблицата са представени накратко по-важните данни за него.
- Б) В таблицата са обобщени данните за Бенгалския залив, а в текста са представени причините за изчезването на острова.
- В) В текста е представена информация за островите, споменати и в таблицата.
- Г) В таблицата са представени основните притоци в залива, а в текста се обобщава благоприятното влияние на климата за намирането на решения по важни проблеми за човека.

3. Кое твърдение е вярно според текста?

- А) През 1996 г. изчезва съседният на Ню Мур остров и 6000 души остават без дом.
- Б) Остров Ню Мур изчезва след 40-годишно съществуване под влияние на покачващите се нива на Световния океан.
- В) Островът се намира по средата между Индия и Бангладеш.
- Г) През пролетта на 2010 година един индийски професор по география забелязва на сателитно изображение, че островът е изчезнал.

4. Най-много учени допускат, че островите изчезват поради:
- А) тенденциозното нарастване на нивото на Световния океан.
  - Б) мощния тропически циклон Бхола, който е считан за едно от най-големите природни бедствия в историята.
  - В) действието на ерозионните процеси.
  - Г) разместване на наносите в крайбрежните райони.
5. Кое твърдение е вярно според информацията от таблицата?
- А) Бенгалският залив е с ширина 1610 км и дължина 2090 м.
  - Б) Има средна дълбочина от 4694 м.
  - В) Само Андаманските острови се намират в залива.
  - Г) В Бенгалския залив има осем притока.

6. Запишете три причини за образуването на остров Ню Мур.

.....

.....

.....

7. Запишете коя от подчертаните думи в изречението е употребена в непрякото си значение?

Връщаме се няколко десетилетия назад и си представяме следната картина.

.....

.....

.....

8. Запишете значението на „става жертва“ според контекста, в който изразът е употребен.

.....

.....

.....

9. Кои според вас са причините за „глобалното изменение на климата“? Аргументирайте се в рамките на 2-3 изречения и ги запишете.

- .....
- .....
- .....

10. Като имате предвид двата източника на информация, запишете 3 причини за изчезването на острови в района.

- .....
- .....
- .....

Модул 2

Прочетете текста, за да изпълните задачи от 11. до 19. включително.

„Насред стълбата на времето“ от Ангел Игов
(откъс)

Кооперацията, в която живееше Александър, се намираше близо до Докторския паметник – най-престижният квартал по времето, когато е била построена, а именно – край на петдесетте. Беше тъмносиво пететажно здание; предната фасада гледаше към улицата и отсрещната градинка, а задната – към покрит с каменни плочи двор и високи дървета отвъд него, които през късната пролет се разлистваха буйно и приличаха на гигантски актинии, свели пипала над керемидените покриви на гаражите.

По плочите на този двор и по стълбището на кооперацията премина една голяма част от детството на Александър. Тогава в кооперацията имаше много деца и почти цялото си време, свободно от училище, те прекарваха в безчислени, нерядко особено причудливи игри, измисляни обикновено от Александър и неговия пръв приятел Васил.

Бяха първите години от „демократията“ – години, в които всички бяха политизирани, ентузиазирани, кипящи от граждански страсти. Това се отрази и на децата: те създадоха своя „държава“, наречена Сердика, която си имаше парламент, правителство, президент и армия. Провеждаха дори избори и караха възрастните да гласуват – повечето от тях го правеха с охота и дори се забавляваха. Най-много гласове винаги печелеше Александър, защото основният му конкурент, Васил, вземаше минимално количество гласове сред най-старото поколение и даже беше в негласен конфликт с повечето баби в кооперацията, понеже не се отнасяше към тях с дължимото уважение, а понякога въобще и не ги поздравяваше. Така или иначе, управлението на държавата почти винаги биваше коалиционно и се разпределяше между партиите на Александър и Васил и другите по-скромни партии. Всички те непрестанноменяха имената си: Сердиканска революционно-демократична партия (Армейска), Сердиканска обединена работническа партия (тази „обединена“ партия се появи след разцеплението на първата), Сердиканска земедел-социалистическа партия, Сердиканска радикалдемократическа партия, Сердиканска консервативна партия и прочее. Независимо от имената на партиите обаче, неизменно Александър и Васил си поделяха възловите министерства, а останалите – например министерството на културата – разпределяха между другите участници в изборната надпревара. В армията пък непрекъснато взаимно се повишаваха в чин, докато в един момент всички станаха генерали и най-ниският чин се оказа полковник – заемаше го едно момче, на което обикновено гледаха с известно пренебрежение.

Годините в кооперацията минаваха все по един и същи начин, сливаха се в щастливо безвреме и всичко изглеждаше сякаш винаги е било и ще бъде така; един-единствен миг се разтягаше до безкрайност, в която безсмисленият път на часовниковите стрелки по циферблата, условности като часове и минути, не означаваха нищо. Като че ли животът се водеше насън – нали в съня си човек може да преживее часове, дни и години за време, което според ритмично цъкащата машинка е само няколко секунди. Така стоят нещата в детството. А може би всичките години на детството са само сън, уж безкраен, а всъщност траещ някак си секунди – сън, от който се будим, за да се закатерим по правата стълба на времето.

Когато Васил и Александър станаха на по дванайсет-тринайсет, детската компания започна да се разделя, а някои дори заминаха по чужбина. Васил прослуша хевиметъл, покрай него и Александър, а другите си направиха в мазето на Станчеви „клуб на палавите мухи“, който те двамата смятаха за нещо адски тъпо. Отпуши се някаква странна ненавист, плод на отчуждението между деца, навлизащи в пубертета, които откриват, че довчерашните им съучастници в игрите и пакостите не отговарят на редица новопоявили се изисквания.

Александър вече завършваше гимназия, когато из кооперацията все по-често се мотаеха разни съмнителни типове, които, макар и гонени, пак се връщаха, а по стълбището се търкаляха спринцовки. Всички възмутено повтаряха, че трябва да се оправи външната врата, за да не бъде кооперацията наркоманско свърталище, но никой нищо не предприемаше; със захвърлените спринцовки външният свят веднъж завинаги беше нахлул в кооперацията и никой нямаше сили да му се противопостави. Както докоснатият охлюв инстинктивно се свива в че-

рупката си, така сега всички кооператори се заключваха в апартаментите си и там се криеха от докосването на света.

А в един момент охлювите започнаха и да умират.

Тогавя и малко по-късно, когато Васил замина за Италия, Александър започна да се буди от щастливия сън на безвремието и да се потапя в абсурдния кошмар на времето в неговите три измерения: минало, настояще и бъдеще; а същото, изглежда, важеше и за кооперацията.

11. С какво значение е употребен изразът **стълба на времето** в заглавието на разказа?
- А) вид стълба
  - Б) времето и неговите три измерения
  - В) стълбата в кооперацията на Александър
  - Г) стълбата като живота
12. Какво означава изразът **„безсмисленият път на часовниковите стрелки по циферблата“ според текста?**
- А) Часовниковите стрелки на циферблата са ненужни.
  - Б) Времето изтича прекалено бързо.
  - В) Животът, отмерван със стрелките, е безсмислен.
  - Г) Безвремието на щастливото живеене.
13. Назоваването на живеещите в кооперацията с думата **охлюви** е:
- А) иронично заради поведението им
  - Б) смешно заради възприятието на разказвача
  - В) сатирично заради социалния им статус
  - Г) хумористично заради походката им
14. Откъсът от текста **„А може би всичките години на детството са само сън, уж безкраен, а всъщност траещ някакви си секунди – сън, от който се будим, за да се закатерим по правата стълба на времето“** представя:
- А) портретно описание
  - Б) пейзажно описание
  - В) описание на предмет
  - Г) описание на действия
15. Какъв НЕ е смисълът на **„започна да се буди от щастливия сън на безвремието и да се потапя в абсурдния кошмар на времето“?**
- А) Героят вече не живее в щастливия свят на детството.
  - Б) Представя се преходът от детството към зрелостта.
  - В) Изпъква опозицията между сън – действителност.
  - Г) Героят разбира, че не живее щастливо.
16. Коя от сентенциите най-добре представя съдържанието на текста?
- А) Всичко тече, нищо не остава на едно място.
  - Б) Бързай бавно.
  - В) Нищо не е по-ценно от днешния ден.
  - Г) Времето е най-скъпото нещо, което пилеем.
17. Срещу буквата на епизод от текста поставете цифрата на твърдението, което го изяснява.
- А) Сформирането на партиите...
  - Б) Изтичащото време...
  - В) Порасналите деца...
  - Г) Променените съседи...
1. ...разширява контекста и обогатява образите и внушенията.
  2. ...носи посланието на текста за неумолимия ход на времето.

- 3. ...разгръща се действието.
- 4. ...внушава разрухата и отуждението.

18. Запишете две неща, които известяват промяната в живота на Александър.

- .....
- .....

19. Запишете две качества, характерни за Александър от „Насред стълбата на времето“.

- .....
- .....

Модул 3

Създай разказ по въображение или текст разсъждение, като използваш за опора следното изречение: „Трябва ми стълба, за да достигна до палавата муха или да допълзя до охлюва“.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ЛИСТ ЗА ОТГОВОРИ

1.	A	Б	В	Г
2.	A	Б	В	Г
3.	A	Б	В	Г
4.	A	Б	В	Г
5.	A	Б	В	Г
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.	A	Б	В	Г
12.	A	Б	В	Г
13.	A	Б	В	Г
14.	A	Б	В	Г
15.	A	Б	В	Г
16.	A	Б	В	Г
17.				
18.				
19.				

20. ....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

РАЗДЕЛ ОБЩЕСТВЕНИ НАУКИ

Предназначение на теста

Изработването, апробирането и предстоящото прилагане на диагностичен тест за идентифициране на дарбите по отношение на обществените науки е първата стъпка от изграждането на положителна среда за стимулиране на изявените ученици. Предложените тестови варианти за отделните възрастови групи – 4 – 7 години, I – IV клас и V – VII клас, са основа, върху която да бъде изграден последващ набор от задачи. Идеята е да се изгради цялостна и логична структура, чрез която всеки един обучен експерт ще успее самостоятелно да определи степента на даровитост за обследвания ученик.

От една страна, тестът предлага унифицирана рамка за всяка една възраст, изследваща конкретни мисловни процеси и компетентности, подредени йерархично спрямо таксономията на Блум. От друга страна, са предложени и механизми, чрез които да бъдат определени и социалните умения на ученика, които са неразделна част от разбирането на дарбата в областта на обществените науки. Пълният образ ще даде по-конкретни показатели, чрез които ще може да се построи индивидуален план за развитие на отделния даровит ученик.

Цели на тестовете и показатели за дарба

Диагностичният тест има за цел да отрази степента на овладяване на заложените по-долу мисловни процеси, градиращи във възходящ ред, според таксономията на Блум. Синтезирани са специфичните за областта на обществените науки показатели. В частта *Възможности за допълване на тестовете* са заложили примери, чрез които задачите да се надграждат или променят. Предвижда се предоставяне на множество методи и критерии, чрез които да се отрази дарбата на детето по отношение на социалните умения. Само при децата от предучилищна възраст е направен и апробиран комбиниран тест, изследващ паралелно мисловните и социалните умения. По сходна на предложената логика ще бъдат изготвени и предложени допълнителни тестове и критерии за оценка за всяко едно от посочените по-долу социални умения.

Показатели според таксономията на Блум – възходящ ред

Запаметяване, разбиране и приложение

- ▶ възпроизвежда предметно знание: конкретни факти, обща терминология, назовава събития и процеси;
- ▶ използва хронологични и пространствени ориентирани при обяснение на исторически събития;
- ▶ разпознава съдържанието на историческите понятия, с които работи;
- ▶ извлича информация от текстове, карти, изображения, схеми, диаграми.

Анализ и синтез

- ▶ проявява логическо мислене и го прилага в изследването на причинно-следствени връзки;
- ▶ анализира събития, процеси въз основа на прилагането на конкретен алгоритъм;
- ▶ съпоставя и анализира информация от различни източници (карти, диаграми, схеми, таблици и др.), след което извежда самостоятелни изводи;

- аргументира се писмено или устно (защита или опровергаване) на конкретно твърдение.

Оценка и създаване (на самостоятелни изводи, тези, хипотези)

- решава казуси и дава самостоятелни решения за дадени проблеми, въпроси;
- използва въображението си и демонстрира абстрактно мислене – откриване на акценти, детайли, хиперболизация в дадени изображения (картини, карикатури, фотографии...);
- използва алтернативно мислене – измисляне, подреждане и обосноваване на самостоятелен сценарий за развитие на даден процес, събитие (може да отговори на въпроса *Какво би станало, ако ...*).

Социални умения

Индивидуално поведение в социална среда

- задържа вниманието си за дълго време, конкретизирано за всеки тест спрямо възрастта;
- проявява активно слушане и задава логични въпроси;
- проявява наблюдателност: открива грешки, улавя чуждата емоционалност;
- проявява бърза адаптивност при променена ситуация;
- открито и уверено изразява своята позиция при възникнал казус: съгласие/ несъгласие;
- защитава своята позиция, дори да е различаваща се от тази на другите;
- възприема чужда гледна точка при логична обосновка.

Работа в екип

- взема самостоятелна инициатива за участие в различни задачи, където се изисква отборна работа;
- проявява вътрешна самоувереност, че може да работи с всеки един от групата/класа;
- разпознава чуждите емоции, силни и слаби страни; разпознава (използва или овладява) своите собствени емоции при разрешаването на даден проблем;
- измисля решение при възникнал проблем в групата – влиза в обувките на другия; използва чувство за хумор; не налага своето мнение на всяка цена; търси алтернативно решение, което да удовлетворява всички страни;
- проявява на пацифизъм, но не и на конформизъм;
- проявява лидерски умения, но умее и да влиза в конкретно определена за него роля;
- поема отговорност за индивидуалния си принос към общия успех на групата;
- демонстрира отговорно отношение към поставената задача: съобразяване със срокове, разбиране и прилагане на посочените критерии за успеваемост; дискутиране на критериите в случай на несъответствие в отношението качество – поставена задача;
- преобразяване на задачата, така че да извлече максимума от нея;
- съдейства на всеки един при затруднение.

Презентационни и ораторски умения

Реч пред аудитория

- говори уверено пред аудитория;
- структурира мисълта си в движение, без да използва наизустени фрази;
- има богата реч, избягва използването на паразити;

- умение за синтезиране на речта за определено време;
- проявява артистични умения:
  1. Използва тялото (стойка, активни ръце, поглед) при визуализиране на информацията;
  2. Движи се и улавя и използва пулсацията на аудиторията;
  3. Използва силата на гласа си, за да постигне конкретен резултат: акцент, емоция
- използва различни умения за излизане от ситуация (лапсус, дълга пауза, разсейване);
- интеракция с аудиторията.

Дискусия/дебат

- формулира и защитава твърдения; привежда разбираеми и съотнесени с твърдението примери;
- прави логически връзки между отделни свои аргументи или след речта на някого другогго;
- задържа фокуса и не „разводнява“ речта си с излишни примери или обяснения;
- демонстрира активно слушане чрез използване на примери от другите речи при съставяне на контрааргумент;
- проявява уважение и запазва достойнството на своя опонент.

Показатели за качество на тестовете

- залагане на ясни, измерими и реалистични цели в процеса на отсяване на ученици с дарба в обществените науки;
- предлагане на авторски задачи, съобразени с държавните образователни стандарти за предучилищното образование и за общообразователната подготовка и подредени логично във възходящ ред по сложност;
- съобразяване с когнитивното развитие на децата и учениците в различните възрасти в процеса на предлагане и апробиране на задачите;
- интегриране на обратна връзка от експертната оценка;
- анализ на резултатите от апробирането и доказване валидността на заложената скала, определяща дарба в областта на обществените науки;
- стремеж към надграждане и създаване на живи тестове – с многообразие от задачи.

Понятиен апарат

Ясен показател, който отличава едно надарено дете в областта на обществените науки, е умението му да изразява и защитава своето мнение, да търси допълнително обяснение от предложеното му и да поставя под съмнение дадено становище. Надареното дете може да предложи по-различен прочит на даден процес, да даде нестандартен отговор на даден въпрос или да предложи алтернативен вариант за развитието на дадена история. То не се задоволява само с възпроизвеждане на информация, а естествено се стреми да разсъждава на по-високите мисловни процеси.

Способност – умението за разбиране, разсъждаване, вземане на решение във връзка с конкретен проблем от конкретна област.

Надареност – степен на способности, превъзхождащи средните нива на възможности, в определена област.

Дарба – набор от вродени способности, превъзхождащи средните нива на възможности и с по-комплексен характер от надареността.

При обществените науки е необходимо да се отбележи, че в ранна възраст – между 4- и 7-годишна възраст, дарбата може да бъде идентифицирана вследствие на обстойно наблюдение и анализ на детето. В чисто научен аспект високите мисловни процеси – **анализ, синтез и оценка**, са най-ясният показател за дарбата в изследваната област. Наличието им в ранна възраст е трудно доловимо и се налага по-разширено обследване чрез мултидисциплинарни методи. Поради тази причина е предложен за конкретния етап и комбиниран тест, изследващ мисловни и социални умения.

Структура и специфика на тестовете

Тест за предучилищна възраст

Структура, цел и предназначение на теста

Представеният тест е предназначен за деца от 4- до 7-годишна възраст, като основната му цел е да идентифицира дарба по отношение на обществените науки. Направен е така, че всеки обучен специалист в предучилищното образование да може да го използва и да предприеме конкретни дейности при идентифициране на заложби при детето. Изготвеният тест е съобразен с държавните образователни стандарти за изследваната възраст, като степента на усвояване на заложените знания и умения е ключовият елемент, върху който стъпва структурата на теста.

Тестът се състои от два модула, изследващи паралелно мисловните и социалните умения на детето. **Първият модул** е съставен от непознат текст на историческа тема и осем въпроса към него. Целта е детето да запагети информацията от прочетения му текст и чрез дискусия да даде своите отговори, чрез които да се определи степента на възпроизвеждане на информацията и отношението му към зададените проблеми. При последните задачи се отразяват възможностите на детето да приложи информацията в съвременен контекст. **Вторият модул** обследва поведението на детето по време на събеседването, като се отразява степента на овладяване на част от социалните умения, засвидетелстващи дарба по обществените науки, в предварително подготвена карта

Модул 1: Мисловни процеси и разпределение на задачите към тях

Всяка една задача е замислена така, че да надгради предходната. По-долу е предоставена разбивката по въпроси, съответстващи на търсения мисловен процес.

При **първата група от задачи** – от 1-ва до 3-та, основно се изследват **възпроизвеждане на информация, обяснение и приложение**, като се наблюдава дали детето успява да:

- разбере основния сюжет в непознат текст на историческа тема;
- свърже личности с времето, в което живеят;
- свърже изображения с историята, за която слуша.

По отношение на **втората група от задачи** – от 4-та до 6-а, се търсят мисловните процеси: **сравнение, синтез и оценка**, като задачите разглеждат дали детето успява да:

- сравни времето, за което слуша, с настоящето;
- назове отделни характеристики на героите, за които слуша;
- защити с примери добрите действия на героите;
- оцени героя, за когото слуша, като защити твърдението си с примери от текста.

За последната, **трета група от въпроси** – 7-и и 8-и, се проследява дали детето успява да **формулира самостоятелни изводи и да създаде оригинален и логичен устен разказ**. Конкретни индикатори, които помагат за оценяването, са:

- разбира и използва думи с абстрактно значение;
- използва пространствени ориентери за посока и време;
- съставя устно кратък описателен текст със съпътстващи въпроси;
- прави оценка на съвременни процеси.

Модул 2: Социални компетенции: емоционална интелигентност, социална ангажираност и креативност

В процеса на изготвяне и апробиране на теста възникна необходимост от допълнителен метод, чрез който да се удостоверят способностите. Първоначалният вариант даде частична картина на обследваните деца. Поради тази причина тестът е допълнен с изследване на поведението и по-конкретно с идентифициране на социалните умения. Прибавен е Модул 2 с подробно разписани критерии, разглеждащи по-долу описаните процеси:

- успява да задържи вниманието си за 20 минути;
- задава допълнителни въпроси, когато не разбира;
- проявява култура на общуване, като слуша събеседника и активно участва в диалога;
- съотнася постъпките на историческата личност към собствения си опит;
- изразява собствените си мисли смело и конкретно;
- оценява проблем и взема решение;
- проявява оригиналност и активно въображение, когато се изисква.

Времетраене на теста и подготовка за реализация:

Необходимо е обученият за диагностиката специалист да направи индивидуално събеседване с детето, като се стреми да му осигури предразполагаща среда. Провеждането на теста отнема 20 минути, в които без прекъсване трябва да бъде задържано вниманието на обследваното дете. Отговорите на поставените въпроси са устни, като експертът трябва точно да отрази думите в бланката.

Позволено е при затруднение на детето специалистът да съдейства за разбирането на условието на задачата или да обясни дадена дума. Когато не може да формулира отговор, могат да му бъдат зададени съпътстващи въпроси. В тези случаи точките се намаляват, но, от друга страна, детето ще бъде стимулирано да продължи със задачите до края. В случай че се затруднява да даде отговор и съпътстващите въпроси не му помагат, не е необходимо да се настоява. Най-важното в процеса на изпълнението на поставените задачи е детето да бъде стимулирано към откровеност, чрез която смело да изразява мислите и изводите, до които достига. Отговорите да се отразяват по начина, по който са изказани.

При подготовката е необходимо предварително да се осигурят материалите, необходими за събеседването: текстът за четене и въпросите към него, както и критериите за оценка. Тъй като отговорите са устни, експертът може да направи видеозапис на детето, за да не се накъсва дискусиата или своевременно да отразява отговорите в бланката. При направата на оценката следва да се отделят още 20 минути, в които да се следва логиката на зададените критерии, като се внимава за пристрастие от страна на оценяващия.

Тест за I – IV клас

Диагностичният тест за ученици от I до IV клас е съставен от два модула, изследващи последователно мисловните процеси, дефинирани според таксономията на Блум: **възпроизвеждане, обяснение, приложение, анализ, синтез и оценка**. Компетенциите и предметното знание, заложени и търсени във въпросите, са съобразени с държавните образователни изисквания и учебните програми, определени за учениците в изследваната група от I до IV клас.

Специфика и цел на теста

Диагностичният тест има за цел да удостовери степента на мисловните процеси **приложение, анализ, синтез и оценка**. Задачите се надграждат и последователно обследват мисловните процеси, както следва:

Модул 1 изследва по-ниските мисловни процеси: възпроизвеждане, обобщение и обяснение, чрез които ученикът:

- демонстрира своите познания за националното и културно наследство и определя неговото значение; назовава празниците и обичаите в България, като успява да ги разграничи по смисъл и значение; определя мястото на историческите личности за развитието на България;
- ориентира се по карта и познава посоките, познава релефа на България и по-големите градове; проявява абстрактно мислене, като се ориентира за обекти, които не са посочени на картата.

Модул 2 изследва високите нива на мисловни процеси: синтез, приложение, анализ, оценка и създаване на оригинален текст, чрез които ученикът:

- проявява умение за изказване и защита на лична гледна точка; прилага научно предметно съдържание при отстояване на конкретна позиция в непозната ситуация;
- решава проблеми с помощта на придобити знания и умения;
- аргументира значението на Европейския съюз и членството на България в общността;
- създава кратък текст, чрез който определя и аргументира връзката на България с Балканския полуостров и Европейския съюз;
- създава свой собствен проект въз основа на синтез и анализ на информацията и го защитава в писмена форма.

Времетраене на теста и подготовка за реализация:

Тестът следва да бъде разпределен за решаване в рамките на 90 минути. През първите 30 минути ученикът решава Модул 1, а следващите 60 минути са отредени за Модул 2. Ако ученикът няма възможност да формулира писмен отговор, е възможно да бъде направена диагностиката и в устна форма (в контекста на индивидуална работа с ученика/консултация). Препоръчително е за учениците от I и II клас да направят задачите устно, като двата модула следва да се направят в рамките на два последователни дни. Целта е ученикът да остане в най-голяма степен концентриран. За учениците от III и IV клас изпълнението/прилагането на теста задължително е в писмена форма, като модулите могат да се направят в рамките на деня, с почивка помежду им. Зададените модули могат да послужат и на учителите по история в началото на V клас, които да се ориентират в овладените умения на учениците съответно от I до IV клас.

Необходимо е диагностициращият да се придържа към условията на задачите и да не подпомага учениците с допълнителни обяснения или сугестиране. По отношение на подготовката следва предварително да се осигурят тестовете, бланките за отговорите, както да се помисли за предразполагаща процеса обстановка. За да се избегне субективното оценяване на отворените въпроси, е важно експертът да се придържа към логиката на разписаните критерии, като отразява степента на успеваемост спрямо тях.

Тест за V – VII клас

Тестът, предложен за ученици от V до VII клас, се състои от два модула. В първия модул са представени 3 задачи, като всяка една от задачите е съставена от комбинация от източници. Целта е да се проследи дали ученикът може да изважда, обобщава, сравнява и анализира представената му информация. Дори и да няма необходимото предметно знание, източниците са така подбрани, че да провокират логическото мислене. Използвани са при първата задача карта и писмен извор, при втората – карта, карикатура и таблица, а при третата – две схеми. С помощта на съпътстващите въпроси ученикът следва да обработи данните от представените източници, да формулира твърдения и да ги защити. Във втория модул се набляга да умението на ученика да създаде писмен отговор, следвайки предварително зададени опорни въпроси. Целта е да се засвидетелства умението за аргументация и анализ. Необходимо е да се демонстрира автентично мислене и да се защити изразената гледна точка. Стилът е есеистичен и предполага проява на творчески подход към зададената тема.

Специфика и цел на теста

Модул 1:

- възпроизвежда предметно знание за изучавани периоди и цивилизации;
- използва хронологични и пространствени ориентири при обяснение на исторически събития;
- разпознава съдържанието на историческите понятия, с които работи;
- установява синхронност и асинхронност между събития и личности от националната и световната история;
- извлича информация от текстове, карти, изображения, схеми, диаграми;
- анализира и съпоставя различни по вид документи;
- улавя елементи на внушение или преувеличение в дадено изображение;
- различава факти от мнение;
- сравнява Търновската конституция с Конституцията на Р. България; назовава основни права и задължения на българските граждани.

Модул 2

- съставя писмени текстове с помощта на съпътстващи въпроси;
- аргументира принадлежност към общност въз основа на езикови и религиозни особености;
- изразява и защитава различна гледна точка – демонстрира автентично мислене.

Времетраене на теста и подготовка за реализация:

За изпълнението на двата модула са предвидени два астрономически часа, като може да се направи кратка почивка между тях. По отношение на подготовката е необходимо предварително да се осигурят бланките за отговорите, както и да се помисли за предразполагаща проща обстановка. Инспектирацията не трябва да дава допълнителни разяснения, тъй като това може да ограничи автентичния подход на ученика към зададените въпроси.

Тестовите могат да се направят по всяко време на годината, като единственото, което е необходимо да се осигури, е предразполагаща атмосфера за концентрация. При оценяването е важно експертът да се води по зададените критерии за оценка на отворен въпрос и да се стреми да се въздържа от отнемане или даване на точки извън посочения алгоритъм.

Тестът е апробиран с деца от предучилищна възраст. Апробирането му доказва неговата ефективност и необходимостта от интегриран подход – отразяване на отговори и наблюдаване на поведение.

При апробирането на теста с ученици от I – IV клас бе констатирано, че самият тест и скалата също доказват своята ефективност – идентифицират се силните и слабите страни на учениците. Очаквано, на по-високите мисловни процеси – анализ и оценка, учениците демонстрират по-ниски резултати, а се справят в по-голямата си част с възпроизвеждането на информацията.

При апробирането на теста с ученици от V – VII клас бяха установени следните резултати и изводи:

- учениците успяват да се справят с извеждане на информация от източник, но трудно я анализират и оценяват;
- когато дадена област им е непозната, голяма част дори се отказват да опитат;
- в малка степен учениците успяват да изразят и защитят автентично мислене, като проблемите са при неразбиране структурата на аргумента на този етап.

Възможности за допълване на тестовете

Тестовете са така замислени, че да останат „живи“, т.е. непрекъснато да бъдат доразвивани. Предвижда се разширението им по отношение на изследване на социалните процеси – работа в екип, презентационни умения и емоционална интелигентност. В допълнение може да се приложат различни задачи и критерии към тях, чрез които да се разшири спектърът за търсене на дарбата. Може да бъде предоставен и механизъм, чрез който експертът да изследва всички изброени показатели в по-дългосрочен план. Крайната цел е да се диференцира подход към всеки ученик, който има високи показатели, за да може да му бъде изготвен индивидуален план за подкрепа.

По отношение на предложените задачи е препоръчително да се запази рамката, която и при трите възрасти следва една и съща логика – задачи, които изследват последователно мисловните процеси. Когато се идентифицира дарба по отношение на обществените науки, е важно да се проследи цялостно как ученикът/детето структурира мисълта си – писмено и/или устно. Това е и причината предложените тестове да изследват както ниските, така и високите умения. При начертаване впоследствие на индивидуален план за подкрепа на дете/ ученик с изявена дарба, диагностичните тестове ще послужат като ясен показател за овладените процеси и за тези, върху които трябва да се наблегне в по-голяма степен.

Във всеки един от предложените варианти задачите могат да бъдат заменени, стига да доказват степента на овладяване на дадено умение. Съотношението, което относително е спазено, е: 40% от точките да са разпределени за по-ниските мисловни процеси, а 60% – за по-високите. На предложената схема са посочени допълнителни действия, които се вписват към основните мисловни процеси според таксономията на Блум. Схемата също може да бъде надградена, но това е основата, върху която стъпват предложените задачи.

Препоръки за стимулиране на дарбата

Препоръките за работа с надарени деца и ученици са синтез от методи, които може да бъдат разгърнати в последваща методика. Изброените по-долу дейности може да се прилагат за всички възрасти, като, разбира се, материалите и задачите се съобразяват с възрастта. Предложените задачи може да се задават индивидуално, както и при работа в група, като при последния метод се наблюдават, идентифицират и надграждат и социалните умения на подкрепеното дете.

Запаметяване

- ▶ трениране на паметта за по-ефективно възпроизвеждане и обработване на информацията – работа с текстове, изображения, видео и аудио материали на историческа тема;
- ▶ игри за трениране на паметта – настолни и видеоигри.

Разбиране

- ▶ предлагане на разнообразни източници, чрез които информацията се събира, групира и сравнява по предварително зададени опорни точки.

Прилагане

- ▶ стимулиране на критичното мислене (характерно за последващите процеси), чрез което се развива нагласа за значимост и зачитане на личното мнение;
- ▶ задаване на казуси, чрез които да се приложат вече усвоени умения и знания.

Анализ

- ▶ въз основа на конкретна информация – използват се различни видове източници, извеждат се и се изследват тенденции, като се обясняват връзките между отделните процеси;
- ▶ по зададен алгоритъм и проактивни въпроси от страна на експерта се провокира изследователски процес: търсят се и се оценяват причините и последствията за даден процес или събитие;
- ▶ предлагат се различни задачи, чрез които да се улавят и обясняват внушения.

Синтез

- ▶ по зададени алгоритми се идентифицира проблем и се дават предложения за неговото решение;
- ▶ учене чрез откриване: търсят се и се обединяват елементи по зададени критерии;
- ▶ учене чрез правене: създаване на собствен продукт – карта, настолна игра, устен или писмен разказ;
- ▶ стимулира се творческият подход и изявата на оригиналните идеи.

Оценка

- ▶ най-високият мисловен процес, който комбинира предходните;
- ▶ изгражда се нагласата за изява на индивидуалността, която да съдейства за положителната самооценка;
- ▶ учене чрез преживяване – участие в симулативни игри, след което се прави анализ и оценка на преживяното;
- ▶ създаване на съдържание (история, игра, пиеса и др.) и умение за неговото оценяване чрез създаване на вътрешни критерии за качество;
- ▶ създаване на хипотези, отговарящи на въпроса „Какво би станало, ако ...?“.

Модул 1 – изследват се следните мисловни процеси: възпроизвеждане, обяснение, сравнение, споделяне на личен опит

Инструкции:

Слушай внимателно историята за българския владетел цар Иван Асен II, след което отговори на въпросите, свързани с него.

Историята се прочита два пъти. Отговорите на детето са устни. Детето има право да прекъсва инспектиращия го и да иска обяснение за думи, които не разбира.

История за цар Иван Асен II

Някога, в далечни времена, живял цар на име Иван Асен II. Той управлявал България мъдро и справедливо. Владетелят живеел в дворец, построен в най-важния град в царството – Велико Търново. Над двореца се издигала голяма църква, която жителите на столицата виждали отдалече. В миналото българският народ силно вярвал в Бог. Хората смятали, че самият владетел е изпратен от Бог. Вярвали, че Бог изпраща добрините в живота им – плодородието и мирните времена. Знаели също така, че той ги наказва и с беди – болести и войни.

Цар Иван Асен II се грижел за народа си, както баща се грижи за децата си. Владетелят построил за хората красиви църкви, за да може Бог да бъде по-близо до тях. Изградил големи стени около градовете, защитаващи домовете им. Създал първите български монети, които се различавали от сегашните. Тогавашните пари били направени от злато и мед.

Българският владетел станал известен и със своите бракове. През живота си той се оженил три пъти за три различни принцеси, идващи от три съседни държави. От съпругите си той имал общо девет деца – шест момичета и три момчета. След като неговите дъщери пораснали, цар Иван Асен II заповядал те да бъдат омъжени за владетели на съседните страни. Сватбите означавали мир между държавите. Любовта между принцесата и владетеля не била важна.

Един ден се случило немислимото. Българският цар Иван Асен II се влюбил. Тогава той решил да послуша сърцето си, без да мисли за държавата ...

1. Довърши историята за Иван Асен II.
2. Разгледай изображенията. Във всяка редица има по едно изображение, което отговаря на историята за Иван Асен II. Отбележи кое е то и отговори защо мислиш така.
3. Има ли редица, в която всички изображения отговарят на историята? Обясни защо мислиш така?

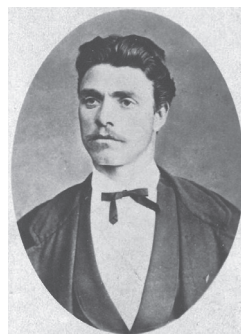
Първа редица

Втора редица

Трета редица

Четвърта редица

4. Сравни България днес с държавата в далечните времена, както е описана в историята за Иван Асен II. Отговори на въпросите и обясни защо мислиш така.

Кой управлява България в миналото и днес?

.....

.....

Кой е най-важният град в България в миналото и днес?

.....

.....

Как се избира управителят на България в миналото и днес?

.....

.....

Защо се случват добри и лоши неща? Как мислят хората в миналото и днес?

.....

.....

Имат ли право жените да избират за кого да се омъжат – в миналото и днес?

.....

.....

5. Какъв е българският владетел Иван Асен II според разказа? Посочи три негови постъпки, които доказват, че наистина е ..... (спрямо отговора)

.....

.....

.....

6. Винаги ли владетелят гледа и мисли единствено за доброто на народа и държавата си? Има ли момент, в който поставя себе си пред държавата.

.....

.....

.....

7. Представи си, че живееш в царството на Иван Асен II. Представи се кой си, с какво се занимаваш и разкажи как минава един твой ден.

.....

.....

.....

8. Представи си, че можеш да пътуваш във времето напред. Имаш правото да вземеш четири неща със себе си, които да направят живота ти по-добър в бъдещето. Две от нещата трябва да са от сегашна България и две – от България при Иван Асен II. Какви ще бъдат тези 4 неща и защо избираш тях?

.....

.....

.....

.....

.....

Модул 2 – следи се за проявата на следните социални умения: *ангажираност, емоционална интелигентност, креативност и жестовете на тялото.*

Показатели за емоционална интелигентност:

- разпознава и отстоява собствените и чуждите чувства и желания;
- демонстрира съпричастност към събитията и процесите, за които се говори;
- говори уверено и не търси валидация за отговорите си;
- успява да се концентрира за времето, в което тече тестът.

Показатели за социална ангажираност:

- слуша активно;
- задава въпроси, когато не разбира;
- сътрудничи при изпълнението на задачите към теста;
- дава своето мнение за съвременни процеси; успява да защити отговора си с обяснение и пример.

Креативност:

- дава оригинален отговор на даден въпрос и успява да го защити;
- проявява активно въображение при даване на свободен отговор.

Език на тялото:

- движенията са характерни за възрастта – не е статично или прекалено динамично;
- борави с жестове, за да постигне по-добър диалог;
- има зрителен контакт със събеседника.

Критерии за отговори и поведение

Модул 1 – 43 точки (за всяка задача са посочени мисловните процеси)

➤ **4 т. Устен разказ и обяснение**

Критерии за довършване на историята	0 т.	1 т.	2 т.	3 т.	4 т.
<ul style="list-style-type: none"> • логична връзка с текста; • обяснение на избора за довършване. 	Не може да продължи историята.	Демонстрира един от критериите.	Демонстрира един от критериите; по втория има пропуски.	Демонстрира двата критерия, но има пропуски.	Демонстрира двата критерия.

➤ **6 т. Обяснение и приложение**

Отговори	Отбелязва, без да обясни	Отбелязва грешен отговор, но обяснява защо мисли така	Отбелязва верен отговор и обяснява защо мисли така
I редица – 1-во избр.	0 т.	1 т.	2 т.
II редица – 2-ро избр.	0 т.	1 т.	2 т.
III редица – 2-ро избр.	0 т.	1 т.	2 т.
IV редица – 1-во избр.	0 т.	1 т.	2 т.

➤ 2 т. Обяснение и приложение

Възможни са няколко отговора

Посочва и обяснява	2 т.
Посочва, но обяснението не е логично	1 т.
Само посочва	0 т.

➤ 10 т. Сравнение и оценка

	0 т.	1 т.	2 т.
Първи въпрос	Липсва отговор или отговорът е неточен.	Отговорено е на единия въпрос; отговорено, но обяснението е непълно.	Отговорено е с примери; обяснена е разликата между минало и настояще.
Втори въпрос	Липсва отговор или отговорът е неточен.	Отговорено е на единия въпрос; отговорено, но обяснението е непълно.	Отговорено е с примери; обяснена е разликата между минало и настояще.
Трети въпрос	Липсва отговор или отговорът е неточен.	Отговорено е на единия въпрос; отговорено, но обяснението е непълно.	Отговорено е с примери; обяснена е разликата между минало и настояще.
Четвърти въпрос	Липсва отговор или отговорът е неточен.	Отговорено на единия въпрос; отговорено, но обяснението е непълно.	Отговорено е с примери; обяснена е разликата между минало и настояще.
Пети въпрос	Липсва отговор или отговорът е неточен.	Отговорено е на единия въпрос; отговорено, но обяснението е непълно.	Отговорено е с примери; обяснена е разликата между минало и настояще.

➤ 6 т. Синтез и оценка

	0 т.	2 т.	4 т.	6 т.
Посочени характеристики	не е посочено	1 характеристика	2 характеристики	3 характеристики
Оценени са дейности, доказващи качествата	не е посочено	1 дейност	2 дейности	3 дейности

➤ 3 т. Синтез и оценка

Отговаря и обяснява	3 т.
Отговаря, но обяснението е непълно	2 т.
Отговаря, но обяснението е нелогично	1 т.
Отговоря само с да или не	0 т.

➤ **6 т. Формулиране на самостоятелни изводи; създаване на оригинален и логичен устен разказ**

	0 т.	1 т.	2 т.	3 т.	4 т.
Минало	Само е посочено или не е посочено.	Посочено и обяснено е само едно нещо.	Посочени са две неща, но е обяснено само едното.	Посочени и обяснени са две неща.	Демонстрира двата критерия.
Настояще	Само е посочено или не е посочено.	Посочено и обяснено е само едно нещо.	Посочени са две неща, но е обяснено само едното.	Посочени и обяснени са две неща.	Демонстрира двата критерия.

➤ **6 т. Формулиране на самостоятелни изводи; създаване на оригинален и логичен устен разказ**

Критерии за добър устен разказ	0 точки	1 – 2 точки	3 – 4 точки	5 – 6 точки
<ul style="list-style-type: none"> • Детето разказва уверено, като е усетило духа на времето; • Използва богат речников запас и добре структурира изреченията си • Има логична мисъл и прави връзки между отделните части на разказа си; • Споделя в описателния си разказ изводи от своя личен опит. 	<p>0 т. – Разказът не отговаря на поставените критерии</p>	<p>2 т. – Демонстриран е един от посочените критерии и има сериозни пропуски при останалите.</p> <p>1 т. – Направен е опит за разказ, но по всички критерии има сериозни пропуски.</p>	<p>4 т. – Детето демонстрира три от критериите; има сериозни пропуски по единия.</p> <p>3 т. – Детето демонстрира два от критериите и частично владее другите два.</p>	<p>6 т. – Детето демонстрира всички критерии за добър разказ.</p> <p>5 т. – Всички критерии са налични, но има малки пропуски по тях.</p>

Модул 2 – Социални умения – 13 т.

Социални умения	Критерии	Точки
Емоционална интелигентност	• разпознава и отстоява собствените и чуждите чувства и желания;	1 т.
	• демонстрира съпричастност към събитията и процесите, за които се говори;	1 т.
	• говори уверено и не търси валидация за отговорите си;	1 т.
	• успява да се концентрира за времето, в което тече тестът.	1 т.
Социална ангажираност	• слуша активно;	1 т.
	• задава въпроси, когато не разбира;	1 т.
	• сътрудничи при изпълнението на задачите към теста;	1 т.
	• прави оценка на съвременни проблеми.	1 т.

Социални умения	Критерии	Точки
Креативност	• дава оригинален отговор на даден въпрос и успява да го защити;	1 т.
	• проявява активно въображение при даване на свободен отговор.	1 т.
Език на тялото	• движенията са характерни за възрастта – не е статично или прекалено динамично;	1 т.
	• борави с жестове, за да постигне по-добър диалог;	1 т.
	• има зрителен контакт със събеседника.	1 т.

Резултати и определяне на степента на дарбата

Резултат в точки	Показател
56 – 49	Детето е с изявена дарба и е необходима допълнителна подкрепа, за да може да я доразвие.
48 – 41	Детето има висок потенциал, като е необходимо да се отдели внимание на пропуските.
	Препоръчително е да му се дават диференцирани задачи в групата и при регистриран напредък да му бъде осигурена допълнителна подкрепа за разгръщане на дарбата му.
40 – 33	Детето засвидетелства над средните резултати.
	За развитието на търсените умения е необходимо да му се осигурят диференцирани задачи на по-високо ниво в групата, като може да се включи в допълнителни клубове и инициативи в детската градина.
32 – 25	Детето демонстрира средни нива на овладяване на мисловните процеси и компетенции.
	Справя се с поставените стандарти, изисквани за конкретната възраст.
	Ако няма интерес от негова страна по отношение на обществените науки, на този етап не е необходимо допълнително да му се дават задачи.
24 – 17	Ученикът има под средните нива на развитие на търсените мисловни процеси и най-вероятно не демонстрира интерес към обществените науки.
	Да се обърне по-сериозно внимание на държавните образователни изисквания и системното проследяване дали се припокриват.
16 или под 16	Ученикът има ниски резултати по отношение на търсените мисловни процеси и компетенции, характерни за обществените науки.
	Да се обърне по-сериозно внимание на какво може да се дължат пропуските и да се изработи индивидуален план за подкрепа, чрез който да бъдат наваксани пропуските.

Модул 1. Възпроизвеждане, обобщение и обяснение

1. На снимките са показани 5 празника, разгледай ги и отговори на въпросите:
  - а) Напиши под всяка една снимка името на празника.
  - б) Огради празника, който няма общо с другите празници. Обясни какво го различава спрямо другите.

.....

.....

.....

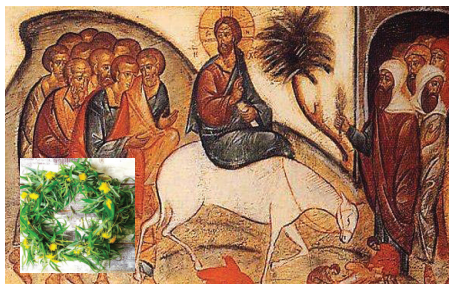
.....

.....

.....

.....

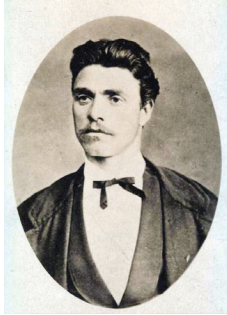

.....

.....

.....

2. На изображенията са поставени петима исторически герои. Този, който е избирал изображенията, е забравил да постави лица и имена на двама от тях
- Посочи под изображенията имената на всички герои. Отговори кои според теб са забравените личности под въпросителните знаци.
  - Обясни защо зад последните две изображения се крият героите, които си посочил.

.....
 .....

Първо изображение .....

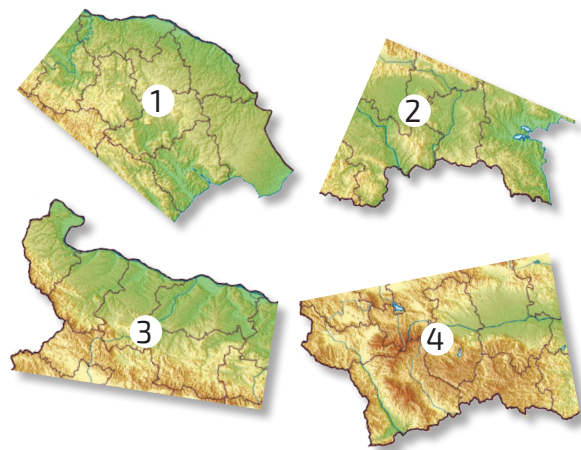
.....
 .....

Второ изображение .....

.....
 .....

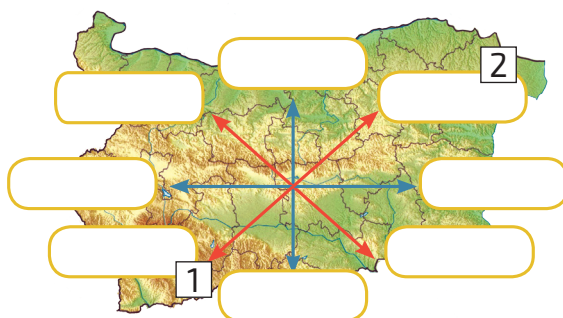
3. Подреди пъзела, като сглобиш картата на България. Посочи правилния ред на числата от пъзела, като следваш последователността: северозапад, североизток, югозапад, югоизток

Твоята подредба спрямо реда на посоките по-горе: .....

4. На картата по-долу са изобразени посоките на света, разгледай я и отговори на въпросите:

- а) определи посоките на картата на България, като ги запишеш в празните кутийки върху картата;
- б) ако ти се намиращ в квадратчето с цифра 1:
  - посочи името на родното си място (град или село), както в коя посока се намира родният ти град спрямо твоето местоположение .....
- в) ако ти се намиращ в квадратчето с цифра 2:
  - отговори в коя посока се намира гр. Варна спрямо твоето разположение .....
  - коя съседна на България държава е най-близо до теб .....
  - коя съседна на България държава е най-отдалечена от теб .....

Модул 2. Приложение, анализ и оценка

- 1. Напиши в непрекъснат свързан текст реклама на България на тема *Единство в многообразието*. При съставяне на рекламата е необходимо да включиш информация от 3-те посочени изображения, както и да използваш думите: *гражданин, съзнание, общност*.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. В училище ще организирате фестивал, посветен на българските традиции и народни обичаи. Ти си в ролята на един от организаторите. За да се случи Вашето събитие, е необходимо да следваш стъпките по-надолу.

➤ Предложи 5 идеи, които да бъдат включени във Вашето събитие:

.....

.....

.....

.....

.....

➤ Заедно с другите организатори решавате Вашият фестивал да стане по-интересен. В програмата на фестивала ще включите традиции и обичаи на различните общности в България. Напиши 4 примера за традиции и обичаи на другите общности.

.....

.....

.....

.....

➤ Вашето училище ще кандидатства за участие в международен фестивал на народните традиции и обичаи. Състави писмо до организаторите, за да докажеш, че именно Вие заслужавате да представите многообразието на България на фестивала. Подкрепи отговора си с минимум 4 примера.

.....

.....

.....

.....

Отговори и критерии за отворени въпроси

Максималният резултат от теста е **100 точки**, определени по-долу, както следва:

Модул 1. Възпроизвеждане, обяснение и приложение – 40 т.

1. 9 т.

- а) Независимостта, Коледа/Рождество Христово, Сирни заговезни/Прошка, Цветница/Връбница, Йордановден/Богоявление – **всеки отбелязан празник носи по 1 т., общо 5 т.**
- б) Независимостта – национален празник, свързан с важно историческо събитие. Останалите празници са битови, определени от християнството – **за пълен отговор 4 т.**

2. 15 т.

- а) Левски, Раковски, княз/цар Симеон – всяка позната личност носи по 1 т. – общо 3 т.; по 2 т. се дават за написване на историческа личност с особени заслуги за националната ни история; цялата подточка носи **общо 7 т.**
- б) за назоваване и обяснение на отговора се дават **общо 8 точки** – по 4 точки за всяка личност, която ученикът успява да защити с конкретен пример, че нейното място е именно в редицата с героите на България

3. 4 т.

Подредба: 3, 1, 4, 2 – всяко познато парче от пъзела носи по 1 т.

4. 12 т.

- а) за всяка посока се дава по 1 т. – общо 8 т.
- б) за верен отговор – 1 т. (пример: Карлово – североизток)
- в) югоизток, Румъния, Северна Македония – 3 т.

Модул 2. Анализ, синтез и оценка – 60 точки

1. Съставяне на текст (реклама) – 21 точки

Точки/ Критерии	0 т.	1 т.	2 т.	3 т.
Използвани изображения	Не са използвани изображенията.	Използвано е само едното изображение.	Използвана е информация от 2-те изображения.	Използвана е информация от 3-те изображения.
Използвани думи	Не са използвани посочените думи или са поставени, без да са обвързани смислово.	Използвана е 1 дума, като е вплетена логично в текста; използвани са и 3-те думи, но две от тях са поставени, без да са обвързани смислово.	Използвани са 2-те думи, като са вплетени логично в текста; използвани са и 3-те думи, но едната от тях е поставена, без да е обвързана смислово.	Използвани са и 3-те думи, като са вплетени логично в текста.

Точки/ Критерии	0 т.	1 т.	2 т.	3 т.
Аргументация на темата: Единство в многообразието – този критерий се умножава по 3 (максимален брой точки – 9)	Текстът е хаотичен, като примерите и разсъжденията не се съотнасят към основната тема.	Изразено е твърдение или има примери в защита на основната тема, но цялостно линията на повествование се отдалечава от тълкуването на <i>Единство в многообразието</i> .	Изразено е твърдение в защита на темата, но част от примерите не се съотнасят пряко към посоченото твърдение; не се губи общият смисъл.	Аргументацията е пълна, като ученикът запазва посланието до края на своя текст и привежда примери в защитата му.
Структура на текста: реклама	Хаотични идеи и изречения; липсва цялостната визия за изграждане на положителен образ.	Изграден е положителен образ на България чрез отделни изречения и примери, но не са свързани в последователен текст.	Създаден е свързан текст, но на моменти има нарушения на цялостната логика на структурата; не се губи смисълът.	Създаден е свързан текст, чрез който е изграден положителен образ на България.
Езикова грамотност – отчита се при наличие на смислен текст	Допуснати са 10 или повече от 10 правописни и/ или пунктуационни грешки.	Допуснати са от 7 до 9 правописни и/ или пунктуационни грешки.	Допуснати са от 4 до 6 правописни и/ или пунктуационни грешки.	Допуснати са до 3 правописни и/ или пунктуационни грешки.

2. Планиране и организиране на фестивал – 39 т.

- а) всяка конкретна идея, съобразена с темата на фестивала, носи по 2 т. – общо 10 т.
- б) всяка конкретна идея по условието носи по 2 т. – общо 8 т.
- в) мотивационно писмо до организаторите – общо 21 т.

• 1 точка се присъжда, ако ученикът е успял да влезе в роля и съставя писмото си от гледна точка на организатор; останалите 20 точки са разпределени в таблицата по-долу:

Точки/ Критерии	0 т.	1 т.	2 т.	3 т.	4 т.
Писмо – съставни части (обръщение, повод, изложение, завършване на писмото: поздрав и от кого е писмото)	Текстът не отговаря на изискването да е писмо.	При съставяне на писмото са пропуснати три от съставните му части.	При съставяне на писмото са пропуснати две от съставните му части.	Писмото е добре структурирано, но е изпусната една от съставните му части.	Писмото е добре структурирано и съдържа всички съставни части.

Точки/ Критерии	0 т.	1 т.	2 т.	3 т.	4 т.
Аргументация на мотивацията за участие – приведени са примери, съотнесени към темата на фестивала. Този критерий се умножава по 3 (общо 12 т.)	Желанието за участие не е подкрепено с коректни примери.	Желанието за участие е подкрепено с 1 пример.	Желанието за участие е подкрепено с 2 примера.	Желанието за участие е подкрепено с 3 примера.	Желанието за участие е подкрепено с 4 примера.
Езикова грамотност	Допуснати са 10 или повече правописни и/ или пунктуационни грешки.	Допуснати са 8 или 9 правописни и/ или пунктуационни грешки.	Допуснати са 6 или 7 правописни и/ или пунктуационни грешки.	Допуснати са 4 или 5 правописни и/ или пунктуационни грешки.	Допуснати са до 3 правописни и/ или пунктуационни грешки.

Резултати и определяне на степента на дарбата

Резултат в точки	Показател
100 т. – 95 т.	Ученикът е с изявена дарба и е необходима допълнителна подкрепа, за да може да я доразвие.
94.75 – 84	Ученикът има висок потенциал, като е необходимо да се регистрират малките пропуски; препоръчително е да му се дават диференцирани задачи в клас и при регистриран напредък да му бъде осигурена допълнителна подкрепа за разгръщане на дарбата му.
83.75 – 62.5	Ученикът засвидетелства над средните резултати; за развитието на уменията е необходимо да му се осигурят диференцирани задачи на по-високо ниво в час, може да се включи и в допълнителни клубове и инициативи в училище.
62.25 – 40.75	Ученикът демонстрира средни нива на овладяване на мисловните процеси и компетенции; изискването в часовете му е достатъчно, за да се справя с поставените задачи; ако няма желание към обществените науки, не е необходимо да му се дават допълнителни задачи.
40.5 – 30	Ученикът има под средните нива на развитие на търсените мисловни процеси и най-вероятно не демонстрира интерес към обществените науки; да се обърне по-сериозно внимание на структурата на аргументация, изразяването на лична позиция и нейното отстояване.
29.75 и под 29.75	Ученикът има ниски резултати по отношение на търсените мисловни процеси и компетенции, характерни за обществените науки; да се обърне по-сериозно внимание на какво могат да се дължат пропуските и да се изработи индивидуален план за подкрепа, чрез който да бъдат наваксани пропуските.

Модул 1. Извличане, анализ и приложение на информация от източници

1. Разгледайте картата и извора към нея и отговорете на съпътстващите въпроси:

Заглавие .....

„..... след индийците са най-многобройните в света. Ако те бяха нещо общо и се управляваха само от един владетел, биха били ..... и според мен ..... от всички, които съществуват. Тъй като това обаче е невъзможно и със сигурност никога няма да бъде постигнато от тях, те са слаби. Във всяка отделна племенна област те носят отделно име, но нравите и обичаите им са едни и същи. Изключение от това правило правят само гетите, травсите и племената, които живеят на север от крестоните.”

Херодот, V в. пр. Хр.

- Попълнете празните думи в текста.
- За кой исторически период се отнасят картата и изворът? Посочете начални и крайни събития, с които започва и свършва търсеният период.

.....
 .....

- Поставете заглавие над картата и аргументирайте избора си.

.....
 .....

г) С коя/кои цивилизации посоченият народ има връзки в периода IV – III в. пр. Хр.? Аргументирайте отговора си, като посочите примери за написаните от Вас контакти.

.....

.....

.....

д) Посочете по 2 обекта от материалното или нематериалното културно наследство, свързано с конкретния народ.

.....

.....

.....

2. Разгледайте източниците за последствията от Балканските войни и отговорете на поставените въпроси към тях:

Източник 1.

Източник 2.

Присъединени територии
 Отнети територии

Източник 3.

Държава	Военни жертви	Площ до войните км ²	Площ след войните км ²
България	176 000	96 945	112 000
Сърбия	91 000	48 303	86 350
Гърция	52 000	63 211	121 268
Османска империя	225 000	169 317	26 369

а) Срещу кого се води Първата балканска война?

.....

.....

б) Какви са резултатите от войните за балканските държави? Обобщете два извода за процесите на Балканите в периода 1912 – 1913 г.

.....

.....

.....

в) Вярно ли е твърдението, че: България излиза крайно оцетена от Балканските войни? Аргументирайте отговора си с два конкретни примера, извадени от представените източници.

.....

.....

.....

г) Анализирайте карикатурата (Източник 2.), като отговорите на въпросите:

- Какво иска да внуши авторът и защо е озаглавил карикатурата си *Балкански беди*?
- Представители на кои държави са личностите на карикатурата? Върху какво стоят и какво е тяхното настроение? Аргументирайте отговора си.

.....

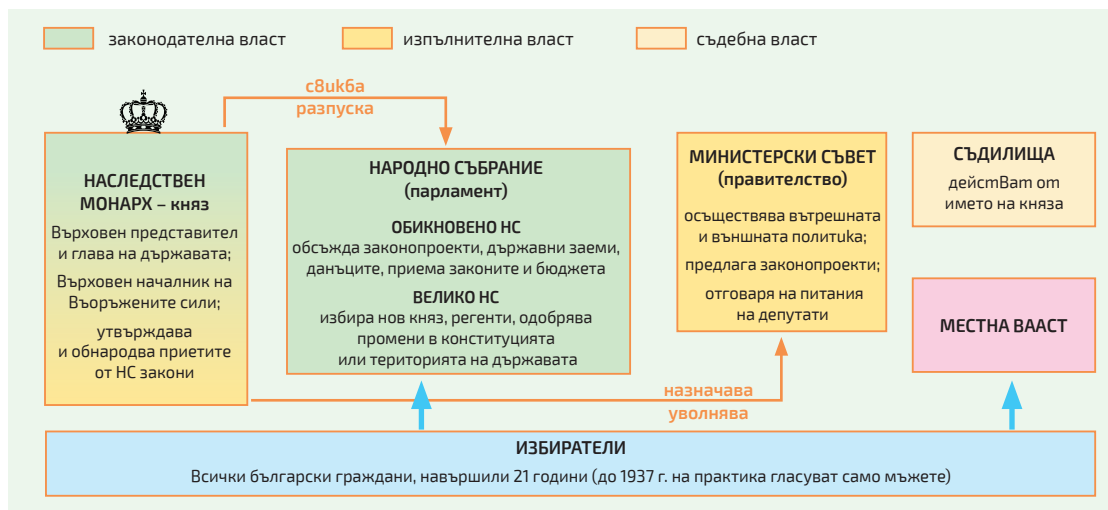
.....

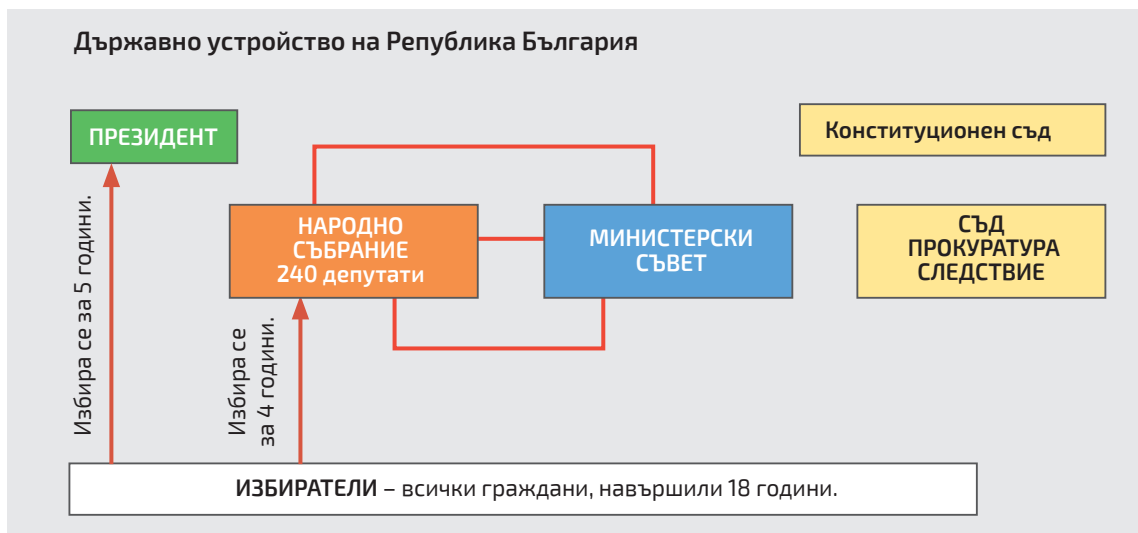
.....

.....

3. Разгледайте двете схеми на властта според Търновската конституция и Конституцията на Република България и отговорете на поставените въпроси към тях.

Източник 1.: Схема на властта според Търновската конституция, 1879 г.

а) Посочете 2 прилики между конституциите:

.....

.....

б) Посочете 2 разлики между конституциите:

.....

.....

в) Президентът или князът има повече власт? Аргументирайте отговора си, като извлечете информация от схемите.

.....

.....

.....

г) Независими ли са законодателната и изпълнителната власт при двете конституции? Аргументирайте отговора си.

.....

.....

.....

.....

д) Независима ли е съдебната власт според схемите на двете конституции? Аргументирайте отговора си.

.....

.....

Модул 2. Анализ, оценка и защита на лично мнение

Съставете отговор до две страници на исторически въпрос на тема: „Какви са стълбовете на българската идентичност днес?“. При отговора аргументирайте своето мнение, като защитите твърденията си с конкретни примери.

1. Кои сме ние като народ и нация?
2. С какво българите се различават от другите народи?
3. Какъв е приносът на българите за света?
4. Кои са силните страни на българския народ, които ще ги съхранят?

Отговори и критерии за отворени въпроси

Максималният резултат от теста е 100 точки, определени по-долу, както следва:

Модул 1. Извличане, анализ и приложение на информация от източници – 60 точки

1. **Прилагане на предметно знание; ориентиране в основните исторически периоди; извличане на информация от карта и писмен източник – 15 точки**
  - а) **траките, непобедими, най-могъщи – за всяка дума по 1 т., общо – 3 т.**
    - синоними на непобедими и могъщи също носят точки, ако логиката на текста е запазена.
  - б) **всеки верен отговор от 3-те компонента носи по 1 т., общо – 3 т.**
    - Античност;
    - начало – VIII в. – Първи олимпийски игри; създаване на Рим или разцвет на гръцката и римската цивилизации;
    - край – IV – V век – множество събития са верни: легализиране на християнството през 311 г./313 г.; разделяне на Римската империя – 395 г. или завладяване на Западната римска империя през 476 г.
  - в) **2 т.**
    - посочено заглавие, отговарящо на картата – 1 т.
    - обяснение към заглавието с извличане на елементи от картата – 1 т.
  - г) **3 т.**
    - посочена вярна цивилизация в контакт с траките – 1 т.
    - пример за взаимодействие между двете цивилизации – 2 т.
  - д) **4 т.**
    - за всеки пример се дават по 2 точки – **общо 4 т.**
2. **Извличане и анализ на информация от 3 вида източници: карта, таблица и карикатура: 22 точки**
  - а) **срещу Османската империя – 1 т.**
  - б) **8 т.**
    - за всяка държава, за която са синтезирани верни резултати, се дава по 1 т., общо – 4 т.
    - всеки валиден извод се оценява с по 2 т.

в) 3 т.

- защитено е твърдението с примери, извлечени от картата, таблицата или чрез прилагане на вярна фактология извън източниците.
- за необяснено или нелогично твърдение, както за непълна аргументация се отнемат точки.

г) 10 т.

- обяснено е основното внушение, че Балканите са *буре с барут*, което всеки един момент ще гръмне, като са приведени примери в защитата му – 5 т. за необяснено или нелогично твърдение се отнемат точки;
- уловено е, че представителите са част от Великите сили: Германия, Русия, Австро-Унгария; акцентирано е, че искат да се намесят в преразпределението на Балканите; аргументиран отговор – 5 т.
- за необяснено или нелогично твърдение, както за непълна аргументация се отнемат точки.

3. Извличане, сравнение и анализ на информация от схеми – 23 точки

а) 4 т. – за всяка прилика по 2 т.

б) 4 т. – за всяка разлика по 2 т.

в) 5 т. – верен отговор – князът има повече правомощия, като твърдението може да се защити с множество примери от схемата.

- за аргументиран отговор се дава пълен брой точки; за необяснено или нелогично твърдение, както за непълна аргументация се отнемат точки.

г) 5 т. – верен отговор – зависими са и се посочва механизмът на взаимодействие.

- за аргументиран отговор се дава пълен брой точки; за необяснено или нелогично твърдение, както и за непълна аргументация, се отнемат точки.

д) 5 т. – верен отговор – при Княжество България съдебната власт е зависима, а според схемата на Р. България – независима.

- за аргументиран отговор се дава пълен брой точки; за необяснено или нелогично твърдение, както и за непълна аргументация се отнемат точки.

Модул 2. Анализ, оценка и защита на лично мнение – 40 точки

1. Отговорът на всеки съпътстващ въпрос носи по 7 т., общо – 28 точки

- формулирано е ясно твърдение – 1 т.
- обяснено е защо е стигнато до посоченото твърдение – 2 т.
- приведени са минимум 2 примера в защита на твърдението – 2 т.
- формулирани са изводи – 2 т.
- оригинален подход към темата, извън очакваната рамка – 1 т.

2. Стил и структура на писмени отговори – 12 точки

Критерий	0 т.	1 т.	2 т.	3 т.	4 т.
Структура теза изложение заклучение	Няма структура – текстът не разполага с ясно определени части.	Има изискваните части, но при три от тях има сериозен пропуск.	Има ясно определени части, но при две от тях има сериозен пропуск.	Има ясно определени части, но при едната от тях има сериозен пропуск.	Има всички налични части и са ясно определени.
Стил богат речник; използване на подходящи за темата термини; избягване на повторенията; свързващи думи и изрази	Изпълнен е само един от критериите; наблюдават се сериозни пропуски по всички критерии.	Изпълнени са три от критериите, но по два от тях има сериозни пропуски; изпълнени са два от критериите	Изпълнени са три от критериите, но по един от тях има пропуски; изпълнени са два от критериите и по два от тях има значителни пропуски.	Изпълнени са всички критерии, но по един от тях има пропуски; изпълнени са три от заложените критерии.	Изпълнени са всички критерии.
Езикова култура правописни, пунктуационни и синтактични показатели	Ученикът е допуснал 16 или над 16 грешки.	Ученикът е допуснал от 13 до 15 грешки.	Ученикът е допуснал от 10 до 12 грешки.	Ученикът е допуснал от 7 до 9 грешки.	Ученикът е допуснал от 4 до 6 грешки.

Резултати и определяне на степента на дарбата

Резултат в точки	Показател
100 т. – 95 т.	Ученикът е с изявена дарба и е необходима допълнителна подкрепа, за да може да я доразвие.
94.75 т. – 84 т.	Ученикът има висок потенциал, като е необходимо да се регистрират малките пропуски; препоръчително е да му се дават диференцирани задачи в клас и при регистриран напредък да му бъде осигурена допълнителна подкрепа за разгръщане на дарбата му.
83.75 т. – 62.5 т.	Ученикът засвидетелства над средните резултати; за развитието на уменията е необходимо да му се осигурят диференцирани задачи на по-високо ниво в час, като може да се включи и в допълнителни клубове и инициативи в училище.
62.25 т. – 40.75 т.	Ученикът демонстрира средни нива на овладяване на мисловните процеси и компетенции; изискването в часовете му е достатъчно, за да се справя с поставените задачи; ако няма желание към обществените науки, не е необходимо да му се дават допълнителни задачи.
40.5 т. – 30 т.	Ученикът има под средните нива на развитие на търсените мисловни процеси и най-вероятно не демонстрира интерес към обществените науки; да се обърне по-сериозно внимание на структурата на аргументация, изразяването на лична позиция и нейното отстояване.
29.75 т. и под 29.75 т.	Ученикът има ниски резултати по отношение на търсените мисловни процеси и компетенции, характерни за обществените науки; да се обърне по-сериозно внимание на какво могат да се дължат пропуските и да се изработи индивидуален план за подкрепа, чрез който да бъдат наваксани пропуските.

РАЗДЕЛ МАТЕМАТИКА

Описание и предназначение на тестовете

Тестовете установяват степента на математическите способности, които включват:

- **прилагане на знания по математика в съответствие с настоящата учебната програма** – способност да се решават стандартни задачи по математика;
- **логическо мислене** – използване на съждения, базирани на условието на задача, за достигане до умозаклучения;
- **креативност при нестандартни задачи** – умение за подход при нестандартни задачи, решаването на които изисква осмисляне на условието и съставянето на математически модел, чието решение е достъпно.

Нивата на математическите способности отчитат наличието на изявени дарби в областта на математиката и потенциалното им развитие.

Тестовете са подходящи за приложение в малки групи или индивидуално при деца от предучилищна възраст 4 – 7 години и в по-големи групи при възрастовата група от I до VII клас. Тестовете проверяват степента на знание, разбиране, анализиране, логика и приложение на креативно мислене в областта на математиката.

Цели на тестовете

Целта на тестовете е:

- **Диагностициране на индивидуалните способности на всеки ученик/дете в началната част на тестовете.**
- **Диагностициране на изявените дарби на всеки ученик/дете в крайната част на тестовете.**
- **Установяване степента на постигане на резултати на ниво учебна програма и над държавните образователни стандарти за предучилищното образование и за общообразователната подготовка.**
- **Описание на препоръчителни насоки и дейности за поддържане и стимулиране на качеството на обучение.**

Качество на изготвените тестове се постига чрез:

- ясно дефиниране на задачите;
- съобразяване на задачите с настоящото учебно съдържание;
- съставяне на тестови задачи от екипи от педагогически специалисти и хабилитирани лица в сферата на висшето и средното образование.

Понятиен апарат

Предложените тестове се конструират на базата на диференциалния подход; аналитичния метод (процес на идентифициране, описване и хронологично подреждане на показателите въз

основа на връзката между тях); комбинация от идеографски методи (индивидуално проследяване на характеристиките на дете/ученик); номотетичен подход (сравняване на показателите в групата на изследваните деца) в приложените разработки по математика.

Обобщените резултати от направените тестове трябва да бъдат разбирани като част от по-сложен механизъм за определяне на нивата на дарбите.

Необходимо е уточняване на съдържанието на понятията:

- **Креативност** – специфичен вид творческо мислене, при което индивидът е способен да генерира оригинални идеи и решения, които са полезни и приложими към конкретен проблем.
- **Способност** – умението за разбиране, разсъждаване, вземане на решение във връзка с конкретен проблем от конкретна област.
- **Надареност** – степен на способности, превъзхождащи средните нива на възможности, в определена област.
- **Дарба** – набор от вродени способности, превъзхождащи средните нива на възможности и с по-комплексен характер от надареността, включващи креативно мислене.
- **Математически способности** – комплекс от способности, свързани с разбиране, прилагане на логически умозаклучения, въз основа на които се решава даден проблем или задача.

Структура и специфика на тестовете

Общият брой задачи в тестове е 8 за групата 4 – 7 години, 10 за I – IV клас и 15 за V – VII клас. Задачите са адаптирани по количество и трудност спрямо съответната възрастова група.

За децата от 4 до 7 години е разработен един тест. Разликите в учебното съдържание за отделните възрасти дават основание за разработване на два теста за ученици в начален етап (I – II клас и III – IV клас) и по един тест за всеки един от останалите класове – V, VI и VII.

В тестовете има задачи, които изцяло съответстват на учебните програми. Тези задачи са необходими, за да се провери текущото ниво на стандартните и задължителните знания по математика на всяко едно дете. Задачите, които открояват надарените деца и реално допринасят за достатъчно висок резултат от теста, са в крайната му част. Това са задачи, които не изискват знания, различаващи се от заложените в учебната програма. Но това са нестандартни задачи, за чието решаване е необходимо детето да приложи креативност и съобразителност, с помощта на които да достигне до конкретни изводи, които са непознати и нови за него.

Това съответства на целта на теста да открива силните страни на деца и ученици с изявени дарби в областта на математиката.

Съдържанието на тестовите задачи включва най-важните и най-значимите знания и умения, чиято наличност определя степента на надареност и изявени дарби в областта на математиката. Включени са разнообразни по вид задачи, които допринасят за качеството на тестовете.

Подредбата на тестовите задачи се осъществява въз основа на следните критерии:

- според вида на отговорите (с избираем отговор или със свободен отговор);
- според сложността на задачите;
- според съвкупността от умения и знания, необходими за справянето със задачата.

Оценяването на всяка от задачите се осъществява посредством точкуване, което е предоставено в началото на всеки един от тестовете. Резултатът от теста се образува като сбор от получения брой точки на всички задачи. Максималният резултат на теста за групата 4 – 7 години е 26 точки, за I – IV клас – 17 точки и за V – VII клас – 23 точки.

Съдържание на тестовете

Изисквания относно прилагането на тестовете:

- Тестовете се прилагат и обработват от обучени специалисти.
- Тестовете са подходящи за приложение в малки групи или индивидуално при деца в предучилищна възраст и в по-големи групи при учениците в начален етап и ученици в V – VII клас.
- Тестовете се прилагат, когато са изпълнени следните условия: добро общо здравословно състояние; в състояние на бодрост; задоволени физиологични нужди от почивка, сън, храна и други.
- Тестовете се прилагат в рамките на трийсет минути за групата 4 – 7 години и в рамките на един учебен час (40 минути) за групите I – IV клас и V – VII клас.
- Необходими материали за провеждане на теста: лист, на който е разпечатан съответният тест за всички възрастови групи. За групите в училищна възраст е необходим и допълнителен празен лист за извършване на пресмятания (чернова).

Диференциран подход при оценката за идентифициране на математически способности и изявени дарби за различните възрастови групи – предучилищна възраст (4 – 7 години), ученици от начален етап (I – IV клас) и ученици от V – VII клас.

Резултатите от теста за всеки ученик се попълват в края на всеки тест в полето *Общ брой точки*.

Въз основа на резултатите от теста учениците се диференцират на такива, които не могат да се определят като надарени, и такива, чийто резултат предполага изявена дарба в областта на математиката.

Таблица 1. Критерии за диференциация за деца в предучилищна възраст (4 – 7 години)

Брой точки:	Ниво на способности:
До 19 т. вкл.	Няма изявени дарби
Над 19 т.	Изявени дарби

При ниво на способности до 19 т. за изследваното лице не може да се каже, че има изявени дарби в областта на математиката.

При ниво на способности над 19 т. изследваното лице се счита с високи нива на изявени дарби и е добре да се приложат препоръките за работа с деца с изявени дарби в областта на математиката.

Таблица 2. Критерии за диференциация за ученици от начален етап (I – IV клас)

Брой точки:	Ниво на способности:
До 14 т. вкл.	Няма изявени дарби
Над 14 т.	Изявени дарби

При ниво на способности до 14 т. за изследваното лице не може да се каже, че има изявени дарби в областта на математиката.

При ниво на способности над 14 т. изследваното лице се счита с високи нива на изявени дарби и е добре да се приложат препоръките за работа с деца с изявени дарби в областта на математиката.

Таблица 3. Критерии за диференциация за ученици от начален етап (V – VII клас)

Брой точки:	Ниво на способности:
До 19 т. вкл.	Няма изявени дарби
Над 19 т.	Изявени дарби

При ниво на способности до 19 т. за изследваното лице не може да се каже, че има изявени дарби в областта на математиката.

При ниво на способности над 19 т. изследваното лице се счита с високи нива на изявени дарби и е добре да се приложат препоръките за работа с деца с изявени дарби в областта на математиката.

Минималният брой точки за определяне на дете/ученик с изявени дарби е съобразен с необходимостта от отлично усвояване на съдържанието по учебната програма, както и с постигане на добър резултат на последните, по-трудни задачи. Съобразен е и толеранс за грешки, които са допустими, за да бъде определено дете като такова с изявени дарби в областта на математиката.

Препоръки

При установени изявени дарби в областта на математиката е подходящо да се стимулира развитието на децата чрез индивидуален учебен план и допълнителна подготовка, която включва задачи от математически състезания и олимпиади.

Ако дете е постигнало резултат на теста, който съответства на такъв за изявени дарби, е препоръчителна индивидуална подготовка със специалист в областта на математиката. Важно е да се подходи по правилен начин с детето. Ако то не изявява желание за развитие и/или допълнителна работа, е важно по подходящ начин да му бъде показана красотата в науката – нестандартни задачи (незадължително трудни), които показват елегантни подходи, методи и разсъждения или чисто логически съображения, които в много от случаите са атрактивни и занимателни. Целта е детето да се „запали“ по математиката, за да може да развива дарбата си и да надгражда. Ако детето има желание, при възможност е добре да посещава курс и/или други извънкласни дейности. Добра насока за по-малките ученици е да се запознаят с повечето теми от специализираните курсове по математика – Принцип на Дирихле, Ребуси, Деление с остатък, Диофантови уравнения, Метод на Гаус, Задачи за календар, Страници на книга, Детективски задачи. При по-големите ученици е подходящо да се запознаят по-подробно със задачите за лица на равнинни фигури и използването на лица за доказване на класически теореме от математиката. Да бъдат въведени в задачите от теория на числата.

Специфични качества и характеристики /психологически особености/ на деца и ученици с изявени дарби

При децата и учениците с изявени дарби се наблюдава повишена психическа и умствена активност. Имат високи нива на емоционална чувствителност. Демонстрират оригинално мислене и богато въображение. Когнитивните способности за обработка, анализ, синтез и оценка на информацията са развити в по-висока степен от нормативната за възрастта. Децата с изявени дарби имат висока продуктивност, справят се с лекота със задачите от учебната програма. Демонстрират специфичен вид творческо мислене, при което генерират оригинални идеи и решения, които са полезни и приложими към конкретен проблем. Имат способности, свързани най-вече с логическо мислене, които им позволяват да осъществяват умозаклучения, с които постепенно напредват в решаването на конкретната задача.

Възрастова група 4 – 7 години

Времетраене: 30 минути

Тестът съдържа общо 8 задачи:

- Задачи 1. и 2. се оценяват с 1 точка за правилен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- Задачи 3. и 4. се оценяват с 2 точки за правилен отговор, с 1 точка за частичен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- Задачи 5. и 6. се оценяват с 4 точки за правилен отговор, с 2 точки за частичен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- Задачи 7. и 8. се оценяват с 6 точки за правилен отговор, с 2 точки или с 4 точки за частичен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- На задачи 1., 2. и 3. попълнете празното квадратче.
- На задача 4. попълнете как трябва да изглеждат последните две квадратчета.
- На задача 5. попълнете липсващите числа.
- На задача 6. заградете верния според вас отговор.
- На задача 7. попълнете празните места.
- На задача 8. напишете кое число трябва да се постави на мястото на въпросителния знак.

Резултатът от теста се образува като сбор от получения брой точки за всички задачи.

Максималният резултат от теста е 26 точки.

1. 9, 8, 7, , 5, 4

2.

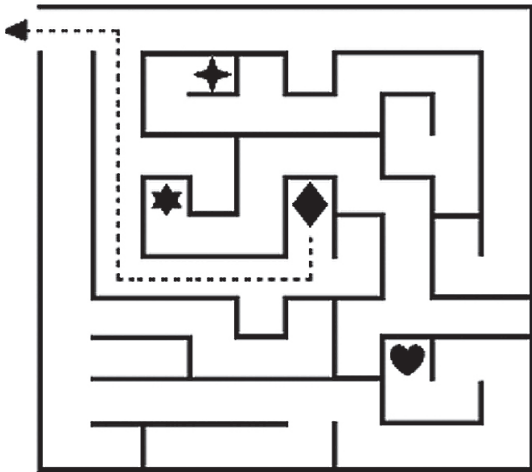
3. 1, 3, 5, , 9

4.

5.

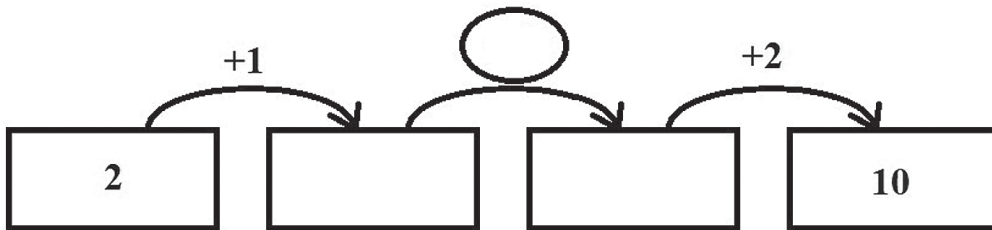

6.

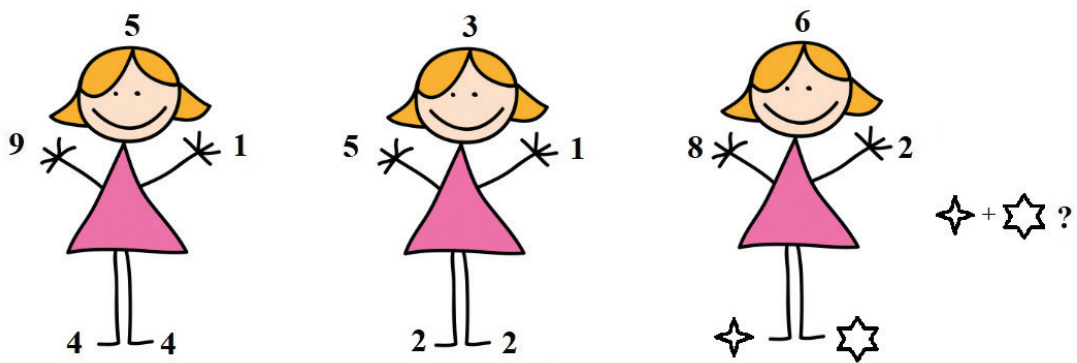

A) ✦ B) ★ B) ♥

7.

8.

Общ брой точки: .....

Времетраене: един учебен час (40 минути)

Тестът съдържа общо 10 задачи:

- 8 задачи с избираем отговор (от 1. до 8. задача), всяка от които има точно един верен отговор. Задачите от 1. до 5. се оценяват с 1 точка за правилен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор; задачите от 6. до 8. се оценяват с 2 точки за правилен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- 2 задачи със свободен отговор (9. и 10. задача), всяка от които се оценява с 3 точки за верен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- На задачи от 1. до 8. заградете верния според вас отговор.
- На задачи 9. и 10. запишете верния според вас отговор на предвиденото за това място.

Резултатът от теста се образува като сбор от получения брой точки за всички задачи.

Максималният резултат от теста е 17 точки.

1. На колко е равно $7-3+7-3+7-3+7-3+7-3+7-3+7-3$?
 А) 24   Б) 25   В) 28   Г) 29
2. Борис и София са родени на една и съща дата. Борис е на 8 години и е във втори клас. София е в седми клас. На колко години е София?
 А) 12   Б) 13   В) 14   Г) 15
3. Кое число трябва да се постави в празното място, за да е вярно равенството?
 $25+4-\square=11$
 А) 8   Б) 14   В) 15   Г) 18
4. Намислих си едно число. Към него добавих 12. От сбора извадих 16 и получих 3. Кое число съм си намислил?
 А) 4   Б) 6   В) 7   Г) 9
5. Калоян има 5 монети по 10 ст., 3 монети по 20 ст. и 2 монети по 1 лев. Колко монети има Калоян?
 А) 310   Б) 210   В) 11   Г) 10
6. В две купи има по 40 фъстъка. Ава изяла няколко фъстъка от едната купа, а от другата – толкова, колкото фъстъка били останали в първата. Общо колко фъстъка са останали в двете купи?
 А) 60   Б) 40   В) 30   Г) 20
7. Имам няколко братовчеди. Всички от тях спортуват. Четирима играят футбол, девет играят волейбол, а трима играят и двата спорта. Колко братовчеди имам?
 А) 16   Б) 13   В) 10   Г) 9
8. Пътувахме с кола. Спряхме на светофар. Зад нас имаше 7 коли, а пред нас 4. Колко коли общо бяха спрели на светофара?
 А) 3   Б) 10   В) 11   Г) 12
9. В парка намерих една пръчка. Искам да я разделя на 8 части. Колко пъти трябва да я счупя?

Отговор: _____

10. Кое число стои зад буквата X, ако се знае, че сборът от числата във всеки ред, стълб и диагонал е един и същ?

Отговор: -----

7		
	6	X
9		

Общ брой точки: -----

Времетраене: един учебен час (40 минути)

Тестът съдържа общо 10 задачи:

- 8 задачи с избираем отговор (от 1. до 8. задача), всяка от които има точно един верен отговор. Задачите от 1. до 5. се оценяват с 1 точка за правилен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор; задачите от 6. до 8. се оценяват с 2 точки за правилен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- 2 задачи със свободен отговор (9. и 10. задача), всяка от които се оценява с 3 точки за верен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- На задачи от 1. до 8. заградете верния според вас отговор.
- На задачи 9. и 10. запишете верния според вас отговор на предвиденото за това място.

Резултатът от теста се образува като сбор от получения брой точки за всички задачи.

Максималният резултат от теста е 17 точки.

1. Кое не е вярно?

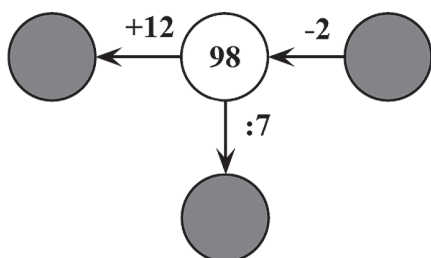
- А) $408 - 18 = 480 - 80$ Б) $404 < 4$ стот. + 6 ед.
 В) 1 стот. > 8 дес. + 13 ед. Г) 4 стот. + 5 дес. + 5 дес. = 5 стот.

2. Кое число трябва да се постави в квадратчето, за да е вярно равенството?

$$52 - 12 : 4 - 2 = 7.7 - \square$$

- А) 41 Б) 29 В) 3 Г) 2

3. Колко е сборът на числата в празните кръгове?

- А) 896 Б) 224 В) 220 Г) 200

4. Денонощието е 24 часа. Зима е и денят е два пъти по-къс от нощта. Ако слънцето изгрее в 8 часа сутринта, в колко часа ще залезе?

- А) 8 Б) 14 В) 16 Г) 20

5. Ачо и Боби набрали общо 25 круши. Ако Ачо даде 7 от своите круши на Боби, то Боби ще има със 7 круши повече от Ачо. Колко круши е набрал Ачо?

- А) 17 Б) 16 В) 13 Г) 9

6. Бедрото на равнобедрен триъгълник и по-малката страна на правоъгълник са равни на 7 см. Основата на триъгълника е равна на по-голямата страна на правоъгълника. Колко сантиметра е обиколката на триъгълника, ако обиколката на правоъгълника е 34 см?

- А) 21 Б) 24 В) 27 Г) 34

7. Ади, Биби, Виви и Гого обичат по един вид спорт – волейбол, баскетбол, тенис и плуване.

Аз не обичам тенис – каза Ади.

Виви обича волейбол – казал Гого.

Гого не обича плуване – казала Виви.

Какъв спорт обича Биби, ако и трите деца са излъгали?

А) волейбол   Б) баскетбол   В) тенис   Г) плуване

8. За направата на малък козунак са необходими 3 яйца, а за голям – 5 яйца. Колко най-много козунака могат да се направят с точно 36 яйца, ако задължително трябва да има и от двата вида козунаци?

А) 6   Б) 8   В) 10   Г) 12

9. Сега Стела е с 2 години по-малка от Мони. След 6 години сборът от годините им ще е 20. На колко години е Мони сега?

Отговор: _____

10. Стефчо изминава пеша 1 км за 12 минути, а за половин час с колелото изминава 5 км. Един ден той вървял 36 минути, след което продължил с колелото 9 км. После той се върнал по същия път с колелото. Колко минути се е връщал?

Отговор: _____

Общ брой точки: _____

Времетраене: един учебен час (40 минути)

Тестът съдържа общо 15 задачи:

- 10 задачи с избираем отговор (от 1. до 10. задача), всяка от които има точно един верен отговор. Всяка задача се оценява с 1 точка за правилен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор;
- 5 задачи със свободен отговор (от 11. до 15. задача). Задачи 11. и 12. се оценяват с 2 точки за верен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор; задачи от 13. до 15. се оценяват с 3 точки за верен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- На задачи от 1. до 10. заградете верния според вас отговор.
- На задачи от 11. до 15. запишете верния според вас отговор на предвиденото за това място.

Резултатът от теста се образува като сбор от получения брой точки за всички задачи.

Максималният резултат от теста е 23 точки.

1. В кое от изброените числа цифрата на десетохилядите е 7:

- А) 1 227 834   Б) 2 754 720   В) 6 871 533   Г) 4 923 571

2. Кое от написаните числа се чете „три милиона седем хиляди осемстотин и пет“:

- А) 3 007 085   Б) 3 007 805   В) 3 070 805   Г) 3 070 850

3. Брат ми е с осем години по-голям от мен. Сборът от годините ни е равен на третинката от възрастта на баща ни. Ако баща ни е на 54 години, на колко години е брат ми?

- А) 18   Б) 13   В) 8   Г) 5

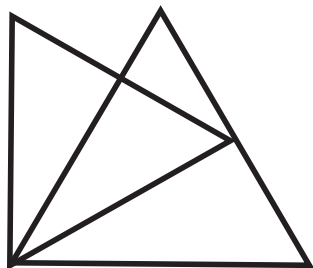
4. Стойността на израза $113.7 + 55.9 - 7.68 - 2.55$ е:

- А) 88   Б) 99   В) 100   Г) 700

5. Намислих едно число. Извадих го от най-голямото четирицифрено число, записано с различни цифри. Получих числото 345. Кое число съм намислил:

- А) 9531   Б) 9654   В) 10211   Г) 10221

6. Колко са триъгълниците на чертежа:

- А) 5   Б) 6   В) 7   Г) 8

7. Обиколката на правоъгълник е 124 см. Ако лицето на квадрат е 64 кв. см и една от страните на правоъгълника е равна на страната на квадрата, то на колко кв. см е равното лице на правоъгълника:

- А) 432   Б) 760   В) 860   Г) 960

8. Половинката от неизвестното число от равенството $x - (377 + 219) = 2104$ е равна на:

- А) 2700   Б) 1508   В) 1350   Г) 754

9. Сборът от умаляемото, умалителя и разликата е 46. На колко е равно умаляемото:

A) 46

Б) 36

В) 23

Г) 18

10. Кола изминала на отиване 648 км със скорост 72 км/ч. На връщане изминала разстоянието за 3 часа повече, отколкото на отиване. Колко км/ч е скоростта, с която се е движила на връщане:

A) 108

Б) 72

В) 56

Г) 54

11. Намислих едно число. Умножих го по 4. От произведението извадих 7. Разликата разделих на 3, от полученото частно извадих 5 и разделих новата разлика на 6. Накрая получих 5. Кое число съм намислил?

Отговор: _____

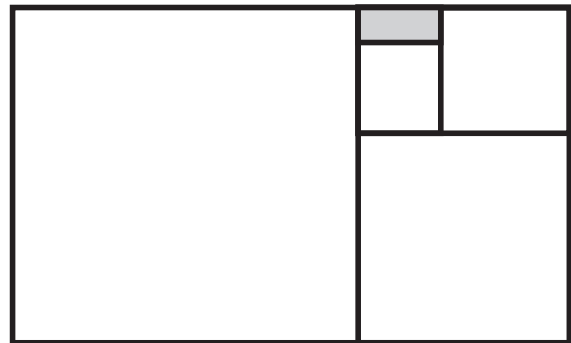
12. За украса за рожден ден използвали 220 балона и 20 пъти по-малко цветя. Ако едно цвете струва 3 лв и 40 ст., а един балон струва 23 ст., колко лева струва цялата украса?

Отговор: _____

13. Правоъгълник с лице 30 кв. см е разделен на квадрат с обиколка 12 см и правоъгълник с обиколка X см. Колко е X:

Отговор: _____

14. От правоъгълен лист хартия отрязали затъмнения правоъгълник, който е с дължина 2 см и ширина 1 см. Останалата част разделили на четири квадрата. Колко квадратни сантиметра е лицето на получената фигура:

Отговор: _____

15. Погледнах часовника си. Показваше 21:59 (двайсет и един часа и петдесет и девет минути). Колко минути ще изтекат до момента, в който за първи път часовникът ми ще показва същите цифри, но нито една от тях няма да е на същото място?

Отговор: _____

Общ брой точки: _____

Времетраене: един учебен час (40 минути)

Тестът съдържа общо 15 задачи:

- 10 задачи с избираем отговор (от 1. до 10. задача), всяка от които има точно един верен отговор. Всяка задача се оценява с 1 точка за правилен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор;
- 5 задачи със свободен отговор (от 11. до 15. задача). Задачи 11. и 12. се оценяват с 2 точки за верен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор; задачи от 13. до 15. се оценяват с 3 точки за верен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- На задачи от 1. до 10. заградете верния според вас отговор.
- На задачи от 11. до 15. запишете верния според вас отговор на предвиденото за това място.

Резултатът от теста се образува като сбор от получения брой точки за всички задачи.

Максималният резултат от теста е 23 точки.

1. Произведението 80.55 е равно на произведението:

- А) $2^3 \cdot 5 \cdot 11$ Б) $2^3 \cdot 5^2 \cdot 11$ В) $2^4 \cdot 5^2 \cdot 11$ Г) $2^4 \cdot 5^3 \cdot 11$

2. Най-големият прост делител на числото 2023 е:

- А) 7   Б) 13   В) 17   Г) 19

3. От частното на $5\frac{1}{3}$ и $\frac{2}{3}$ изваждаме произведението им. Получава се:

- А) 6   Б) $4\frac{4}{9}$ В) $4\frac{2}{3}$ Г) $1\frac{17}{18}$

4. Ако $a=36,141:21$ и $b=(2075,08-30,28):4$, то $a+b$ е:

- А) 521,921   Б) 512,921   В) 511,921   Г) 51,2921

5. Скоростта на моторна лодка в спокойни води е 12 км/ч, а на течението – 3,5 км/ч. Колко км ще измине лодката общо за четири часа по течението и 2 часа срещу течението:

- А) 24   Б) 55   В) 65   Г) 79

6. Колко кв. мм е лицето на правоъгълен триъгълник с катети 4,4 см и 5 мм:

- А) 11   Б) 22   В) 110   Г) 220

7. Бедрото на равнобедрен трапец има дължина 5 см. Голямата основа е с 6 см по-дълга от малката. Ако периметърът на трапеца е 23 см, а лицето му е 26 кв. см, то дължината на височината му е:

- А) 2 см   Б) 4 см   В) 5 см   Г) 6 см

8. Успоредник има лице 72 кв. см и височини 18 мм и 24 мм. Обиколката на успоредника е:

- А) 140 см   Б) 70 см   В) 14 см   Г) 7 см

9. Лицето на околната повърхнина на правоъгълен паралелепипед е 96 кв. см, а измеренията на основата му са 4 см и 8 см. Височината му е:

- А) 10   Б) 8   В) 6   Г) 4

10. Една от стените на куб има лице 289 кв. см. Обемът на куба в квадратни сантиметри е:

- А) 4913   Б) 4923   В) 5903   Г) 5913

11. Лицето на правоъгълник е 24 кв. дм, а дължините на страните му в дециметри са цели числа. Колко различни правоъгълника има с това лице?

Отговор: _____

12. Коя е най-голямата десетична дроб, която се записва в цялата и десетичната си част с четири различни цифри, и е по-малка от 0,19?

Отговор: _____

13. Произведението на шест последователни естествени числа се дели на 1000. Колко е най-малката им възможна сума?

Отговор: _____

14. Повърхността на правоъгълен паралелепипед е оцветена и после е разрязан на еднакви кубчета. Точно 5 от тях нямат оцветени стени. Колко на брой са кубчетата с поне една оцветена стена?

Отговор: _____

15. При номерирането на всички страници на една книга написали 12 единици повече, отколкото нули. Колко най-малко страници има тази книга?

Отговор: _____

Общ брой точки: _____

Времетраене: един учебен час (40 минути)

Тестът съдържа общо 15 задачи:

- 10 задачи с избираем отговор (от 1. до 10. задача), всяка от които има точно един верен отговор. Всяка задача се оценява с 1 точка за правилен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор;
- 5 задачи със свободен отговор (от 11. до 15. задача). Задачи 11. и 12. се оценяват с 2 точки за верен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор; задачи от 13. до 15. се оценяват с 3 точки за верен отговор и с 0 точки за грешен или непопълнен отговор.
- На задачи от 1. до 10. заградете верния според вас отговор.
- На задачи от 11. до 15. запишете верния според вас отговор на предвиденото за това място.

Резултатът от теста се образува като сбор от получения брой точки за всички задачи.

Максималният резултат от теста е 23 точки.

1. Стандартният запис на числото 12 840 000 е:

- А) $128,4 \cdot 10^5$ Б) $12,84 \cdot 10^6$ В) $1,284 \cdot 10^7$ Г) $0,1284 \cdot 10^8$

2. Остатъкът при делението на числото $5^3 - 3^3$ на числото 2^3 е:

- А) 2   Б) 3   В) 4   Г) 5

3. Ако $y = -4$, то стойността на израза $\frac{5}{16}y + \frac{7}{4}$ е:

- А) 0   Б) $\frac{1}{2}$ В) $1\frac{1}{2}$ Г) 3

4. В координатна система е дадена точка А (-2;3). Симетричната точка на А спрямо абсцисната ос има координати:

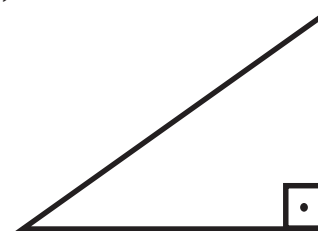
- А) (-2;-3)   Б) (2;3)   В) (2;-3)   Г) (3;-2)

5. Ако $\frac{x}{24} = \frac{1,5}{y}$ ($y \neq 0$), то стойността на xy е:

- А) 16   Б) 24   В) 36   Г) 40

6. Правоъгълен триъгълник има хипотенуза 5 см и катети 3 см и X см. Друг правоъгълен триъгълник има хипотенуза 13 см и катети 5 см и Y см. Вярно е, че:

- А) $3X=Y$ Б) $2X>Y$ В) $X=Y$ Г) $X=3Y$

7. Кое от твърденията е вярно:

- А) $a^{k-n} = a^k a^n$ Б) $(ab)^n = a^n b^n$ В) $a^1 = 1$ за всяко а   Г) $a^0 = a$ за всяко $a \neq 0$

8. Сборът от ръбовете и върховете на пирамида е 16. Пирамидата е:

- А) четириъгълна   Б) петоъгълна   В) шестоъгълна   Г) осмоъгълна

9. Кое от записаните равенства е пропорция:

- А) $\frac{3}{4} = \frac{6}{12}$ Б) $0,5 = \frac{4}{5}$ В) $\frac{7}{8} = \frac{3,5}{4}$ Г) $\frac{2}{3} = \frac{4}{9}$

10. Стойността на израза $\frac{3^{2023} \cdot 3^{2019}}{2^3 \cdot (-3^{1009})^2}$ е:

- А) 3   Б) 10   В) 30   Г) 80

11. Сборът от корените на уравненията $4z+66=7z-33$ и $-2,4x+5,2=-5-2(-0,3)$ е:

Отговор: _____

12. Вероятността при хвърляне на стандартен зар да се падне просто число е (запишете отговора като несъкратима дроб):

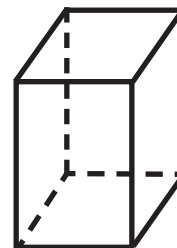
Отговор: _____

13. Основата на права призма е ромб с височина 66 мм.

Обемът на призмата е 6666 куб. мм.

Колко квадратни милиметра е лицето на околната ѝ повърхнина?

Отговор: _____

14. Нека a, b и c са цели числа, като $1 \leq a \leq b \leq c$ и $a \cdot b \cdot c \leq 1000$. Колко най-много може да е b ?

Отговор: _____

15. Числото x е двуцифрено. Ако разместим цифрите му, ще получим число, което е с $16\frac{2}{3}\%$ по-малко от него. Колко е x ?

Отговор: _____

Общ брой точки: _____

Резултатите от теста за всяко дете или ученик се записват в полето **Общ брой точки** в края на всеки тест.

Отговори на тестовете:

Възрастова група	Тест	Отговори									
		Задача	1	2	3	4	5	6	7	8	
4 – 7 години	4 – 7 години	Верен отговор	6	<	7	☒ ☒	1, 3, 4, 6, 7, 9, 10	В	3, 5, 8	6	

Възрастова група	Тест	Отговори										
		Задача	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I – IV клас	I – II клас	Верен отговор	В	Б	Г	В	Г	Б	В	Г	7	10
	III – IV клас		А	Г	Б	В	Б	Б	А	В	5	72

Възрастова група	Тест	Отговори															
		Задача	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
V – VII клас	V клас	Верен отговор	В	Б	Б	Г	А	В	А	В	В	Г	28	88	20	102	1286
	VI клас		В	В	Б	Б	Г	В	Б	А	Г	А	4	0,189	135	58	110
	VII клас		В	А	Б	А	В	А	Б	Б	В	В	37	$\frac{1}{2}$	404	31	54

РАЗДЕЛ ПРИРОДНИ НАУКИ

Въведение

Природните науки развиват набор от умения за **мислене, разсъждаване, работа в екип, проучване и творчески умения**, които децата могат да използват във всички области на живота си. Успехът на тези усилия зависи от много фактори, включително от справедливия достъп на децата до стимулиращи възможности за обучение.

Талантливите деца не се стимулират достатъчно ефективно в училищна среда. Традиционните методи на преподаване отразяват минималните усилия учащите да достигнат някакво базово равнище по природните дисциплини. Допълнителните предизвикателства към тези деца са ограничени по редица показатели, сред които са времето, оборудването и честотата. **Потенциалните таланти се нуждаят от проблемни ситуации, свързани с планиране, поставяне на цели, решаване на казуси, наблюдение и самооценка на предприетите действия и резултатите от постигнатото.** В същото време образователната система класифицира учениците по възраст, но не според тяхното ниво. Учителите са поставени пред предизвикателството да изготвят диференцирано съдържание, за да се справят с големите различия между децата.

Цел

Идентифицирането на таланта се отнася до намирането на млади хора, които притежават качества и стремеж към бъдещо съвършенство.

Идентифицирането на таланта е непрекъснат, а не еднократен процес. То трябва да проследява развитието на децата и не може да бъде осъществявано чрез еднократен акт.

Идентификатори за талант в областта на природните науки

Талантливото дете:

- демонстрира любопитство към природните процеси и явления;
- решава неформални ситуации. Например, то иска да разбере кой вид рибка в аквариума ще реагира най-осезателно на светлината и на човешко присъствие;
- демонстрира творческо мислене по научни въпроси;
- демонстрира ентузиазъм при обсъждане на научни теми;
- проявява любопитство защо нещата са такива, каквито са: например, докато се возите в колата, детето ви обсипва с въпроси от рода „Защо тревата е зелена?“, „Възможно ли е да има хора на други планети?“ и др.;
- е жадно за научни знания – то прекарва свободното си време в четене, гледане на научнопопулярни филми или в интернет, търсейки нова информация за природата, науката и заобикалящия го свят;
- изразява желание за участие в извънучилищни конкурси;
- тълкува научните резултати – обръща числата в графики, търси модели, изследва и осмисля, а не приема наготово научните факти;
- в областта на изкуството пренася способностите си в природните явления;

- ▶ в областта на литературата съставя рими за заобикалящия го свят. Природните науки изучават детайлно този свят.

Ако едно дете притежава повечето от изброените показатели, то притежава потенциал. Това дете е надежда за едно по-добро бъдеще в областта на медицината, науката, технологиите и др.

Истинският потенциал в областта на природните науки трудно може да бъде идентифициран посредством стандартен тест. Някои специалисти игнорират този факт и прилагат такъв стандартен инструмент за проверка на способностите, при който много талантиливи деца остават в сянка.

Талантливото дете не наизуствява понятия или идеи (напр. частите на едно растение или определението за машина). То се интересува от начините, използвани за конструирането на машината или от подробното наблюдение на реални растения. Талантливото дете се води от принципа, че наблюдението, ако е научно, трябва да е систематично, или че инженерните изпитвания трябва да се извършват при различни условия. Научният талант се крие в задаване на изследователски въпроси, планиране и провеждане на проучвания, събиране и анализ на данни или изготвяне на обяснения, основани на доказателства. Тези практики трябва да се превърнат в основни дейности в ранна детска възраст. Пример са петгодишните деца, участващи в научна практика за използване на доказателства за изготвяне на обяснения след извършване на целенасочени наблюдения на охлюви (Monteira & JiménezAleixandre, 2016).

Днес тестовото изпитване се налага все повече у нас като предпочитан начин за измерване на знанията в обучението, а и не само в тази сфера. Често то е съпроводено с неясни критерии, с неясни стойности за обективност, надеждност и валидност. Тъй като идентифицирането на таланта е непрекъснат, а не еднократен процес, един тест не би могъл да обхване и измери личността като цяло, във всички нейни аспекти, проявления и особености. Стандартната тестова система за оценка на знанията е неприложима, когато целта е идентификацията на талантиливи деца в сферата на природните науки. Поради това и на базата на изложените по-горе примери и данни от литературата е предложен един по-различен подход за идентифициране на талантиливи деца в областта на природните науки.

Показатели, засвидетелстващи интерес към природните науки при 4 – 7-годишни деца и ученици от I до VII клас

Самостоятелна работа

1. Аргументация и анализ

- ▶ Детето проявява логическо мислене, формулира уверено собствени идеи, базирани на не-обичайни причинно-следствени връзки.
- ▶ Детето анализира събития и процеси от нова и необичайна гледна точка.
- ▶ Знае повече неща извън учебния материал от връстниците си.
- ▶ Умее да прави логична причинно-следствена връзка.
- ▶ Има нужда само от кратко и максимално стегнато обяснение.
- ▶ Умее да обобщава комплициран текст.
- ▶ Предпочита да разговаря и дискутира със своя събеседник, често с изразена лицева и емоционална експресия, вместо да поднася мислите си в писмен вид.
- ▶ Интересува се от иновативното и оригиналното.
- ▶ Винаги пита „Защо“?

- Задава въпроси, които са непривични за неговите връстници.
- Показва фантазия и изгражда образи.
- Изглежда, че губи концентрация, но винаги е в течение със ставащото около него.
- Извиква бързо в съзнанието си информацията, от която се нуждае.
- Предвижда проблемни ситуации и проявява инициатива.
- Вижда „невидимо“ значение в история или филм, често измисля собствено продължение.
- Изглежда изгубено в друг свят.
- Притежава силна чувствителност и реагира остро срещу несправедливости.
- Мисли критично.
- Може с лекота да открива грешки и да ги коригира.
- Самонаблюдава се и коригира собствените си грешки.

2. Умения за формулиране на идеи и извеждане на самостоятелни изводи и хипотези

- Усеща сложните особености на заобикалящия го свят и дава самостоятелни решения на възникнали проблеми и въпроси, като демонстрира засилен интерес към сложни казуси.
- Демонстрира абстрактно мислене, въображение, чувствителност, усет към детайлите и създава с лекота различни теории и идеи.
- Проявява оригиналност и изобретателност в начина си на мислене – измисля, подрежда и логично обосновава собствени сценарии, за да формулира и представи своите хипотези.
- Креативно предава и илюстрира своите наблюдения или решения чрез творчески подход (рисунка, рима, песен и т.н.).
- Има усет за пространство, посока и време.
- Съзерцава природата и реагира емоционално на видяното и чутото.
- Има мотивация да се доразвива и практикува.
- Проявява силно изразена увереност в изказването и защитата на собствените хипотези, теории и решения, независимо от трудностите и предизвикателствата.

2. Социални умения

1. Индивидуално поведение

- Демонстрира силно изразено любопитство към много от нещата, които го заобикалят, задава много въпроси, показва широк кръг от интереси.
- Проявява усет и наблюдателност: лесно открива грешки и чужди емоции.
- Проявява бърза адаптивност при променена ситуация.
- Има силно изразено чувство за хумор.
- Проявява силно чувство за естетика и има фин усет към красивото.
- Поема рискове.
- Има силно изразен приключенски дух.

2. Работа в екип

- Участва с ентузиазъм в различни отборни задачи.
- Проявява самоувереност.

- Дискутира активно с другите участници вземанено на решения на казуси и проблеми.
- Не налага своето мнение на всяка цена.
- Търси алтернативни решения, които да се приемат от всички участници в екипа.
- Проявява лидерски умения, но съдейства в реализирането на задачите на останалите членове на екипа.

3. Презентационни умения

- Говори уверено пред аудитория.
- Не използва наизустени фрази.
- Има богат езиков речник.
- Умело изгражда образи.
- Умее да синтезира речта си за определено време.
- Проявява артистични умения и креативност.
- Има силно изразено чувство за хумор.
- Прави логически връзки между отделни свои аргументи или след речта на някого другия.
- Често задава въпроса „Защо?“ и предлага умни, креативни и нестандартни отговори.

ДИАГНОСТИЧЕН ПОДХОД ЗА ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА НАДАРЕНИ ДЕЦА ОТ 4 ДО 7 ГОДИНИ И УЧЕНИЦИ ОТ I ДО VII КЛАС В СФЕРАТА НА ПРИРОДНИТЕ НАУКИ

1. Структура и предназначение

Предложени са въпроси, които изследват важни мисловни процеси: приложение, анализ, синтез и оценка. С помощта на тези въпроси е възможна оценка на фантазията, въображението и творческите способности на децата. Оценяват се компетенциите, предметното знание, креативността и творческото мислене.

2. Времетраене и подготовка за реализация

Реализацията се свежда в рамките на 2 учебни часа. При по-малките деца е уместно диагностиката да се осъществи предимно в разговорен формат. Доколкото е възможно, учителят не подпомага своите възпитаници с допълнителни обяснения. В голяма степен решаването на задачите изисква креативност и самостоятелност – най-добрите показатели за специфична дарба по отношение на природните науки.

3. Специфика и цел

Диагностичният подход има за цел да провери степента на мисловните процеси **анализ, синтез, оценка, творчество, креативност**, т.е. в каква степен детето:

- разбира и уважава гледните точки на останалите;
- е в течение за нещата, които се случват около него;
- може да разбере какви материали са необходими, за да изпълни поставена задача;
- изпитва затруднения да отстоява позиция;
- има особен талант;
- има интереси, за които дори не предполагаме.

4. Критерии за оценка

Критериите отразяват заложите, творчеството и креативността на децата в областта на природните науки. Максималният резултат от изпълнените по-долу критерии (от 1 до 10) е 100 точки. Максималното постигане на всеки критерий носи по 10 точки.

Крайната оценка се формира съгласно изпълнението на посочените по-долу критерии:

	Критерии	Винаги	Почти винаги	Рядко	Никога
1	Познаване на стандартния учебен материал	10	8	5	-
2	Демонстриране на знания извън стандартния учебен материал	10	8	5	-
3	Наблюдаване и анализ на обекти, процеси и явления	10	8	5	-
4	Умение за изграждане на причинно-следствени връзки	10	8	5	-
5	Изследователски подход за решаване на проблеми	10	8	5	-
6	Екологична култура и стремеж към опазване на околната среда	10	8	5	-

7	Сортиране, сравняване, преценка	10	8	5	-
8	Творчество, креативност и фантазия	10	8	5	-
9	Аргументация	10	8	5	-
10	Необичайни, оригинални и креативни отговори	10	8	5	-

5. Анализ на търсените компетенции

Всеки критерий ще бъде анализиран спрямо пакета от въпроси за съответната възраст

Резултат	Заклучение
> 90 т.	Детето/ученикът притежава силно изразен потенциал и огромни способности, надраства връстниците си.
> 80 т.	Детето/ученикът има висок потенциал и показва обещаващи способности в сферата на природните науки.
> 70 т.	Детето/ученикът демонстрира знания, които трябва да се надграждат.
> 60 т.	Детето/ученикът притежава скрити творчески способности, които предполагат по-сериозна работа и проследяване на развитието в бъдеще.
> 50 т.	Детето/ученикът проявява типичните за възрастта начин на мислене и знания, които покриват изискванията над средните нива. Необходимо е да се обърне по-сериозно внимание на силните страни и коригиране на слабите страни и пропуските.
< 50 т.	Детето/ученикът не показва очакваните резултати по отношение на търсените компетенции. Трябва да се обърне сериозно внимание на причините за показаните резултати и да се изработи индивидуален план за подкрепа, чрез който да бъдат наваксани пропуските и проследяване на развитието в бъдеще.

6. Самооценка

Самооценката и вярата в собствените способности са важни фактори в идентифицирането и развитието на детския талант. Не е изключено, поради редица причини (стрес, преумора и др.), участниците да не демонстрират реални резултати. Ето защо, всяко дете, бъдещ талант, получава шанс и попълва адаптиран за тази възраст въпросник за оценка на собствените му способности.

7. Въпросник за родители

Ниската или прекалено високата самооценка са фактори, които съпътстват дори възрастните. Ето защо диагностичният подход и въпросникът за самооценка сами по себе си могат да се окажат недостатъчно информативни да идентифицират достатъчно добре способностите и скритите възможности на децата. Родителите най-ясно и точно в хода на растежа на собствените им деца имат възможността да идентифицират, проследяват и усъвършенстват творческите им умения. Поради тази причина най-ясна картина за поставените ни цели бихме могли да получим чрез прилагане на още един въпросник - за родители.

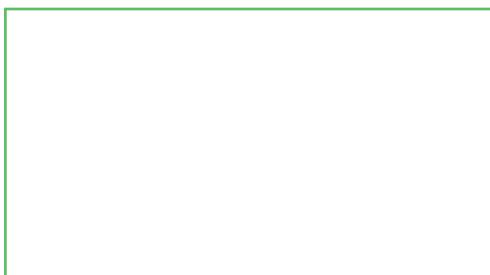

1. Би ли вдигнал малко птиченце, паднало от гнездото си?

Въпросът се задава заедно с изображение, аналогично на представеното в документа. Този въпрос има за цел да оцени отношението на децата към животните и по-конкретно тяхната способност да разрешат проблемна ситуация. Децата в детската градина изучават по „Околен свят“ как да полагат грижи за животните. Стандартните отговори включват „Да“ или „Не“. Талантливото дете се очаква да мисли в следните примерни насоки: наранено ли е птичето, ако го вземе, дали не би могло да го нарани допълнително, дали ще успее да открие правилното гнездо, в което да го върне и т.н. Даровитото дете търси решения от рода да потърси помощ от възрастен, да премести птичето на безопасно място, да го върне обратно в гнездото.

2. Нарисувай машина, с която можеш да обиколиш света за 60 минути

Тази задача цели да провери как децата включват в действие цялата си фантазия, умствена енергия и практически познания. В предучилищна възраст децата формират представи за време и пространство. Талантливото дете се очаква да има идея/и за собствен дизайн и веднага в съзнанието му да изникне модел или проект за създаването на подобна магична машина.

3. Ако можеш да зададеш въпрос на някое животно, какво ще го попиташ?

-----

4. Какво мислиш – как си общуват животните?

Очакват се разнообразни и нестандартни отговори. Талантливото дете демонстрира интерес, желание да помогне на болни животни. Отговорите ще ни покажат как децата разбират животните, тяхната изобретателност и желание да „пробият“ езиковата бариера между човека и животните.

5. Какво прави според теб хората умни?

Децата от предучилищна възраст са първата категория на подсъзнателно подражание. Имайки модел за подражание, те често коригират неправилните действия. За надарените деца ученето е хоби, нещо интересно и забавно. Знанията имат притегателна сила за тях, защото така могат да развият още повече умствените си способности.

6. Кой са любимите ти звуци?

Децата, които са интелектуално надарени, се раждат с много чувствителна лимбична система. Те са силно чувствителни към силни, динамични и резки звуци в сравнение с останалите деца на тяхната възраст. Ето защо за очакване е талантливото дете да посочи тиха музика, шумолене на трева, повей на вятър, чуруликане на птица, ромолене на вода – все неща, свързани с природата и околната среда.

7. Отбележи в календара липсващ празник, който искаш да празнуваш. Какво ще правиш тогава?

Отговорът на този въпрос дава информация за мястото на детето в света на социалните взаимоотношения.

От талантливото дете в областта на природните науки се очаква да опише празник, чието съдържание е свързано с природата, науката и/или техниката.

8. Ной видял 12 ходещи крака в неговия кораб. Оцвети толкова животни, колкото мислиш, че е видял.

Можем да се изненадаме от изобретателността на децата. Надареното дете не само оцветява, но и назовава кои създания са там, колко крака има всяко едно от тях, какъв е най-големият/най-малкият брой животни, които Ной би могъл да види.

Според отговорите се анализира способността на децата да броят и констатира по различни начини. Талантливото дете намира стратегия да проследи докъде е стигнало и да пренастрои подхода си.

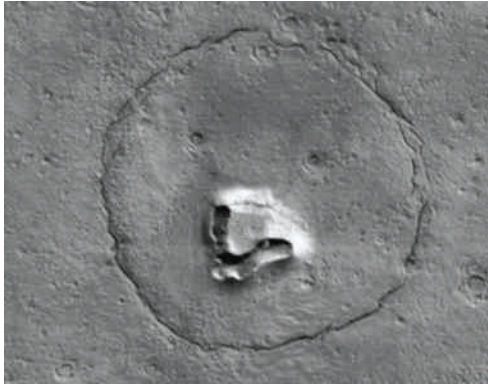

9. Направи хартиено самолетче и сам оцени колко добре лети (отлично, много добре, добре, лошо, не мога да преценя)

От изпълнението на задачата и самооценката към нея проличава способността на децата да сравняват бързината, височината и разстоянието на конструираните от тях самолетчета. По-наблюдателните могат да определят дали самолетът може да прави трикове като лупинги и завъртания.

Талантливото дете осъзнава, че качеството на хартията има значение за изпълнението на поставената задача и то ще коментира това пред останалите. В случай на несполука талантливото дете проявява амбиция да поправи и подобри своя модел. Креативността и способността да направи модел без специални инструкции ще ни даде индикация за неговите способности. Талантливото дете е отговорно за собственото си здраве, то преценява рисковете от поставената задача (да удари или нарани друго дете, докато изпробва своя модел).

10. Пред теб е снимка на част от повърхността на Марс. Какво откриваш на снимката?

Анализът по картинка/изображение е доказано валиден метод за проверка на интелектуалните способности на децата. От отговора им можем да определим способността им да разграничават фините и скрити детайли, да предлагат нови идеи, версии и решения.

Тази задача дава възможност децата да научат нови неща и да предложат своя оригинална и креативна идея.

ДИАГНОСТИКА ПО ПРИРОДНИ НАУКИ ЗА УЧЕНИЦИ

Възрастова група I – IV КЛАС

1. Само два века след откриването си през XV век миролюбивата птица Додо изчезва завинаги от лицето на Земята в резултат на въздействието на хората. Как би постъпил, ако си съвременник на тези събития?
2. Какво би се случило с живота на Земята, ако всички пчели изчезнат?
3. Ще ти бъде ли забавно да можеш да говориш на езика на животните? С кое животно би искал да поговориш?
4. Ако имаш дракон за домашен любимец, как ще го наречеш и какво ще правите заедно?
5. „Приключенията на Лукчо“ е известна детска повест от италианския писател Джани Родари. В нея главният герой Лукчо се бори срещу несправедливостите, извършвани от зеленчуците срещу плодовете. Ако ти си автор на детски книжки, как би звучала твоята история?
6. Здравословният начин на живот е философия. Каква е твоята?
7. Какво е науката според теб?
8. Ако можеше да бъдеш звук, какъв би бил той?
9. Ако имаш възможност, с кой известен учен би искал да поговориш?
10. Какво мислите, че ще се случи, когато един ден Слънцето спре да свети?

ДИАГНОСТИКА ПО ПРИРОДНИ НАУКИ ЗА УЧЕНИЦИ

Възрастова група V – VII КЛАС

1. Съгласен ли си с твърдението „Човекът е зависим от капризите на природата“?
2. Какво би се случило, ако прескочиш в друга галактика?
3. По колко различни начина можеш да покажеш на приятелите си „Откъде изгрява Слънцето“?
4. Как би използвал знанията си, за да убедиш възрастен човек да опазва природата?
5. Нарисувай рисунка, за да покажеш „Растение на бъдещето“.
6. Направи дизайн на НОВО животно. За целта използвай 4 триъгълника, 2 квадрата, 1 правоъгълник и 3 кръга.
7. Ако можеше да си поръчаш костюм на животно, какъв щеше да е той и защо?
8. Напиши писмо до семейството си с видяното по време на екскурзия сред природата /в зоопарка/в природонаучния музей.
9. Напиши рими с няколко растения, животни, планети и всичко, което се сетиш, свързано с природата, Космоса, екологията и т.н.
10. Кое е любимото ти растение и/или животно? Обясни накратко защо.

САМООЦЕНКА

Част 1

Използвай думите „винаги, почти винаги, не мога да преценя, понякога, никога“ за следните твърдения

- Мога да разбера и уважавам гледните точки на моите съученици.
- Чувствам се спокоен, когато трябва да поискам помощ от своя ментор.
- Искам да съм в течение за нещата, които се случват около мен.
- Мога сам да разбера какви материали са необходими, за да изпълня поставена задача.
- Мога да кажа мнението си пред всички.
- Имам особен талант.

Част 2

- В коя област имаш свръхспособности?
- Разкрий ни твоите интереси.
- Разкажи ни за твоите успехи.
- Кои книги прочете през изминалата една година?
- Как се чувстваш, когато материалът в училище е безинтересен?
- От какво имаш нужда в училище?

ВЪПРОСНИК ЗА РОДИТЕЛИ

Уважаеми родители,

Представяме на Вашето внимание кратък въпросник, чиято цел е идентифициране на деца с изяви дарби от предучилищна възраст – от 4 до 7 години, и ученици, обучаващи се в I – IV и V – VII клас.

Чрез попълването му Вие ще ни дадете реална представа за способностите и интересите на Вашето дете!

Предварително Ви благодарим за отделеното време и внимание!

- В коя област Вашето дете има особен интерес и изявен талант?
- Разкажете ни за досегашните успехи на Вашето дете във всяка област от училищния и извънучилищния живот.
- Колко и кои книги прочете Вашето дете през изминалата една година? Кое предопредели неговия избор?
- Как се чувства детето Ви, когато материалът в училище му е безинтересен?
- От какво има нужда Вашето дете?

2 ОБЛАСТ ИЗКУСТВО

РАЗДЕЛ ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО

Предназначение

Тестът установява степента на изобразителни способности, които включват:

- **визуално креативно мислене** – способност да се произвеждат количества идеи, които са уместни към конкретен проблем, и такива, които са оригинално представени. Това включва способност да се обработва информация или обекти по различни начини, при еднакви стимули, както и способност за концептуално обвързване на айтеми;
- **линеарно-репрезентативна способност** – умения за разработване на идеите с детайли. Това включва богатство и колорит на изображението, емотивност на изобразените обекти, необичайно визуализиране на обектите по начин, различен от стандартния;
- **разбиране и представяне на форма и пространство** – употреба на ракурс и перспектива, представяне на обектите в среда и представяне на обектите в движение.

Нивата на гореизброените изобразителни способности отчитат наличието на изявени дарби в областта на изобразителните изкуства и потенциалното им развитие.

Тестът е подходящ за индивидуално или групово приложение. За всяка възрастова група – 4 – 7 години, I – IV клас и V – VII клас, е предложен отделен вариант на теста, в който продължителността и трудността на задачите са адаптирани спрямо уменията и възможностите на децата и учениците. Тестовите проверяват степента на знание, разбиране, анализиране, асоциативност и приложение на визуално креативно мислене в изобразително-репрезентативната способност.

Цели на дейностите

Целта на теста се структурира в следните задачи:

1. Диагностициране на индивидуалните способности на всеки ученик/дете във връзка с:

- Визуално креативно мислене при решаване на творчески проблем.
- Изобразителни умения при изграждане на форма и пространство.
- Концептуално обвързване на композиционните елементи.

2. Диагностициране на специфичните дарби на всеки ученик/дете:

- Установяване на силни и слаби страни в изобразителните способности.
- Стимулиране и развитие на силните страни в изобразителните способности.

3. Установяване степента на постигане на резултати на ниво над държавните образователни стандарти за предучилищното образование и за общообразователната подготовка.

Понятиен апарат

Предложените оценки са диференциални на база на аналитичен метод (процедура за идентифициране, характеризирание и хронологично организиране на индикаторите въз основа на връзката им един с друг), комбинация от идеографски методи (индивидуално проследяване

на дете или ученик с изяви дарби) и номотетичен подход (сравняване на показателите в групата на изследваните деца) в приложените постижения в изобразителните изкуства.

Съдържание на понятията, използвани за идентифициране, систематизиране и характеризирани на изяви дарби в областта на изобразителните изкуства:

Креативност – специфичен вид творческо мислене, при което индивидът е способен да генерира оригинални идеи и решения, които са полезни и приложими към конкретен проблем.

Способност – умението за разбиране, разсъждаване, вземане на решение във връзка с конкретен проблем от конкретна област.

Надареност – степен на способности, превъзхождащи средните нива на възможности в определена област.

Дарба – набор от вродени способности, превъзхождащи средните нива на възможности и с по-комплексен характер от надареността, включващи креативно мислене.

Изобразителни способности – комплекс от способности, свързани с фина моторика, когнитивна обработка на стимули и визуална интерпретация на обекти.

Линеарно-репрезентативни способности – комплекс от способности, свързани с визуалната интерпретация на форми, обекти и пространство чрез рисунъчни изразни средства – линия, петно, щрих.

Визуално креативно мислене – комплекс от способности, свързани с необичайна или оригинална визуална интерпретация на форми, обекти и пространство.

Структура и специфика

Общият брой задачи в диагностичния тест е три за всяка възрастова група. Задачите са с различен обем и сложност, а оценъчните скали са съобразени с когнитивните равнища, развитието на фина моторика и нивата на нагледно образно мислене и абстрактно логическо мислене. Задачите включват довършване на първоначално зададен айтем, извеждане на максимален брой асоциативни изображения от различни или еднакви айтеми и изграждане на нова форма, състояща се от предварително зададени айтеми, адаптирани по количество и трудност спрямо отделните възрастови групи – 4 – 7 години, I – IV клас и V – VII клас.

Това съотношение съответства на целта на диагностичния инструмент да открива силните страни на деца и ученици с изяви дарби в областта на изобразителните изкуства спрямо степента на развитие на изобразителни способности. Ключовите способности, които тестът изследва, са отразени, както следва:

- представяне на форма и пространство – първа задача;
- линеарно-репрезентативна способност – втора задача;
- разбиране и визуално креативно мислене – трета задача.

Съдържанието на тестовите задачи включва най-важните и най-значимите способности и умения, чиято наличност определя степента на надареност и изяви дарби в областта на изобразителните изкуства. Включените разнообразни по вид и структура задачи допринасят за прецизиране и обективност при диагностициране на изяви дарби в областта на изобразителните изкуства.

Подредбата на тестовите задачи се осъществява въз основа на следните критерии:

- според вида на отговорите (довършване или съставяне на ново изображение) – нагледно действено мислене;
- според характера на визуалните стимули (неправилна или геометрична форма) – нагледно образно мислене;
- според когнитивните равнища и познавателните способности на възрастовите групи – абстрактно логическо мислене.

Оценяването на всяка от тестовите задачи се осъществява посредством специфична таблица (Таблица 1., 2. и 3.), всяка от които се състои от 4 критерия, общо 12 критерия за целия диагностичен тест. За всеки отделен критерий се вписва оценка от 0 т., което обозначава липса на признаци за този критерий, до 10 т., което обозначава наличието на признаци, надхвърлящи нормативното ниво за детска рисунка (за ориентир относно нормативното ниво е предложена Таблица 4.) при съответната възрастова група.

В теста е обособено място за свободна рисунка, която може да служи като помощно средство при оценката – при колебание за точкуване на някой критерий или за крайната оценка. Свободната рисунка няма тежест на задача при оценяване на теста.

Употребата на интегрална 10-точкова скала за оценката на всеки критерий позволява да се минимизира субективността при оценяване, да се прецизира диференцирането на изобразителните способности и да се определят техните специфики. Последното е от съществено значение при по-нататъшната работа с деца с изявиени дарби, тъй като осигурява отправна точка при формулирането на специфични задачи за развитие на потенциала и дарбите.

Съдържание

Таблица 1. Установяване на нивото на компетенция и усет относно форма и пространство – прилага се към Задача 1.

Максимален брой точки за всеки критерий – 10 Минимален брой точки – 0	Форма Изобразените обекти са конкретни и разпознаваеми	Перспектива Употреба на необичаен ракурс	Пространство Поставяне на обектите в среда	Движение Обектите са изобразени в процес на движение
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 2. Установяване на нивото на линейно-репрезентативни способности – прилага се към Задача 2.

Максимален брой точки за всеки критерий – 10 Минимален брой точки – 0	Разработка Обогатяване на обектите с детайли	Колорит Нюансиране и тонално изграждане на обектите	Емотивност Изобразените обекти изразяват емоции и чувства	Визуализация Обектите са представени по начин, различен от стереотипния
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 3. Установяване на нивото на визуална фантазия – прилага се към Задача 3.

Максимален брой точки за всеки критерий – 10 Минимален брой точки – 0	Произвеждане на количества идеи	Създаване на необичайни идеи	Обработка на айтемите по различни начини, при еднакви стимули	Концептуално обвързване на айтемите в разказ
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Към спецификацията на теста се предлага Таблица 4., която систематизира съответните компетентности, когнитивни равнища и среднотатистически способности на различните възрастови групи в областта на изобразителните изкуства и представлява мощен критерий за оценяване.

Таблица 4. Помощни критерии за оценяване – отразяват средното нормативно ниво на изобразителни способности в различните възрастови групи в областта на изобразителните изкуства. Включва описание на критериите от Таблица 1., 2. и 3.

Критерии	Възрастова група	Възрастова група	Възрастова група
Таблица 1.	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
Форма Изобразените обекти са конкретни и разпознаваеми	На този етап формата е силно стилизирана и грубо представена, ако обектите не са разпознаваеми, изследваното лице прави опит да ги назове вербално.	На този етап формата е по-малко стилизирана, наблюдава се прецизност при работата с контури, в повечето случаи обектите са ясно разпознаваеми.	На този етап се наблюдава опит за реалистично изобразяване на формата.
Перспектива Употреба на необичаен ракурс	На този етап обектите се изобразяват без ракурс, липсват линейна и въздушна перспектива.	На този етап се наблюдават опити за изобразяване на предметите в ракурс, начало на линейна перспектива.	На този етап се наблюдава употребата на страничен ракурс, перспектива с една убежна точка.
Пространство Поставяне на обектите в среда	На този етап обектите не са в правилно съотношение на пропорции един спрямо друг и не се припокриват в перспективното изменение.	На този етап се наблюдава опит за правилно съотношение на големината на обектите един спрямо друг, припокриването на обекти се избягва.	На този етап обектите са логически съотнесени помежду си по големина, припокриването на обекти все още се избягва.
Движение Обектите са изобразени в процес на движение	На този етап обектите не са изобразени в движение.	На този етап обектите рядко са изобразени в движение и то изглежда статично.	На този етап малко от обектите са изобразени в движение, което все още е статично.
Таблица 2.	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
Разработка Обогатяване на обектите с детайли	Липсват ясно разпознаваеми детайли, наблюдават се условни знаци, маркиращи характерни за обекта елементи.	Изобразени са само необходими детайли като очи, нос, уста или обичайни за обекта елементи.	Изобразени са само необходими детайли като очи, нос, уста или обичайни за обекта елементи, които са схематично представени.

Колорит Нюансиране и тонално изграждане на обектите	Използват се един или два цвята за отделните изображения.	Използват се два или три цвята за попълване в контурите на изображението.	Схематична употреба на цвета, а при липса на хроматична гама липсва светлосенъчно изграждане на обектите.
Емотивност Изобразените обекти изразяват емоции и чувства	Емоциите и чувствата са пренебрегнати или обяснени вербално.	Емоциите и чувствата са изобразени схематично.	Емоциите и чувствата са пренебрегнати или изобразени схематично.
Визуализация Обектите са представени по начин, различен от стереотипния	Обектите са представени стереотипно.	Обектите са представени стереотипно.	Обектите са представени стереотипно.
Таблица 3.	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
Произвеждане на количества идеи	Попълване на половината полета за работа.	Попълване на половината полета за работа.	Попълване на половината полета за работа.
Създаване на необичайни идеи	Често срещани обекти от заобикалящата среда.	Често срещани обекти от заобикалящата среда.	Често срещани обекти от заобикалящата среда.
Обработка на айтемите по различни начини, при еднакви стимули	Попълване на половината полета за работа.	Попълване на половината полета за работа.	Попълване на половината полета за работа.
Концептуално обвързване на айтемите в разказ	Налично при 1 или 2 двойки айтеми. Често всички айтеми се обединяват в едно изображение.	Налично при 1 или 2 двойки айтеми.	Налично при 1 или 2 двойки айтеми.
<p>➤ При липса на признаци за даден критерий се записва резултат 0 т. в съответното поле</p> <p>➤ При наличие на малко или загатнати признаци за даден критерий се записва резултат от 1 до 3 т. в съответното поле</p> <p>➤ При наличие на изброените признаци в Таблица 4. за даден критерий се записва резултат от 4 до 6 т. в съответното поле</p> <p>➤ При наличие на повече от изброените признаци за даден критерий се записва резултат от 7 до 10 т. в съответното поле</p>			

След апробирането на инструмента в различни възрастови групи може да се направят следните изводи:

Потенциалът за развитие на изобразителни способности и съответното откриване на изяви-ни дарби е най-голям при малките възрастови групи. По тази причина е необходимо рано идентифициране на деца с изявиени дарби и осигуряване на благоприятна среда за развитие. С увеличаване на възрастта се повишава и нормативното представяне в рамките на средните стойности, поради усвояване на стереотипно мислене и подходи при решаване на креатив-ни проблеми. С напредване на възрастта резултатите под норма са статистически по-редки по същите причини и благодарение на общото когнитивно развитие и обучението в училище. Учебните програми са подходящи за нормативното развитие на изобразителни способности, но недостатъчни за стимулиране и развитие на изявиени дарби.

Изисквания относно прилагане:

1. Диагностичният тест може да се администрира от всеки специалист с педагогическа под-готовка, но обработката на резултатите може да се осъществи само от специалисти в областта на изобразителните изкуства, които са преминали през обучение и имат под-готовка за работа с критериалните таблици.
2. Диагностичният тест е подходящ за индивидуално или групово приложение в зависимост от структурата на обучение. Препоръчително е при предучилищна възраст да се провеж-дат сесии в по-малки по численост групи.
3. За да бъдат максимално обективни резултатите, диагностичният тест се прилага, когато са изпълнени следните условия при децата и учениците: добро общо здравословно със-тояние; в състояние на бодрост; задоволени физиологични нужди от почивка, сън, храна и други.
4. Тестът се прилага в рамките на един учебен час.
5. Необходими материали за провеждане на теста: лист за отговори (съдържа стандартизи-рани изображения, представен по-долу) и стандартни рисунъчни материали по избор на детето/ученика – такива, с които децата и учениците са запознати и не се изисква допъл-нителна професионална подготовка като: меки рисунъчни моливи, цветни моливи, сухи пастели, маслени пастели и други.
6. Администриращото лице запознава децата и учениците с условията на задачите (вписа-ни в листа за отговори) и при нужда ги повтаря и обяснява, особено при по-малките въз-растови групи.
7. Администриращото лице не взема участие в работата на децата и учениците – не дава допълнителни насоки.

Диференциран подход

Диференциран подход при оценката за идентифициране на изобразителни способности и изявиени дарби за различните възрастови групи – възраст 4 – 7 години, ученици I – IV клас и ученици V – VII клас:

Резултатите от теста за всеки ученик се попълват в **Регистрационна бланка**.

Резултатът от теста се образува като сбор от получения брой точки за трите таблици. Макси-малният резултат за теста е 120 точки, а за дете или ученик с изявиени дарби се считат децата/учениците с резултати над 70 точки.

Въз основа на резултатите от теста учениците се диференцират в четири групи, определени от три прагови стойности. Стойностите са посочени в *Таблица 5*.

Таблица 5. Критерии за диференциация

Брой точки	Ниво на способности
До 50 т.	Средно ниво на изобразителни способности
51 – 69 т.	Надареност в областта на изобразителните изкуства
Над 70 т.	Изявени дарби в областта на изобразителните изкуства

При ниво на способности до 50 т. изследваното лице се счита със средностатистически способности и не се отчита с изявени дарби.

При ниво на способности от 51 до 69 т. изследваното лице се счита с надареност.

При ниво на способности над 70 т. изследваното лице се счита с изявени дарби и е подходящо да се стимулира чрез индивидуален учебен план и допълнителна подготовка.

Критериите за диференциация на изявени дарби са уеднаквени за трите възрастови групи, като са адаптирани по обем и структура задачите в теста, както и критериите за оценка – виж Таблица 4.

Регистриране на резултатите от прилагането на теста

В Таблица 4. Помощни критерии за оценяване са отразени средните нормативни нива на изобразителни способности при различните възрастови групи в областта на изобразителните изкуства. Описани са начинът и степента на точкуване и оценка. Спрямо тях и въз основа на получените данни от апробацията могат да се систематизират възрастовите и индивидуални особености на децата и учениците с изявени дарби.

В регистрационната бланка се записват резултатите от всяка отделна таблица и се изчислява общ брой точки от диагностичния тест, след което се определя наличието на изявени дарби в областта на изобразителните изкуства по Таблица 5. Критерии за диференциация.

Трите критериални таблици към всяка задача имат еднаква тежест при оценката, тъй като отчитането на изявени дарби в областта на изобразителните изкуства е базирано върху представяне на форма и пространство, линейно-репрезентативна способност и визуално креативно мислене. Тези три способности се развиват в различна степен при онтогенетичното развитие на индивида и се влияят от социалната и културната среда. Поради тази причина не може да се отдава по-голяма или по-малка тежест на някоя от трите способности. Може да се отчита степента им на развитие и спрямо това да се установят силни и слаби страни, да се планира индивидуален подход при работата с деца с изявени дарби и да се специфицира стимулирането им.

Препоръки

При установени изявени дарби в областта на изобразителните изкуства е подходящо да се стимулира развитието им чрез индивидуален учебен план и допълнителна подготовка, която включва задачи за развитие на визуалното креативно мислене и упражнения за развитие на линейно-репрезентативни способности, чрез индивидуална подготовка със специалист в областта на изобразителните изкуства, учебни центрове, центрове за подкрепа на личностното развитие и други.

Препоръчителна е работата с по-широк спектър от художествени материали, които се прилагат в различните направления на изящните и приложните изобразителни изкуства. Задачите за развитие на дарбите могат да бъдат пространствени, включващи комбинаторика, за стимулиране на живописното чувство и работата с цвят, за развитие на графичния усет и други, в зависимост от интересите на детето или ученика.

Препоръчително е гореизброените занимания да бъдат системни – ежеседмични.

Специфични качества и характеристики (психологически особености) на деца и ученици с изявени дарби

При децата и учениците с изявени дарби се наблюдава повишена психическа и умствена активност. Обичайно имат високи нива на емоционална чувствителност. Демонстрират оригинално мислене, често дивергентно, и богато въображение. Когнитивните способности за обработка, анализ, синтез и оценка на информацията са развити в по-висока степен от нормативната за възрастта. Децата с изявени дарби имат висока продуктивност, справят се с лекота със задачите от учебния план. Демонстрират специфичен вид творческо мислене, при което генерират оригинални идеи и решения, които са полезни и приложими към конкретен проблем. Имат комплекс от способности, свързани с фина моторика, който им позволява да осъществяват идеите си практически, както и комплекс от способности, свързани с визуалната интерпретация на форми, обекти и пространство, чрез рисунъчни изразни средства.

Възможностите за допълване на предложените тестове за идентифициране на дарбите при децата и учениците

Зададените критерии за оценка могат да бъдат прилагани към задачи за свободна, авторска рисунка по зададена тема, която включва представяне на обекти и пространство и засягаща креативен проблем. В теста е включено място за свободна рисунка, която може да служи като допълнителен ориентир при оценка. Педагозите и специалистите в областта могат да съставят и систематизират набор от първоначално зададени айтеми, които да интегрират в теста и които да бъдат оценявани посредством същите критериални таблици.

ДИАГНОСТИЧЕН ТЕСТ ЗА ОТКРИВАНЕ НА ДЕЦА И УЧЕНИЦИ С ИЗЯВЕНИ ДАРБИ В ОБЛАСТТА НА ИЗОБРАЗИТЕЛНИТЕ ИЗКУСТВА

Възрастова група 4 – 7 години

Таблица 1. Форма и пространство – Задача 1.

Критерий	Форма	Перспектива	Пространство	Движение
0-10 т.	Изобразените обекти са конкретни и разпознаваеми	Употреба на необичаен ракурс	Поставяне на обектите в среда	Обектите са изобразени в процес на движение
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 2. Линеарно-репрезентативни способности – Задача 2.

Критерий	Разработка	Колорит	Емотивност	Визуализация
0-10 т.	Обогатяване на обектите с детайли	Нюансиране и тонално изграждане на обектите	Изобразените обекти изразяват емоции и чувства	Обектите са представени по начин, различен от стереотипния
Брой точки:				
Общ брой точки:				

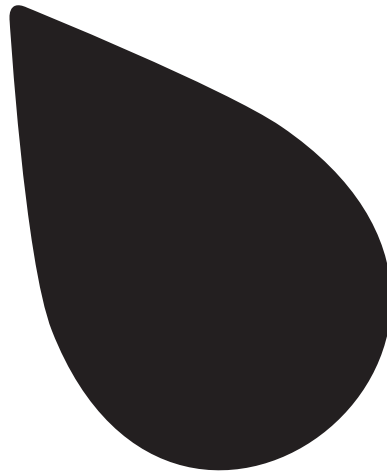
Таблица 3. Визуална фантазия – Задача 3.

Критерий	Произвеждане на количества идеи	Създаване на необичайни идеи	Обработка на айтемите по различни начини, при еднакви стимули	Концептуално обвързване на айтемите в разказ
0-10 т.				
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Регистрационна бланка

Таблица 1.	
Таблица 2.	
Таблица 3.	
Общ брой точки:	

Задача 1 Довърши картинката!

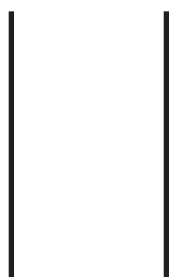
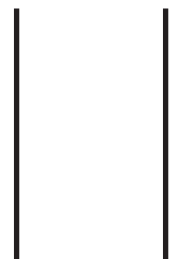
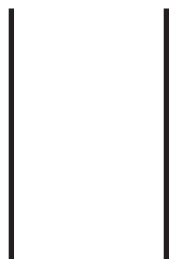

Задача 2 Довърши рисунките и ги украси с детайли!

Задача 3 Разкажи история с рисунки!

Място за свободна рисунка!

Таблица 1. Форма и пространство – Задача 1.

Критерий	Форма	Перспектива	Пространство	Движение
0-10 т.	Изобразените обекти са конкретни и разпознаваеми	Употреба на необичаен ракурс	Поставяне на обектите в среда	Обектите са изобразени в процес на движение
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 2. Линеарно-репрезентативни способности – Задача 2.

Критерий	Разработка	Колорит	Емотивност	Визуализация
0-10 т.	Обогатяване на обектите с детайли	Нюансиране и тонално изграждане на обектите	Изобразените обекти изразяват емоции и чувства	Обектите са представени по начин, различен от стереотипния
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 3. Визуална фантазия – Задача 3.

Критерий	Произвеждане на количества идеи	Създаване на необичайни идеи	Обработка на айтемите по различни начини, при еднакви стимули	Концептуално обвързване на айтемите в разказ
0-10 т.				
Брой точки:				
Общ брой точки:				

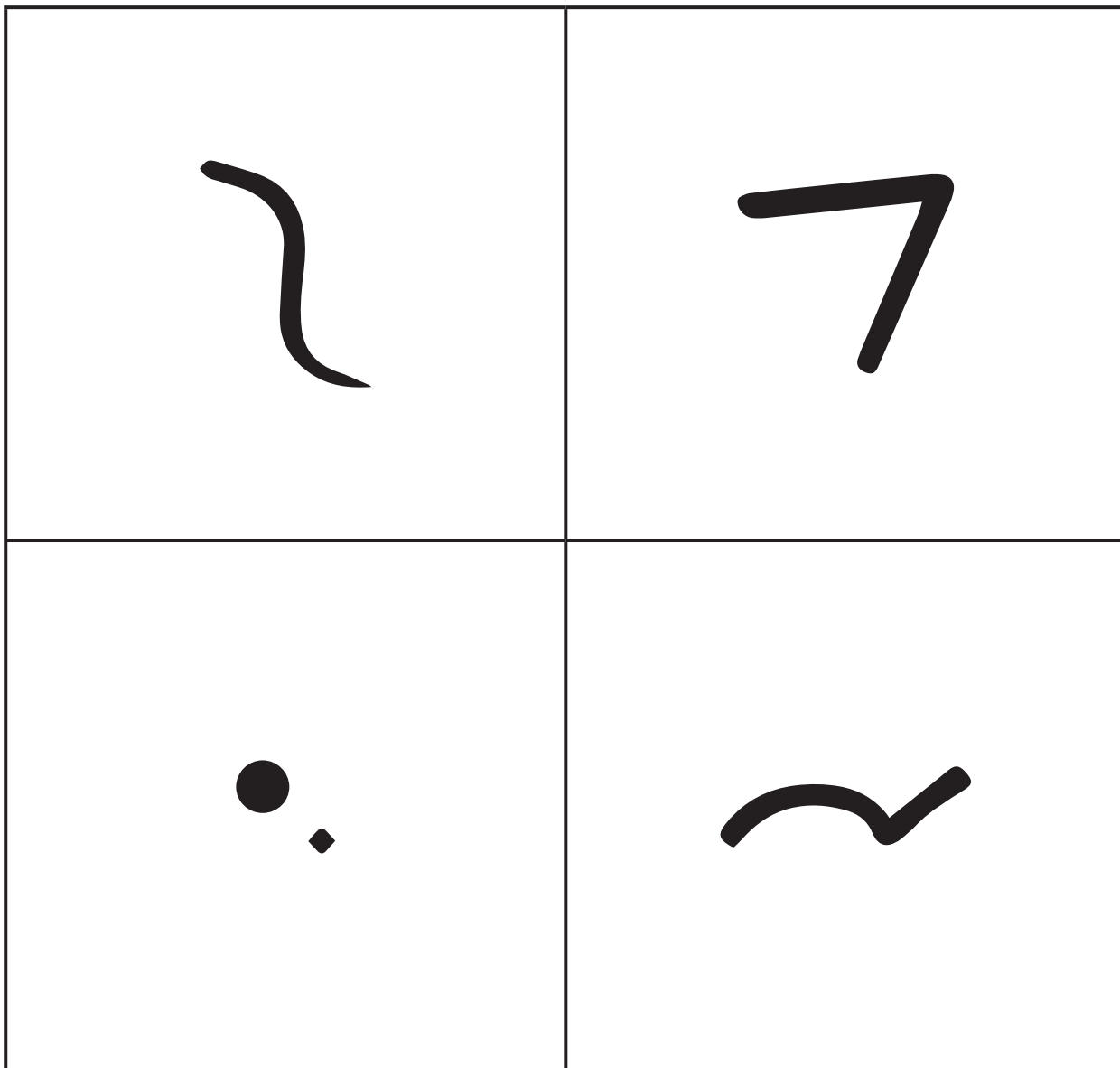
Регистрационна бланка

Таблица 1.	
Таблица 2.	
Таблица 3.	
Общ брой точки:	

Задача 1 Довърши картинката!

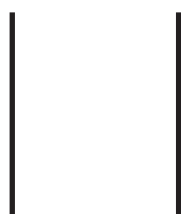
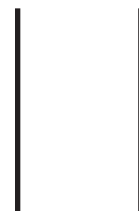
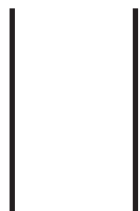
Задача 2 Довърши рисунките и ги украси с детайли!

Задача 3 Разкажи история с рисунки!

Ако ти се рисува още, тук е мястото за свободна рисунка!

Таблица 1. Форма и пространство – Задача 1.

Критерий	Форма	Перспектива	Пространство	Движение
0-10 т.	Изобразените обекти са конкретни и разпознаваеми	Употреба на необичаен ракурс	Поставяне на обектите в среда	Обектите са изобразени в процес на движение
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 2. Линеарно-репрезентативни способности – Задача 2.

Критерий	Разработка	Колорит	Емотивност	Визуализация
0-10 т.	Обогатяване на обектите с детайли	Нюансиране и тонално изграждане на обектите	Изобразените обекти изразяват емоции и чувства	Обектите са представени по начин, различен от стереотипния
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Таблица 3. Визуална фантазия – Задача 3.

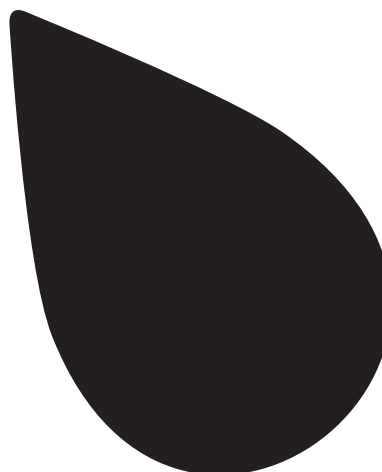
Критерий	Произвеждане на количества идеи	Създаване на необичайни идеи	Обработка на айтемите по различни начини, при еднакви стимули	Концептуално обвързване на айтемите в разказ
0-10 т.				
Брой точки:				
Общ брой точки:				

Регистрационна бланка

Таблица 1.	
Таблица 2.	
Таблица 3.	
Общ брой точки:	

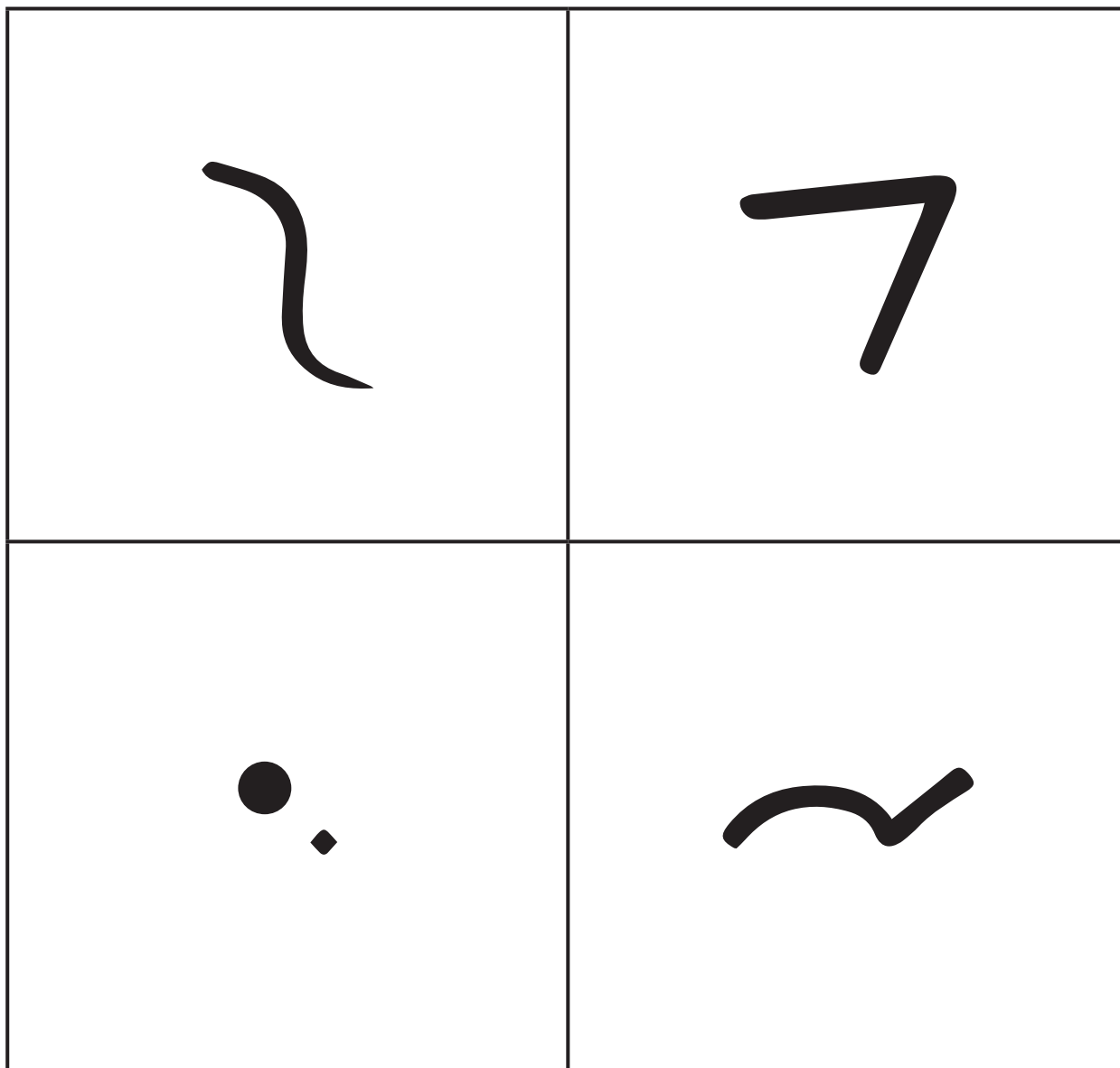

Задача 1 Довърши картинката!

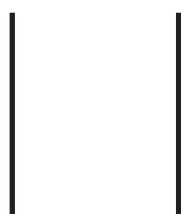
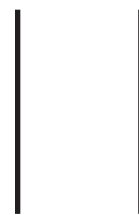
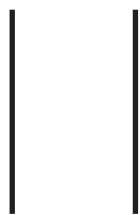
Задача 2

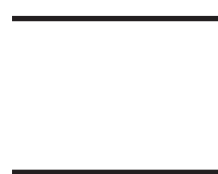
Довърши рисунките и ги украси с детайли!

Задача 3 Разкажи история с рисунки!

Място за свободна рисунка.

РАЗДЕЛ ТАНЦОВО ИЗКУСТВО И ХОРЕОГРАФИЯ

Описание и предназначение на теста

➤ Описание

Настоящият тест представлява примерен тестови апарат с описание и инструкции за употреба с диагностична функция при идентифициране на деца и ученици с изявени дарби в областта на танцовото изкуство/хореографията. Характерна особеност на това изкуство е, че неговият основен изразен инструмент – човешкото тяло, „не лъже“ (М. Греъм) и чрез него може да се разкрие, покаже и разкаже комплексно онова, което трудно се предава с мисли, думи и дела (П. Петров). На тази основа са развити множество моторно-двигателни и психосоматични методики и системи за осъзнато и благополучно детско израстване, развитие и възпитание. Затова предложеният тест борави с кратък тестови апарат, чрез който се стреми да изследва диференцирано изразният телесен език на децата и учениците чрез степента на техния двигателен, танцувален и артистичен потенциал в различни танцови и хореографски ракурси.

След необходимата предварителна подготовка настоящият тест може да послужи в работата на хора, които се занимават с детско развитие, педагози, психолози и др. При тестване на деца за прием в професионални танцови училища и центрове се налага употребата на друг пълен тестови вариант само от професионалисти в танцовото/хореографското изкуство.

➤ Предназначение

Тестът е предназначен за поставяне на първи етап от създаване на система за търсене и намиране на дарби и таланти на надарени деца и ученици в областта на танцовото/хореографското изкуство от три различни възрастови групи – деца от предучилищна възраст (4 – 7 години), ученици от начален етап (I – IV клас) и ученици от (V – VII клас), в това число и ранно откриване и насочване за развитие на тези деца.

Цели

Основната цел на настоящия тест е да представи тестово изследване за идентифициране на дарбите при деца и ученици в областта на танцовото/хореографското изкуство от гореизброените три възрастови групи.

Тестовият апарат няма за цел да установи постижения на деца и ученици в сферата на танцовото изкуство, нито да разграничи по-способните или по-малко способните в конкретен танцов стил по отношение на наблюдението и регистрирането на детското развитие. Това е субективен ракурс, тъй като способностите подлежат на промени по време на психосоматичното развитие на децата от изследваните възрастови групи.

Тестът е насочен да ориентира изпитващите към разпознаване на основни отличителни способности и дарби, демонстрирани от децата по време на тестване, необходими конкретно при идентифициране на талантите им в танцовото изкуство/хореографията.

Понятиен апарат

Настоящият диагностичен тест използва диференциран, сравнителен, идентификационен и индуктивен подход, за да открие дарби и таланти в танцовото/хореографското изкуство на

деца от трите посочени възрастови групи: деца от предучилищна възраст (4 – 7 години), ученици в начален етап (I – IV клас) и ученици от (V – VII клас). За да се очертае диференцирано пътят на децата и техните дарби в тази посока, се използват критериални и оценъчни матрици, в които са поместени основни критерии за информационна, аналитична и оценъчна дейност, като: ритмичност, пространствено-времева ориентация, танцова пластика, хореографска памет (запаметяване на движенията), падьом (естествена извивка на ходилото) и др. Критериите са разглеждани в конкретния случай като надграждаща система за набиране, синтез и обобщение на информационни канали. Анализът и обобщението на резултатите от проведения тестови апарат са представени в комплексно и процентно отношение. Като такива следва да бъдат разглеждани във връзка с общата цел на диагностичния тест за откриване на деца с дарби и талант в танцовото/хореографското изкуство. Това изисква някои понятийни уточнения:

Дарби – в танцовото/хореографското изкуство може да се определи като естествено заложените физически, ритмопластични, артистични и психоемоционални качества, необходими за развитието на детето в областта.

Талант – това е синергийната организация на тези дарби чрез танца и разгръщането му в пространствено-времева форма.

Креативно ниво – в танцовото/хореографското изкуство креативните нива се определят спрямо възможностите на детето или ученика да борави със собствения си или поставен танцов репертоар и инструменти.

За ранното и коректно идентифициране на деца с дарби и таланти в танцовото/хореографското изкуство предложеният тестови апарат използва три установени хореографско-композиционни подхода: **двигателна ритмопластична подготовка, танцова импровизация и хореографски структури.**

Двигателна ритмопластична подготовка – включва задължителна загрявка на тялото/танцов екзерсис, упражнения за пространствения и ритмичния усет на децата.

Танцова импровизация – освободена от танцови комбинации и структури експресивна форма на танца, която изразява чрез тялото естествени вътрешни усещания, реакции и възприятия.

Хореографски структури – готови поредици от танцови движения, организирани в танцови комбинации, фигури и др.

Заедно изброените три подхода съпоставят експресивното (емоционалното) и смисловото (мисловното) построение на танцовите елементи като определящ фактор за изграждане и употреба на танца като способ за откриване, а впоследствие насоки и подкрепа за развитие на надарени деца в професионалната танцова област.

Структура и специфика на теста

➤ Структура

Тестовият апарат е изграден от 3 тестови части с общо 6 задачи (по 2 задачи към всеки тест) и 8 упражнения, разпределени към съответните задачи. Задачите са диференцирани по вид в три основни за танцовото изкуство посоки – за идентификация на **двигателните, танцувалните и артистичните** способности на деца и ученици.

Структурна рамка:

1. **Тест I за двигателни показатели** (вж. Таблица 1.) и Задачи 1а) и 1б) и 4 броя упражнения (по 2 упражнения към всяка задача) – „Подвижни стави“, „Подскоци“, „Жабка“, „Утринна прозявка“.
2. **Тест II за танцувални показатели** (вж. Таблица 2.) и Задачи 2а) и 2б) и 2 броя упражнения (по 1 упражнение към всяка задача) – „Ритмично дишане“, „В танц и ритъм“ + Стъпки.

3. **Тест III за артистични показатели** (вж. Таблица 3.) и Задачи 3а) и 3б), 2 броя упражнения (по 1 упражнение към всяка задача) – „Походки“, „Живи картини“.
4. **Тестовият апарат** се състои от общо 6 задачи, които съдържат различен брой компоненти и критерии, приложими в зависимост от възрастта на изследваните. (Вж. Критериална матрица за: Тест I, Тест II, Тест III).
5. **Общо времетраене** на тестовия апарат – 25 – 40 мин. в зависимост от възрастовата група.

➤ Специфики на теста

Танцът е древно изкуство, което безспорно притежава множество синергийни аспекти и възможности като: комуникативен, балансиращ, здравословен, тонизиращ, образователен, морален, разказвателен, абстрактен, експресивен, творчески, обединяващ, интегративен, социален, раздвижващ едновременно тялото, емоциите и психиката на изпълнителя. Такава палитра от физически, психоемоционални и духовно-ментални багри неминуемо преплита в един цялостен механизъм множество възможности и дарби от различно естество, които много други дисциплини засягат поотделно. Този факт е и причината в настоящия тестови апарат многостранните аспекти и възможности на танцовото/хореографското изкуство да бъдат подбрани и обобщени в три основни посоки: **двигателни, танцувални и артистични**. Тези посоки подсказват отличителната особеност на теста – действията му характер.

Пропорционално тестовите задачи също са с действителен характер и се извършват под формата на ритмопластични и креативни танцови задачи за изпълнение, придружени с кратко вербално обяснение съобразно възрастта на тестваните. За коректната и ясна употреба на задачите упражненията към тях са диференцирани и по същия вид – за идентификация на двигателните, танцувалните и артистичните способности и дарби на деца и ученици, както следва:

За Тест I за двигателни показатели са подбрани Задачи 1а) и 1б) и съответните 4 броя упражнения – „Подвижни стави“, „Подскоци“, „Жабка“, „Утринна прозявка“, чиято цел е обща загревка на тялото. Тя представлява проверка на базови физически данни и потенциал на децата, изведени посредством задължителния танцов екзерсис и кратки задачи с упражнения за ставите, за разтягане, за баланс, физически тонус и др.

За Тест II за танцувални показатели са подбрани Задачи 2а) и 2б) и съответните 2 броя упражнения – „Ритмично дишане“, „В танц и ритъм“ + Стъпки, чиято цел е ритмо-двигателна подготовка, проверка на ритмичността и пространствено-времевата ориентация на изпълнителите. За изпълнение на целта се ползват задачи за ритмичен усет и готови хореографски структури, които са най-подходящи за отличие на потенциала.

За Тест III за артистични показатели №1 са подбрани Задачи 3а) и 3б) и съответните 2 броя упражнения – „Походки“, „Живи картини“, чиято цел е провокация и извеждане на най-доброто от артистичния потенциал и танцовоекспресивен израз на детето. Те дават възможност за естествена творческа комуникация и изява на индивидуалните имитативни и импровизационни способности на тестваните, необходими за развитие на личността в танцовото изкуство. За целта спомагат задачи с танцова импровизация.

Като цяло за задачите и упражненията на тестовете са подбрани специални комбинации от информационни индикатори и изисквания, структурно-аналитични параметри, хореографско-композиционни подходи, обвързани пряко със същностните, творческо-педагогически, професионални аспекти на танцовото/хореографско изкуство.

Следователно подборът на деца и ученици с потенциални дарби и таланти в танцовото/хореографско изкуство започва непосредствено от началото и по време на теста. Това са първите стъпки от сложен процес на изучаване на всяко дете поотделно, който продължава и се подкрепя през цялото време на по-нататъшното му обучение по танц. Оттук следват препоръките за възможно най-пълно трипланово проучване на физическите/двигателните, танцувалните и артистичните данни на децата по време на тестването.

Изборът на задачи, набор от инструменти, критерии и оценъчни показатели, ползвани в теста за подбор на даровити танцови кадри още в ранен етап на детско развитие в танцовото изкуство, има установени параметри. Те имат зададени нормативи основно от многовековното балетно изкуство: определено телосложение, подвижност и пластичност, ритмичност, музикалност, ентузиазъм, имитативни и когнитивни способности, пространствено-времево възпроизводство на движението и др. Изработката на конкретния тест е съобразена със зададените основи като база, но поради широката палитра от танцови видове и стилове не се ограничава с това.

Причината е фактът, че при изследванията за откриване на талантиливи и даровити деца и ученици в танцовото/хореографското изкуство всеки танцов стил има определени специфики, характер и изисквания за изпълнение. Това се отнася не само за тестването на изпълнителите, но и за необходимото професионално ниво, подготовка и опит на самите изпитващи. Съответно при търсенето на дарби по конкретни стилови танцови специфики има повишен риск много потенциално даровити участници да бъдат пропуснати, обезкуражени или дискриминирани. Особено важи за посочения възрастов диапазон на натоящия тестови апарат, когато децата и учениците се развиват и променят физически, психоемоционално и умствено или когато има вероятност изпитващите да нямат професионална танцова подготовка.

Съдържание на теста

За идентифициране на деца с изявени дарби в **областта на танцовото/ хореографското изкуство** тестовият апарат съдържа: тестове с упражнения и задачи, таблици, критериална и оценъчна матрица, допълнителни насоки и инструкции за приложение.

1. **Тестовите са три на брой (№ I, II и III).** Задачите и упражненията проверяват резултатите на децата и учениците в три идентификационни направления – 1) двигателни, 2) танцови и 3) артистични. Поради спецификите на съответната възраст задачите с упражнения са с нарастваща трудност и адаптирани спрямо всяка възрастова група – 4 – 7 години, I – IV клас и V – VII клас.
2. **Към всеки от трите теста се прилагат съответни:**
  - ▶ **упражнения**
  - ▶ **критериална матрица** под формата на таблица (вж. Таблици 1., 2. и 3.), която показва конкретните тестови търсения на потенциални дарби и средностатистически способности.
  - ▶ **оценъчна матрица** е добавена към таблицата с критериална матрица и е диференцирана за употреба при различните възрастови групи, приложима за Тест № II и № III. Матриците представляват табличен апарат за прилагане и оценяване на поставените задачи в танцовата сфера.

Изисквания относно прилагането на теста

- ▶ Да не се подлага на тестване дете, което по някаква причина не желае да участва.
- ▶ Специалисти, преминали обучение – по двама при тестване: единият води практическата част, другият нанася наблюденията си в тестовите бланки и/или прави видеозапис. Това подпомага обективната оценка.
! При наличие на един специалист може да се използва видеозапис, но след изрично съгласие на тестваните/родителите на тестваните.
- ▶ Общо времетраене на тестовия апарат: един учебен час (20 – 25 до 45 мин.) в зависимост от възрастовата група.
- ▶ Часове за провеждане – сутрин, възможно най-рано – 8:00, 9:00 или от 10:00 ч.

- Точен подбор на музикалните произведения, съобразени с възрастовите групи.

За практическото провеждане на тестовете се изискват:

- Добро общо здравословно състояние, психофизическо разположение и тонус.
- Подходящо облекло – удобни дрехи (тениска, пола, шорти, анцуг, клин), леки огъваеми обувки, неплъзгащи се чорапи или боси крака.
- Наличен музикален съпровод – на живо с корепетитор, на запис: флашкарта, GSM, колонка (вж. приложения линкове към упражненията).
- Достатъчно свободно пространство за движение на децата и за наблюдение от страна на тестващите (в помощ е наличието на огледала).
- Добре проветрено и обезопасено пространство, ако е в стая, салон или обезопасено равно пространство навън – двор, градинка, поляна.
- Разпечатани регистрационни бланки или при нужда видеокамера за запис.
- По преценка: изображения/графичен материал (обозначени в Тест 1 като Фигура 1., Фигура 2. и т.н.), които показват конкретни движения и пози за изпълнение, търсени в задачите на тестовете.
- Осигуряване на средства за постигане на изисквания и материали.
- Изисква се диференциран подход за проучване при трите възрастови групи.

Диференциран подход: за коректното и точно проучване на специфичните качества, характеристики и поведенчески черти на децата и учениците с изявени дарби в танцовото/хореографското изкуство се изисква диференциран подход, тъй като педагогическите специалисти в танцовото изкуство отчитат определени разлики в психосоматичните проявления, съобразени пряко с особеностите на възрастовия диапазон при избраните изследвани групи. За правилното идентифициране и регистриране на тези особености се следи употребата на диференцирания подход съответно:

- **При деца от предучилищна възраст (4 – 7 години)** – общи специфики за тази възраст са некоординираните и недовършени движения на децата, лесно губене на внимание към задачите, трудно следване на ритмични структури. Тяхната фина моторика още не е развита и боравенето с инструмента на танца – тялото, не може да бъде фиксирано, изпълнено от позиция до позиция, а още по-малко технически точно. В тази възраст децата обичат да слушат приказки за герои и животни с повече драматизъм и фантазия, съответно да имитират техни открояващи се движения. Обикновено те копират показаното (в случая движения, ритми, упражнения) и много рядко влагат собствено творчество. Затова при наличие на дете от тази възрастова група, което иска да твори танци или умее да фиксира танцово движение, т.е. да го изпълни изцяло и в музикален ритъм, както е показано, е силен показател за потенциална дарба.

Работата с деца с изявени дарби от тази група може да бъде подкрепена с допълнителни занимания в посока развитие на ритмиката чрез различни предмети, най-добре музикални инструменти. Също за отработка на пластичното движение могат да се ползват познати звуци и движения от природата, предмети и усещания за тук и сега. Например загрявка „ритмична топка“ или движение с чаша вода.

- **При ученици от начален етап (I – IV клас)** – общи специфики за тази възраст са техният засилен психоемоционален израз и експериментален дух, което ги кара естествено да се движат и комуникират, да слушат музика, да работят не само с конкретиката на танцовата форма и хореография, но започват да развиват абстрактно мислене и въображение. Те се интересуват и стремят към експерименти с възможностите на тялото като инструмент на танца. Даровитите ученици сред тях сами казват и показват, че са работили върху това, като често споделят за индивидуално проучване (гледане на клипове в интернет) за из-

пълнението на конкретни упражнения, танцови комбинации или цели хореографии. Включително добавят свои идеи, емоции, движения. Степента на сложност при тези изпълнения се показва чрез съчетанието на двигателни, танцови/ритмични и артистични умения, което е индикация за танцов талант.

Работата с деца с изявени дарби от тази група може да бъде подпомогната с допълнителни занимания в посока развитие на въображението в музика и танц чрез обиграване на различни предмети с танцови етюди. В помощ за развитието им са асоциативните задачи – да танцуваш като, да имитираш и др. Тук също за танцовата пластика могат да се ползват модели и движения от природата.

- ▶ **При ученици от прогимназиален етап (V – VII клас)** – общи специфики за тази възраст са демонстрация на интерес и желание не само да съчетават своите двигателни, ритмични и артистични умения, но и да надграждат с логични и аналитични връзки, които да вплитат умело в своето танцово изпълнение ритмично/последователно, емоционално наситено и технически точно (става въпрос за танцово-двигателна техника). Това съчетание дава по-дълбоко психоемоционално послание и артистично въздействие от тяхното изпълнение и е сигурна потенция за наличие на талант в танцовото изкуство.

Работата с деца с изявени дарби от тази група може да бъде подкрепена с редовни допълнителни обучения и занимания с различни танцови стилове за обогатяване на танцово-двигателната им техника и репертоар. В посока развитие на тяхната танцова култура могат да се предложат подходящи танцово-импровизационни и хореографски задачи, обвързани със знакови личности в танцовото изкуство, които да благоприятстват развитието на творческата личност на ученика, неговата хореографска памет, социална ангажираност, културно и аналитично мислене през призмата на танцовото/хореографското изкуство.

Регистриране на резултатите от прилагането на теста

За регистрация на резултатите се използват критериалните матрици на тестовия апарат и се нанасят в съответните тестови бланки. Оценяването на всяка от тестовите задачи е както следва:

- ▶ Тест I се оценява чрез задачи 1а и 1б (Таблица 1.).
- ▶ Тест II се оценява чрез задачи 2а и 2б (Таблица 2. и 2а.).
- ▶ Тест III се оценява чрез задачи 3а и 3б (Таблица 3. и 3а.).

Изисква се оценяване с минимален размер от 1 точка до максимален размер от 3 точки, като се вземат предвид следните нива на съответствия: **1 – слабо, 2 – средно и 3 – силно.**

Максималните 3 точки при всеки резултат дават индикация за наличие на потенциал в конкретния критериален аспект. При преобладаващи 3 точки в един тест може да се говори за дарби. На този принцип се образуват процентните нива в тестовия апарат.

Резултатите от всеки тест се образуват като сбор от получения брой точки от всичките три теста и спрямо възрастовата група. За целта към таблиците на тестовия апарат е приложена допълнителна **Таблица 4.**, която касае общото тестово оценяване на умения и компетентности в изпълнението като очакван максимален резултат, съобразен с всяка възрастова група.

Анализ на резултатите от тестването за нивото на дарби и талант в танцовото/хореографското изкуство

Анализът на предлаганите и тестваните в тази разработка тестови апарат и неговите структурни елементи е представен диференцирано и процентно спрямо трите възрастови групи: деца от предучилищна възраст (4 – 7 години), ученици от начален етап (I – IV клас) и ученици от (V – VII клас).

След апробиране на инструмента бе констатирано, че децата от 2-ра възрастова група са най-добре предразположени към танцовото/хореографското изкуство и са готови да споделят и участват в тестовия процес. Направени са и промени в определени задачи с цел по-ефективно прилагане на теста.

Препоръки:

По отношение на приложението на тестовия апарат:

- Да се обърне повече внимание върху по-добро планиране, обща подготовка (психическа, физическа – облекло) на децата и средата за провеждане на теста и да се подпомогне практическата работа.
- Децата работят по-активно с движенията и психомоториката рано сутрин (8:00 – 10:00 ч), затова е добре тестването да се провежда преди обяд.

В съответствие с наблюденията и резултатите от тестването най-общо се установи, че има оскъдна информация за естеството на танцовото изкуство, твърде малко танц в българските детски градини и училища. Съвременните деца и ученици имат нужда от творческо движение, предоставяне на защитена, свободна и неосъдителна среда за проява на своя психоемоционален себеизраз, креативност и дарби в танцовото/хореографското изкуство; от много повече ритмично движение, танцови и ритмо-пластични игри. Самите те задават гласно въпроса къде може да изучават инструментите, предложени в тестовия апарат. Спрямо това се открие необходимостта от подготвени организации, училищни звена и специалисти, които да подкрепят, водят и развиват подобни начинания.

- Да се отдели преподаването на танцово изкуство от физическо възпитание и да се ориентира към часовете по музика.
- Да се обсъдят допълнителни стимули за развитието на потенциала на децата и учениците с изяви дарби, като посочване на начини за себепознание, себеизрастване и реализация чрез танцово изкуство, списък с места за изява и участия с танцовия талант и др.
- Да се въведат общи стандарти за качество в образованието на таланти деца в танцовото/хореографското изкуство с цел да се положи база за развитие на децата и учениците с идентифициран танцов талант, за употреба на танцовия талант като силна страна, за да направи такива таланти успешни в реализацията си не само в танцовата зала, но и в образователната система, в училище, в социума.

Насоки и препоръки за оценка на информацията (спрямо показателите/резултатите от проведените изследвания) – инструкциите, насоките и препоръките за приложение са оформени като помощен писмен материал за бъдещите специалисти, които ще прилагат тестовия апарат на практика. Те подпомагат разчитането и оценяването на тестовия апарат в няколко посоки:

1. За улеснение на изпитващите е добре тестовият апарат да се прилага в групи максимално до 10 – 12 деца или индивидуално.
2. Преди началото на тестването е необходимо кратко запознаване на децата и учениците с танца и танцовото действено естество на теста и съответните задачи, например: „Ще се раздвижим и танцуваме като последователно загреем тялото, после ще направим ритмична игра, хореография и танцови импровизации.“ Препоръчва се въведението да бъде изготвено спрямо възрастовите особености, например децата от предучилищна възраст (4 – 7 години) се ангажират със сравнения и имитация на движения на животни и природата: котешка прозявка, скок като снежинка и т.н., а учениците от I – IV клас се интересуват от експресивните възможности на тялото като инструмент на танца.

Учениците от V – VII клас надграждат интереса към ритмо-пластичните способности на тялото с когнитивни познания и интерес към комплексните възможности на тялото и логични връзки със социално значими теми, личности, танцово-музикални послания. В последната възрастова група е важно да се внимава, защото може да се появи срам от проявата им чрез тялото (последното се наблюдава особено за учениците от VII клас).

3. Упражненията са лесни и дават възможност за вариации спрямо ситуацията на място. Следват се ясно посочените в удебелен шрифт **изходно положение, действие** и начин на **изпълнение** към всяко упражнение. Изпълнението съдържа и различни варианти, описани в: *По преценка* (вж. Тест 1, 2, 3).
4. Музикалният подбор е изключително важен за правилното и леко провеждане на теста и трябва да бъде съобразен с възрастовата група на децата. Музиката въздейства на психоемоционалния свят на децата и учениците и е силно препоръчително да бъде подадена спрямо възрастовата група. Например за хореографската задача от Тест № 2 са дадени два аранжирани на песента „Дишай дълбоко“, като вторият с интродукция на пиано се използва за учениците.
5. Оценъчните критерии на описания по-долу диагностичен тест **не касаят специфични технически параметри за съответен танцов стил**. Критериите са разнообразни и отворени, за да се фокусират върху цялостното физическо и психоемоционално държание и изпълнение на детето, показани в различни по естество танцови задачи – ритмична, импровизационна, творческа, участие в ансамблово съчетание и др. За целта е препоръчително изпитващите да се съобразят пряко с изготвените помощни критериални и оценъчни матрици, групово подбрани и приложени към тестовия апарат.
6. **Всички тестовани преминават и се оценяват по целия Тест № I с прилежащите му 2 задачи, 4 упражнения и 12 броя критерии.**

В останалите два теста № II и № III задачите са разпределени, както следва:

- **За деца от 4 – 7 години** се прилагат: целият Тест I; Тест II и Задачи 1а и 2б и Тест III и Задача 1а.
- **За ученици от начален етап (I – IV клас)** се прилагат: Тестове I, II, III със съответните задачи.
- **За ученици от V – VII клас** се прилагат: Тестове I, II, III и съответните задачи.

При всички от тестваните възрасти се установи, че за качествено участие на децата и учениците до края на теста е необходимо да се зададе въпросът: „Кой иска да продължи със следващата задача?“ при достигането на Тест №3. По този начин естествено се отсяват желаещите деца с интерес към танцовото/хореографското изкуство.

Критерии за оценяване:

В задачите и упражненията са заложи специфичните комплексни изисквания, ползвани в танцовото изкуство, но съобразени пряко с психосоматичните възможности на децата и учениците от различните възрастови групи. По тази причина критериите са разнообразни и отворени, за да се фокусират върху цялостното физическо и психоемоционално държание и изпълнение на детето или ученика, показани в различни по естество танцови задачи – ритмична, импровизационна, творческа, участие в ансамблово съчетание и др.

Същевременно изпълнението на задачите и съответните им упражнения са разпределени по сложност в различните групи и отразени в критериалните матрици за коректна оценка. Този начин на оценяване следва последователно усложняване на упражненията в задачите като: изпълнение на танцов екзерсис (загривка на тялото), проверка на ритмичността чрез пляскане или ходене по музика; хореографски структури, танцова импровизация и експресия, пластичност, хореографска памет (непосредствено запаметяване на движенията) и др.

Поради троичния принцип на разпределение, въведен в структурата на теста, предлаганите критериални матрици също са разделени и обобщени в три направления:

- **Установяване нивото на двигателния потенциал** – тук критериите засягат базисни за танцовото/хореографското изкуство изисквания (с физически аспект) като: съразмерна фигура, изправена стойка, обща стабилност и тонус на тялото и др. При наличие на максимален или близо до максималния брой точки непосредствено се отличават конкретни физически/моторно-двигателни данни за потенциални дарби на детето/ученика и има смисъл тестването да продължи.

- **Установяване нивото на танцувалния потенциал** – тук критериите засягат основно наличието на ритмичност и музикалност при децата и учениците, демонстрирани при изпълнението на ритмичен модел. Също тяхната пространствено-времева ориентация спрямо музиката и спрямо ансамбловото изпълнение.

За проверката на ритмичността важна роля играе индивидуалното усещане за ритъм и музикалност на детето или ученика, а за отчитането на пространствено-времевата ориентация се използва успешно ансамбловата структура.

При наличие на максимален или близо до максималния брой точки непосредствено се отличават конкретни танцови и хореографски данни за потенциали дарби на детето или ученика и тестването може да се усложни (с различно пляскане в ритъм, смяна на ритмите, посоките, движенията и др.).

- **Установяване нивото на артистичния потенциал** – тук критериите засягат главно личността и артистичното присъствие на детето или ученика, степента на желанието и способността за комуникация и участие чрез танцово действие. При наличие на максимален или близо до максималния брой точки непосредствено се отличават неговите креативни нива на комплексно мислене и изпълнение през призмата на танцовото/хореографското изкуство. Съответно при тестването може да се експериментира с провокативни въпроси като: какво движение, комбинация, кратка хореография и съответна музика бихте използвали вие? Интересът към такава провокация индикира данни за потенциален талант в детето или ученика.

ТЕСТ I – ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НИВОТО НА ДВИГАТЕЛНИЯ ПОТЕНЦИАЛ

Тест I представлява базисна проверка на физически данни и качества посредством задължителна загрявка на тялото и кратки задачи с упражнения за ставите, за разтягане, за баланс, физически тонус и др.

Съдържание: 2 задачи, 4 упражнения и 12 броя критерии за оценяване.

Общо времетраене: 5 –10 мин.

Задача 1 а)

Цел: Загрявка на ставите

- **Упражнение „Подвижни стави“**

Изходно положение: Наредете децата в полукръг или шахматно. Всяко дете застава в изправено положение, събрани до тялото ръце, леко отворени крака, паралелни ходила.

Действие: изпълняват се кръгови движения на частите на тялото от горе надолу: глава (от дясно наляво и обратно), рамена, цели ръце (назад и напред), кръст (от дясно наляво и обратно), крака – бедрена става, колена и глезени (отвътре навън и обратно). Редуват се по три последователни завъртания на десни и леви крайници.

- **Упражнение „Подскоци“**

Изходно положение: Застава се изправен, спокойно на място, с прибрани крака, ръце на кръста.

Действие: подскача се в поза „Звезда“ (вж. Фигура 1.) – разтваряне на крайниците встрани и прибиране обратно в изходно положение. Това се равнява на 1 подскок.

Изпълнение: Изпълняват се общо 21 подскока.

Фигура 1.

Задача 1 б)

Цел: разтягане на мускулите

➤ Упражнение „Жабка“

Изходно положение: Сяда се на земята и се свиват краката максимално към тялото, долепвайки стъпалата едно към друго (вж. Фигура 2.). Главата и гръбнакът са изправени в една линия, двете ръце обхващат пръстите на краката.

Действие: двата крака започват да пружинират, натискайки едновременно колената максимално към земята.

Фигура 2.

➤ Упражнение „Утринна прозявка“

Изходно положение: Децата застават отново в изправено положение, със събрани пред тялото ръце, леко отворени крака, паралелни ходила.

Действие: Изпълнява се разтяжка на цялото тяло (като ставане от леглото), прозявка и разтягане на крайниците с ръце нагоре и назад. Следва навеждане напред и до долу, ръцете обхващат глезените. (вж. Фигура 3.). Връща се до изходно положение и леко се повдигат на пръсти. Тялото се връща в изходно положение.

Изпълнява се много бавно само 1 път.

Фигура 3.

ТЕСТ II – ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НИВОТО НА ТАНЦУВАЛНИЯ ПОТЕНЦИАЛ

С Тест II се проверяват специфични качества на детето, необходими за непосредствените му изяви, навлизане и развитие в танцовото изкуство като: ритмичност, възприемане, ритмо-двигателна точност, запаметяване и възпроизвеждане на хореографски структури (в ансамблова форма).

Общо времетраене: 10 мин.

Задача 2 а)

Цел: Ритмо-двигателна замявка, проверка на ритмичността и пространствено-времевата ориентация.

➤ Упражнение „Ритмично дишане“

Изходно положение: Децата се нареждат в кръг с лице към центъра на кръга заедно с изпитващия/водещия на разстояние с опънати ръце встрани един от друг. Прибират крака и поставят двете ръце на гърдите с длани навътре.

Действие: „Дишане“ (на място с ръце) – при поемане на въздух ръцете се отварят широко и хоризонтално встрани. Задържа се въздухът и при издишване ръцете се затварят обратно пред гръдния кош. Следват на място 4 вдишвания и издишвания с уста (Ху-ху-ху-ху).

Ритмика: При поемането на въздух и отваряне на ръцете пред гръдния кош се брои до 4. При задържане на въздуха 4 пъти се докосват ръцете – длани в длани на съседните деца в кръга. При издишване и затваряне на ръцете пред гръдния кош също се брои до 4. При 4-те вдишвания и издишвания с уста се правят 4 потупвания с ръце върху гръдния кош в същия ритъм.

Брои се на 4-ри: „Раз, два, три, четири,
пет, шест, седем, осем“.

Изпълнение: действието се повтаря 3 пъти без прекъсване.

Задача 2 б)

Цел: Възпроизвеждане на ритъм и обща хореография.

➤ Упражнение „В танц и ритъм“

Музика за упражнението: „Дишай дълбоко“ – линк към песента:
https://www.youtube.com/watch?v=vgOLiK0jM04&ab_channel=SladkoMedeno

Ноти за упражнението (виж приложени в текста след упражнението).

Изходно положение: прибрани крака, двете ръце пред гърдите с длани една към друга, готови за пляскане.

Действие: по зададена хореография се проверява ритмичността и пространствено-времевата ориентация на децата в две части.

Изпълнение 1-ва част: чрез пляскане на място, ходене по музиката или усложняване на ритмичните задачи се следва ритъмът на музиката „Дишай дълбоко“ – 2/4 тактов размер.

Изпълнение 2-ра част: с танцувални стъпки се изпълняват движенията на ръцете от упражнение „Дишане“, но с маршово ходене по зададена посока. Стъпва се на всяка бройка (раз, два) последователно с десен и ляв крак (по посока на движение или на място).

Брои се: „Раз, два, три, четири...“

или с текст: *Ди-шай дълбо-ко...*

Изпълнява се 4 пъти по 8 такта или общо четири осмици = 32 такта.

При упражнението „В танц и ритъм“ започнете действието първо с показно на движенията на части и без музикален съпровод. Включете изпълнението им в музика постепенно.

На всяко силно време се стъпва с десен крак.

Следи се основно движението в ритъм и пространство, а дишането се оставя свободно.

Между куплетите има няколко такта само музика, които служат или за маршируване/разклащане на цялото тяло за отпускане/на място или за обръщане на посоката на движение.

Насоки за диференцирано възрастово разпределение на упражнението:

За деца от 4 – 7 години:

Действие: Правят се същите основни движения на ръцете от Задача 3а), но само напред към центъра на кръга и назад към периферията или на място.

Започва 1-ва част от първи куплет:

*„Дишай дълбоко, с весело сърце,
и на живота радвай се дете. (2)“*

Ход на движението е по зададена посока **напред – назад**.

Стъпки (за първа 8-ца): напред

- 1 – стъпка с десен крак напред
- 2 – стъпка с ляв крак напред
- 3 – стъпка с десен крак напред
- 4 – стъпка с ляв крак напред (прибира се до десен крак).

Ръцете се разтварят встрани.

5, 6, 7 и 8 – изпълняват се 4 последователни стъпки **на място**.

Ръцете се допират с длани в съседните.

Стъпки (за втора 8-ца): назад

- 1 – стъпка с десен крак назад
- 2 – стъпка с ляв крак назад
- 3 – стъпка с десен крак назад
- 4 – стъпка с ляв крак назад (прибира се до десен крак).

Ръцете се прибират пред гръдния кош.

5, 6, 7 и 8 – изпълняват се 4 последователни стъпки **на място**.

Ръцете потупват 4 пъти гръдния кош.

Започва **2-ра част от първи куплет**:

*„Въздухът е жива сила винаги за нас.
Дишай, дишай и пак дишай, дишай да си здрав. (2)*

Изпълняват се същите движения напред–назад. По преценка може да се изиграе и 2-ри куплет от песента с маршируване на място или завъртане около себе си в кратките музикални моменти между куплетите.

За ученици от I – IV клас се повтарят същите стъпки и движения, както за деца от 4-7 год. с ход на движение напред–назад от 1-ви куплет *плюс*: В музикалния момент между 1-ви и 2-ри куплет ходът на движение се обръща със завъртане надясно. Започва 1-ва част от втори куплет:

*„Кога дълбоко дишаш, дете,
ще имаш здраво, добро сърце. (2)*

Ход на движението е по зададена посока надясно–наляво по кръга.

Стъпки (за първа 8-ца):

- 1 – стъпка с десен крак напред по посока надясно по кръга
- 2 – стъпка с ляв крак по посока на кръга
- 3 – стъпка с десен крак по посока на кръга
- 4 – стъпка с ляв крак до десен крак.

Ръцете се разтварят встрани.

5, 6, 7 и 8 – изпълняват същите 4 последователни стъпки по посока на кръга.

Ръцете се изтласкват с длани встрани.

Стъпки (за втора 8-ца):

- 1 – стъпка с десен крак по посока на кръга
- 2 – стъпка с ляв крак по посока на кръга
- 3 – стъпка с десен крак по посока на кръга
- 4 – стъпка с ляв крак по посока на кръга.

Ръцете се прибират пред гръдния кош.

5, 6, 7 и 8 – изпълняват се още 4 последователни стъпки по посока на кръга.

Ръцете потупват 4 пъти гръдния кош.

! Движенията и стъпките надясно по кръга се повтарят 2 пъти по 16 такта в посока надясно по кръга. На вторите потупвания на гръдния кош има завъртане в кръг около себе си за смяна на посоката на кръга наляво.

Започва **2-ра част от втори куплет:**

*„Здраво сърце, добро кръвообращение,
силен стомах, здраво тяло ще имаш, дете.“ (2)*

Изпълняват се същите стъпки движения в посока наляво по кръга. !Упражнението включва 1-вия и 2-рия куплет от песента. По преценка може да се изиграе и 3-тият куплет с повтаряне на съответните движения напред и назад, както в 1-вия куплет.

За ученици от V – VII клас се дават описаните по-горе стъпки и движения за 1-вия куплет за деца от 4 – 7 год. и ученици от I – IV клас плюс: някои усложнения за 2-рия и 3-тия куплет: ходовото движение на 2-та част по кръга се изпълнява **надясно-наляво** назад по кръга, а ръцете потупват рамото на детето отпред при движение напред и гръдния си кош при движение назад.

За 3-тия куплет се добавя комбинация от още 4 нови движения. Започва 1-ва част от третия куплет:

*„Кога дълбоко дишаш, дете,
тялото ти изправено да е.“ (2)*

Изпълнява се: със свободни ръце и комбинация от 4 движения. Ход на движенията: редува се 2 пъти **надясно** и 2 пъти **наляво** към центъра на кръга.

Стъпки (първа 8-ца) 4 движения **надясно:**

- 1 - стъпка с десен крак навътре към центъра на кръга леко вдясно
- 2 - стъпка с ляв крак леко вляво
- 3 - стъпка с десен крак назад леко вдясно
- 4 - стъпка с ляв крак назад точно до десен крак.

(Тялото се движи като по линии на равнобедрен триъгълник.)

Ръцете се движат свободно.

5, 6, 7 и 8 стъпки повтарят стъпки 1,2,3,4. **8-цата се повтаря 2 пъти** надясно.

Стъпки (втора 8-ца) 4 движения **наляво:**

- 1 - стъпка с десен крак, кръстосан пред левия крак
- 2 - стъпка с ляв крак, кръстосан пред десния крак

3-та и 4-та стъпка повтарят 3 и 4 от стъпките надясно (връщат назад).

5, 6, 7 и 8 стъпки повтарят стъпки 1, 2, 3, 4. 8-цата се **повтаря 2 пъти** надясно.

Започва **2-ра част от трети куплет:**

„Права стойка, бодра крачка, с поглед все напред.

Дишай, дишай и пак дишай, дишай ти навред.“ (2)

Стъпки (трета и четвърта 8-ца) с 8 движения:

1 движение – скок с два крака встрани (както в упражнението „Звезда“)

2 движение – скок за прибиране на краката един до друг

3 и 4 движение – повтарят последователно скоковете 1 и 2.

5 движение – повтаря 1 движение,

6 движение – повтаря 2 движение, но при прибирането се кръстосва десен пред ляв крак.

7 и 8 движение е само с посочване с ръце напред и прилякане с тяло.

1-4 – изпълнява се цяло завъртане наляво с отворени ръце.

5, 6, 7 и 8 стъпки повтарят стъпки 1, 2, 3, 4 от първа 8-ца (надясно).

! Двете осмици се повтарят с куплета.

Изпълняват се и 3-те куплета или цялата песен. По преценка може някои движения да се усложнят или да се заместят с предложени от самите деца.

Дишай дълбоко

Tempo di marcia (♩ = 100)

1. Ди - шай дъл - бо - ко, све - се - ло сър - це

и на жи - во - та рад - вай се, де - те.

Въз - ду - хът е жи - ва си - ла ви - на - ги за нас.

Ди - шай, ди - шай и пак ди - шай, ди - шай да си здрав!

2. *Кога дълбоко дишаш дете,
ще имаш здраво, добро сърце.* } 2
- Здраво сърце,
добро кръвообращение,
силен стомах, здраво тяло
ще имаш, дете.* } 2
3. *Кога дълбоко дишаш дете,
тялото ти изправено да е.* } 2
- Права стойка, бодра крачка,
с поглед все напред,
дишай, дишай и пак дишай,
дишай ти навред.* } 2

ТЕСТ III – ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НИВОТО НА АРТИСТИЧНИЯ ПОТЕНЦИАЛ

Тест III дава възможност за творческа комуникация и изява на индивидуалните имитативни и импровизационни способности на тестваните, необходими за развитие в сферата на танцовото изкуство/хореографията.

Общо времетраене: 10 – 15 мин.

Задача 3 а)

Цел: Танцова експресия

➤ Упражнение „Походки“

Музика: Класическа, народна и модерна/хип-хоп

- Класическа музика „Танц на малките лебеди“, Чайковски (за децата)
https://www.youtube.com/watch?v=Xd2nTXsivHs&ab_channel=medici.tv
или „Валс №2“ Шостакович (за учениците):
https://www.youtube.com/watch?v=QxHkLdQy5f0&ab_channel=ClassicMusicVals
- Българска народна музика „Изгряла е месечинка“
https://www.youtube.com/watch?v=kDrEJMzR758&ab_channel=ITID1000
или
- Модерна музика/ хип-хоп
https://www.youtube.com/watch?v=OAUBJVyviYI&ab_channel=GurinelTV
или
„Детска планета“ – Крисия
https://www.youtube.com/watch?v=JbvhdA7f5zs&ab_channel=DavidMartinezjr
„Йерусалема“ – Master KG Official
https://www.youtube.com/watch?v=fCZVL_8D048&ab_channel=OpenmicProductions

Изходно положение: Участниците се нареждат в кръг с лице по посока надясно по кръга.

Действие: Изпълнете 3 вида походки – балетна походка /на пръсти, скоклива походка и диско/ рапърска походка като свободна импровизация върху посочените 3 стила музика. Децата от кръга може да преминават свободно през залата под ритъма на музиката. При работа с корепетитор темпото на музиката трябва да се променя: първо умерено, после ускорено, след това бавно.

Насоки за диференцирано възрастово разпределение на упражнението:

- ▶ **За деца от 4 – 7 години:** може да се предложи подходяща музика или имитация на движението: за полета на пеперудата, за подскока на зайчето и др., тъй като те не разбират естеството на танцовата импровизация върху творческа задача. Също не правят разлика между танцова импровизация и танцова имитация.
- ▶ **За ученици от I – IV клас:** може да се премине към кратки танцови комбинации с близки до движенията на гореспоменатите типажки.
- ▶ **За ученици от V – VII клас:** може да се премине към по-усложнени танцови комбинации с предложени от тях движения (на балерина, на народен танцьор, на хип-хоп или диско танцьор).

Задача 3 б)

Цел: Танцова импровизация като индикация за интерес, но и способност да се борави с инструментите на танцовото/хореографското изкуство.

▶ **Упражнение „Живи картини “**

Изходно положение: Участниците застават свободно в пространството, но с лице към центъра.

Действие: Пускат се/изсвирват се същите 3 мелодии, но се поставя тематична линия:

- класическа – *езеро с лебеди/бал с маски*
- фолклорна – *бране на билки/надиграване*
- модерна/хип-хоп- *на парти/танцов конкурс.*

Изпълнение: Задайте последователно 3-те теми на танцовата импровизация преди всяко пускане на музиката. Започнете вие с жест и движение по тематичната линия като на игра и преминайте през всяко дете.

По преценка: Може да използвате шапка за предаване на всеки участник по кръга. В когото е шапката, той показва движения на съответната музика, а останалите участници ги повтарят. Музиката се сменя последователно, докато премине през 3-те стила.

Децата от кръг може да преминават свободно през залата под ритъма на музиката.

Можете да говорите и пеете, ако е необходимо за вдъхновение и по-лека комуникация.

ОБЩО ТЕСТОВО ОЦЕНЯВАНЕ НА УМЕНИЯ И КОМПЕТЕНТНОСТИ В ИЗПЪЛНЕНИЕТО КАТО ОЧАКВАН РЕЗУЛТАТ

Таблица 4.

ТЕСТ	Общ брой критерии	Максимален резултат	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
I	12	36 т	36	36	36
II	8/4	24 т./12 т.	12	24	24
III	8/3	24 т./9 т.	9	24	24
Максимален резултат от 3-те теста:			57 т.	84 т.	84 т.

При получен общ **силен резултат над 50 точки** за възрастова група от 4 – 7 години и **над 80 точки** за ученик от възрастова група I – IV и V – VII клас се разкрива високо ниво на двигателни, танцови и артистични дарби и е потенциален показател за наличие на талант в областта на танцовото изкуство поради покритие на голям % от критериите.

При получен общ **среден резултат 25 – 35 точки** за дете от възрастова група от 4 – 7 години и между 40 – 50 точки за ученик от възрастова група I – IV и V – VII клас тестваното лице се счита със средностатистически способности и не се определя с изявени дарби.

При получен общ **слаб резултат от по-малко от 15 точки** за дете от възрастова група от 4 – 7 години и между 30 точки за възрастова група I – IV и V – VII клас тестваното лице не се счита с достатъчно способности, за да бъде определено като с изявени дарби.

Специфични психосоматични особености, качества и характеристики на деца и ученици с изявени дарби:

Талантът при децата и учениците с изявени дарби в танцовото/хореографското изкуство най-общо може да се отчете и изяви в три посоки: тяло (физически данни), психоемоционален свят (танцова експресия) и когнитивен свят (осъзнатост, разпределяне на танцови задачи и пространствено-времева логика и точност). Талантливите деца в танцовото/хореографското изкуство най-често демонстрират повишена музикалност, желание, внимание, изпълнителност, телесна сила, психосоматичен тонус и експресия при изпълнение на танцовите задачи. Посочените особености са общи, но съществуват конкретни възрастови специфики:

За деца от 4 – 7 години: При получен силен резултат над 50 точки за възрастова група от 4 – 7 години се разкрива високо ниво на двигателни, танцови и артистични заложби и е потенциален показател за наличие на талант и дарби в областта на танцовото изкуство, защото:

- отговарят на критериите за добри физически данни и двигателни способности;
- демонстрират ритмичност, музикалност и фиксация на някои движения;
- проявяват повишено желание, внимание и изпълнителност при творческо-артистичните задачи.

За ученици от I – IV клас: над 80 точки за възрастова група I – IV се разкрива високо ниво на двигателни, танцови и артистични заложби и е потенциален показател за наличие на талант и дарби в областта на танцовото изкуство, защото:

- демонстрират пластичност, добри физически данни и двигателни способности;
- отговарят на критериите за ритмичност, пространствено-времева координация и музикалност при изпълнението на солови и ансамблови задачи;

- ▶ боравят умело и с желание през образното и абстрактното мислене и експресивен телесен израз при творческо-артистичните задачи.

За ученици от V – VII клас: При получен силен резултат над 80 точки за възрастова група V – VII клас се разкрива високо ниво на двигателни, танцови и артистични заложби и е потенциален показател за наличие на талант и дарби в областта на танцовото изкуство, защото:

- ▶ демонстрират правилна стойка и добри физически данни, отлична ритмо-двигателна и пространствено-времева координация, лесно запаметяват танцови комбинации;
- ▶ често се наблюдават високи креативни и артистични изпълнителски нива, повишена психоемоционална изразност и внушителна танцова експресия при различните задачи.

Варианти за допълване на предложените тестове за идентифициране на талант в деца и ученици с изявени дарби в танцовото/хореографското изкуство са:

- ▶ В упражненията от Тест I още началната замявка на тялото може да бъде озвучена с подходяща за възрастовия диапазон фонова музика без текст, да се добави история или примери от природата. Децата могат да ги допълват както с идеи, така и с движения и характер като прием на танцовия екзерсис.
- ▶ В тестовите задачи от Тест II могат да се появят и развият други подходящи ритмични движения или такива, подадени от самите деца.

Например при ритмичното повторение на чутата музика „Дишай дълбоко“ с пляскане или ходене действията могат да се усложняват със забързване и забавяне на темпото, допълнителни движения и др.

- ▶ Импровизационните задачи на Тест III дават широко вариативно поле за изява на талантливите деца, особено в артистичен ракурс. Може да се допълнят и променят също музикалните предложения и тематичните линии като фактор за креативно мислене и дейност.
- ▶ Ако някое дете даде своя идея за тема и/или музика на изпълнение и хореография, е препоръчително свободно да се остави да я реализира в рамките на музикалното изпълнение.

В общ план за децата с изявени дарби в танцовото/хореографското изкуство е препоръчително допълнителна проверка от експерт или професионалисти в танцовото/хореографското изкуство за насока в определен вид и стил танц, където детето ще може да развие най-добре таланта си, насоки за актуални варианти на обучение и учебни танцови дисциплини в страната и в чужбина; подпомагане със стипендии; осъществяване на допълнителната подкрепа за личностно развитие. Последното включва насочване към професионалист за провеждане на допълнителни извънкласни занимания с детето.

Впоследствие е препоръчително да се набележат конкретни мерки за помощ при развитието на таланта на детето или ученика. Съдействието на родителите, учителите и конкретни експерти в танцовото изкуство е от важно значение за напредъка му. Проследяването на развитието на дете или ученик с изявен танцов талант се извършва строго индивидуално спрямо неговите качества и способности и от специалисти в професионалната танцова общност.

Таблица 1. Тест I КРИТЕРИАЛНА МАТРИЦА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НИВОТО НА ДВИГАТЕЛНИЯ ПОТЕНЦИАЛ

Задача	Критерии за оценяване на умения и компетентности в изпълнението	Слабо	Средно	Силно
1 а	Упражнение „Подвижни стави“	1	2	3
	1. Демонстрира съразмерна фигура и изправена стойка на тялото			
	2. Бързо се ориентира при смяна на посоките напред-назад, дясно-ляво			
	3. Баланс и обща стабилност на тялото			
	4. Гъвкавост на ставите			
	Упражнение „Подскоци“			
	5. Височина на отскока			
	6. Опънатост на крайниците			
1 б	7. Изпълнява точно указания брой подскоци			
	8. Физическа устойчивост (енергичност)			
	Упражнение „Жабка“			
	9. Демонстрира стремеж към правилна постановка на тялото по зададени инструкции			
	10. Отвореност на долните крайници (колената се доближават до земята)			
	Упражнение „Утринна прозявка“			
	11. Гъвкавост на тялото – широк градус на прегъване (напред и назад)			
	12. Сводовете на стъпалата са добре очертани (или притежава естествен падъом)			
Общо точки:				

СКАЛИ	Критериална скала	слабо	средно	силно			
		Оценъчна скала	1 т.	2 т.	3 т.		

Максимален резултат от теста – 36 точки

Таблица 2. Тест II КРИТЕРИАЛНА МАТРИЦА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НИВОТО НА ТАНЦОВИЯ ПОТЕНЦИАЛ

Задача	Критерии за оценяване на умения и компетентности в изпълнението	Слабо	Средно	Силно
2 а	Упражнение „Ритмично дишане“	1	2	3
	1. Демонстрира интерес и адекватно следване на нови инструкции			
	2. Бързо се ориентира при смяна на движенията в ансамблово изпълнение			
	3. Демонстрира добър тонус в движенията			
2 б	4. Възприемчивост на съчетанието между дишане и движение			
	Упражнение „В танц и ритъм“			
	5. Ритмичност			
	6. Хореографска памет (запомня непосредствено движенията)			
	7. Добра фиксация на движенията при изпълнение на ритмичен модел			
	8. Пространствена ориентация (спрямо посоките на движение и другите участници)			
Общо точки:				

СКАЛИ	Критериална скала	слабо	средно	силно			
	Оценъчна скала	1 т.	2 т.	3 т.			

Максимален резултат от теста – 24 точки

Таблица 2а. МАТРИЦА ЗА ОЦЕНЯВАНЕ ПО ВЪЗРАСТОВ ПОКАЗАТЕЛ

Критерии	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
1.			
2.			
3.			
4.	не се оценява		
5.			
6.	не се оценява		
7.	не се оценява		
8.	не се оценява		
Общ брой критерии	4	8	8
Максимален резултат	12 точки	24 точки	24 точки

Таблица 3. Тест III КРИТЕРИАЛНА МАТРИЦА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НИВОТО НА АРТИСТИЧНИЯ ПОТЕНЦИАЛ

Задача	Критерии за оценяване на умения и компетентности в изпълнението	Слабо	Средно	Силно
3 а	Упражнение „Походки“	1	2	3
	1. Демонстрира желание и самочувствие да изпълни задачата (ентузиазъм)			
	2. Ритмодвигателна координация (танцува с ентузиазъм и във връзка/ такт с музиката)			
	3. Стреми се към артистичност и съсредоточеност при изпълнението на походките			
	4. Има бързи и креативни реакции при смяна на движенията и мелодиите			
3 б	Упражнение „Живи картини“			
	5. Мотивация (не се отказва лесно, задава изяснителни въпроси по задачата)			
	6. Комуникира чувства и удоволствие при изпълнение на движенията към публиката			
	7. Демонстрира смелост и свобода при избор и боравене с телодвижения			
	8. Оригиналност на мисълта и движението (придава собствен характер и емоция)			
Общо точки:				

СКАЛИ	Критериална скала	слабо	средно	силно			
	Оценъчна скала	1 т.	2 т.	3 т.			

Максимален резултат от теста - 24 точки

Таблица 3а. МАТРИЦА ЗА ОЦЕНЯВАНЕ ПО ВЪЗРАСТОВ ПОКАЗАТЕЛ

Критерии	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
1.			
2.			
3.			
4.	не се оценява		
5.	Задача 3 б)		
6.	Упражнение „Живи картини“ не се прилага и не се оценява.		
7.			
8.			
Общ брой критерии	3	8	8
Максимален резултат	9 точки	24 точки	24 точки

Таблица 4. Общо тестово оценяване на умения и компетентности в изпълнението като очакван резултат

ТЕСТ	Общ брой критерии	Максимален резултат	4 – 7 години	I – IV клас	V – VII клас
I.	12	36 т.	36	36	36
II.	8/4	24 т. /12 т.	12	24	24
III.	8/3	24 т./9 т.	9	24	24
Максимален резултат от 3-те теста			57 т.	84 т.	84 т.

Предназначение

Ранното диагностициране е от ключово значение за бъдещото развитие и реализация на деца с дарба в музиката. Това е и причината за необходимостта от създаване на тест за откриването на тези заложи още в най-ранна детска възраст.

В България има много деца, които остават извън системата само защото не са започнали целенасочена работа с професионален педагог още от самото начало на предучилищната възраст. Късното откриване на тези таланти води до неспособност от наваксване и догонване на нужното ниво, отговарящо на критериите, необходими за професионално развитие в тази сфера.

Този диагностичен тест ще подпомогне откриването на музикални дарби в деца, растящи в различни социално-културни среди, и ще им даде реален шанс да развият този талант до необходимото ниво за реализирането му. Изготвянето на тестовия апарат няма за цел да установи музикални постижения, а да подпомогне откриването на музикални заложи с цел тяхното развитие на по-късен етап.

Чрез разработения диагностичен тест се изследва и установява степента на музикални заложи при деца от различни възрастови групи (4 – 7 години, I – IV клас и V – VII клас). Избраните критерии са еднакви, но сложността е съобразена с образователните програми по музика за съответната възраст.

Цел на разработените тестове

- ▶ Проектирането на диагностичния тест осигурява възможност да се открият музикални дарби в по-широк диапазон от деца в посочените възрастови групи.
- ▶ Установяване на специфични музикални дарби, музикално възприятие, слух, ритъм и интонация.
- ▶ Определяне на достигнатото ниво спрямо учебното съдържание за съответната възраст и над нивото на държавните образователни стандарти за предучилищното образование и за общообразователната подготовка в областта на музиката.
- ▶ Изработване на насоки за поддържане и развитие на музикалните дарби в трите възрастови групи.

Понятиен апарат

Използваните понятия в диагностичния тест са свързани с критериите за откриване на музикални дарби при деца от различна възрастова група (4 – 7 години, I – IV клас и V – VII клас).

За да бъде определено едно дете като музикално надарено, то трябва да притежава съвкупност от няколко различни по характер и съдържание умения. Някои от тях са заложи по наследствен принцип, а други изискват обучение чрез диференциран подход към детето. Провеждането на тестването е свързано с предварителната подготовка и инструктиране на специалист в областта на музикалното изкуство.

- ▶ Чувство за ритъм
- ▶ Музикална памет
- ▶ Музикален слух

- Точно интониране
- Координация
- Креативност
- Концентрация
- Необходимост от изразяване на музикални емоции
- Несъзнателно реагиране на чута музика чрез движения на тялото или възпроизвеждане (пеене)
- Упоритост

1. Ритъм – това е организираното движение в музиката, породено от редуването на различни тонови трайности. Чувството за ритъм е едно от най-важните и ключови качества, които човек трябва да притежава, за да бъде определен с музикална дарба. Липсата на това усещане води до неспособност от възпроизвеждане на музикални произведения и невъзможност за музициране с други музиканти. Вътрешната пулсация е вродено усещане и много трудно (почти невъзможно) може да бъде научена с практика и упражнения.

2. Музикална памет – способност за запомняне, съхраняване, узнаване и възпроизвеждане от индивида на комплекс от свойства на музикалния материал. От това определение се вижда, че процесът е много общ с процеса на общата памет, но при обучението по музика материалът за запомняне е различен. Музикалната памет няма непосредствена връзка със запомнянето на цифри, на словесен или на изобразителен материал, въпреки че словесното описание на музикалното произведение и илюстративното изображение на героите на това произведение оказват влияние върху качеството на запомняне на музикалния материал. На всеки човек в процеса на развитието му е присъща способността да запомня, да съхранява и да възпроизвежда възприетите явления и предмети, т.е. всеки човек притежава различен капацитет на своята памет, съответно и различни качества и обем на музикалната памет. Същевременно практиката показва, че музикалната памет се развива в процеса на целенасочени занятия, когато педагогът въздейства върху чувствата на учениците, обогатява ги с нови образи, мисли, преживявания, стимулира към участие в усвояването на новия музикален материал, чрез което развива не само слуховата, но и словесно-логическата, образната, емоционалната и двигателната памет.

3. Музикален слух – способността да се възприемат, запаметяват и възпроизвеждат тоновете височини и техните функционални зависимости. Различават се няколко вида музикален слух:

- абсолютен слух – способността за определяне на абсолютната височина на музикалните звуци, без сравнение с еталона;
- относителен слух – способност за определяне и възпроизвеждане на звуковите отношения в мелодия, акорд или интервал;
- вътрешен слух – способността за мислено представяне на отделни звуци, мелодия и различни музикални построения;
- интонационен слух – способност за разкриване на заложената в музиката структура на комуникация;
- цветен слух – синестезия, състояние, при което слух и зрение се сливат в едно.

При липса на музикален слух няма как да говорим за индивид с музикална дарба.

4. Интониране – точното възпроизвеждане на чут тон или музикална фраза. Това е умение, което не е задължително да се владее до съвършенство при деца с изявена дарба в музиката. Достатъчно е индивидът да усеща неточностите във възпроизвеждането на музикалния тон или фраза и да има желание и необходимост от овладяването му.

5. Координация – взаимна обвързаност на действия по предварително съгласувани намерения и цели. Координацията представлява взаимодействие между централната нервна система (ЦНС) и скелетната мускулатура по време на движение.

При липса на координация индивид с музикална дарба би могъл да задоволи музикалните си потребности само чрез пеене. За успешното практикуване на музикален инструмент се изисква много добра координация.

- 6. Креативност** – способността да се погледне на познатото по нов начин, да се сътвори нещо оригинално от нещо отдавна известно. В музиката креативността може да бъде и надграждането върху дадена музикална тема (импровизиране). Музикалното интерпретиране също е вид креативност.

Креативността може да бъде индикатор за музикална дарба.

- 7. Концентрация** – способността да се задържа вниманието върху нещо конкретно за определен интервал от време. Концентрацията е едно от основните умения за процеса на учене. Като част от качествата на вниманието концентрацията се включва с различна интензивност в различните видове внимание (волево, послеволево и неволево).
- 8. Необходимост от изразяване на музикални емоции** – това е вътрешно заложена необходимост на всеки, който притежава музикална дарба.
- 9. Несъзнателно реагиране на чута музика чрез движения на тялото или възпроизвеждане (пеене)** – при малки деца това е изключително показателно за индивиди с дарба в музиката.
- 10. Упоритост** – дори и най-даровитите хора няма как да успеят да развият таланта си, ако не са упорити. Дарбата е само основата, над която трябва да се надгражда чрез много повторения и постоянно търсене на съвършенство. За да се постигнат резултати, отговарящи на изискванията за професионализъм, е нужно постоянство и упоритост.

Възприемането и възпроизвеждането на музикални произведения е съвкупност от гореизброените критерии. Това е и причината за невъзможност от изолиране на един критерий при прилагането на различните задачи от изготвения тест.

Структура и специфика на диагностичния тест

Структурата се състои от три различно композирани теста за съответните възрастови групи. Основното качество за идентифициране на музикални способности е възприятие за ритъм.

В първата възрастова група се изследва чувството за ритъм чрез:

- ▶ адекватни движения на тялото спрямо слушаната музика;
- ▶ умението за запаметяване на кратка ритмична група и възпроизвеждането ѝ.

Наблюдават се още два критерия:

- ▶ задържане на внимание в продължение на 30 мин. по време на музикалните задачи;
- ▶ спонтанно желание за участие в изпълнението на поставените упражнения.

Във втората възрастова група акцентите се поставят върху следните критерии:

- ▶ ритъм – наблюдава се точно ритмуване чрез движения в определен такт;
- ▶ музикална памет – способността за запаметяване на кратки музикални примери за определено време,
- ▶ интонирание – чистото изпълняване на музикални примери,
- ▶ координация – съчетание между ритъм и интонация.

Отчитането на синхрона между посочените критерии в изследваните деца е определящ индикатор за музикални способности и талант.

В третата възрастова група се наблюдават и изследват следните умения:

- активно участие в обсъждането и разбора на чуто музикално произведение, открива специфични детайли;
- тембър /участие на различни музикални инструменти/, свързвайки ги с визуални възприятия (образ, картина, цвят и чувства),
- динамика (силата на изпълнение на музикално произведение),
- жанр.
- възпроизвежда произведението интонационно вярно, в ритъм, с настроението, което самата музика провокира;
- непринудено пее на запомнената музика. Несъзнателното ѝ включване в занимания с други неща.

Следват разработени музикални примери, с които да се насочи вниманието на детето към разкриване на степента на музикалните способности. След всяка поставена задача са определени критериите за оценка чрез точки от 2 до 6. В зависимост от получения резултат в точки децата попадат в една от трите групи (ниско, средно и високо ниво) на музикални способности.

Специфичното в диагностичният тест е, че всяко качество има различна степен на оценяване. Тестът се провежда групово, но за разкриването на определени качества (ритъм, ориентиране на движението в музиката, интонация и креативност) се изисква индивидуално тестване при изпълнение на задачите.

Съдържание на теста

- Избраните задачи отговарят на възрастовото ниво на всяка от посочените групи и са съобразени с държавния образователен стандарт за учебно съдържание.
- Предложени са предварително избрани музикални произведения на аудионосител.
- Подбрани са ритмични и мелодични примери за отделните музикални задачи.
- Таблица за оценяване на резултатите.

Изисквания и насоки относно прилагането на теста:

- Създаване на благоприятна среда. Учителят, който тества децата, трябва да съобразява моментното притеснение и ако се налага, да повтори примерите за изпълнението. Диагностичният инструмент трябва да се представя под формата на музикална игра, като предварително се предразположи групата към спонтанни и непринудени реакции (изрично се подчертава, че това не е тест за оценка, а целта е да се забавляват).
- Всички участници в провеждането на теста участват доброволно.
- За ефективното провеждане на тестването групите не трябва да надвишават 10 деца.
- Да бъдат осигурени музикални примери и задачи за провеждане на теста.
- Ритмичните примери и задачите за музикална памет, интонация и координация се изпълняват индивидуално.
- Таблицата за оценяване на резултатите се попълва непосредствено след провеждане на тестването. Отбелязват се допълнителни забележки в процеса на тестването в края на регистрационната карта.
- Предложени са алтернативни варианти на музикалните произведения, според преценката на учителя за първата и третата възрастова група.

ДИФЕРЕНЦИРАН ПОДХОД ПРИ ТЕСТОВЕТЕ ЗА ИДЕНТИФИЦИРАНЕТО НА ИЗЯВЕНИТЕ ДАРБИ ЗА РАЗЛИЧНИТЕ ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ – ОТ 4 ДО 7 ГОДИНИ, I – IV КЛАС И V – VII КЛАС

Резултатите от теста на всеки ученик се попълват в таблица за оценяване. Въз основа на обобщените резултати се диференцират три степени: **ниско, средно и високо ниво**.

- Ниското ниво показва липса на музикални способности на този етап от развитието на детето. Това не изключва възможността то да ги развие впоследствие.
- Децата, попаднали в средното ниво, трябва да бъдат стимулирани при заявено желание, за да могат да развият музикалните си способности.
- Показалите музикални дарби и талант са специалната група, която трябва да бъде подготвяна от музикални педагози с изявени и доказани способности. Препоръчително е децата с установени музикални дарби да бъдат насочени към музикални центрове, клубове, специализирани студиа.

Първа възрастова група – от 4 до 7 години

- Ниско ниво (18 – 24 точки) – неадекватно поведение по време на теста и неспособност за изпълнение на музикалните задачи.
- Средно ниво (24 – 30 точки) – участва активно, но не изпълнява точно и прецизно задачите.
- Високо ниво (30 – 36 точки) – участва с голям интерес през цялото време на теста и изпълнява музикалните задачи безпогрешно. Проявява любопитство към музиката и изяснява желание да импровизира, макар и върху прости ритмични фигури или мелодии.

Втора възрастова група – от I до IV клас

- Ниско ниво (6 – 12 точки) – липса на интерес към музиката и проява на апатия към музикалните занимания.
- Средно ниво (12 – 18 точки) – проявява интерес към зададените музикални задачи, но не успява да ги изпълни точно и прецизно.
- Високо ниво (18 – 24 точки) – проявява силен интерес към музиката, реагира адекватно на всички задачи от теста и ги изпълнява с точност и прецизност. Изяснява желание да се развива в музикалната сфера.

Трета възрастова група – от V до VII клас

- Ниско ниво (12 – 18 точки) – осъзнато демонстрира липса на интерес към музиката. Изпитва трудност при опит за изпълняване на музикалните задачи.
- Средно ниво (18 – 24 точки) – участва с интерес и желание през цялото време на теста, но допуска неточности в изпълнението на зададените музикални задачи.
- Високо ниво (24 – 30 точки) – активно се включва през цялото време на теста. Показва силно желание за изява и се справя със зададените музикални задачи без затруднения, точно и прецизно. Осъзнато проявява желание да се развива в сферата на музиката.

Нива на способности	4 до 7 год. възраст	I до IV клас	V до VII клас
ниско	18 – 24 точки	6 – 12 точки	12 – 18 точки
средно	24 – 30 точки	12 – 18 точки	18 – 24 точки
високо	34 – 36 точки	18 – 24 точки	24 – 30 точки

1. Регистриране на резултатите от прилагането на теста

Диагностичният тест е апробиран и за трите възрастови групи. По време на апробирането са констатирани различни затруднения при отчитането и изпълнението на предварително подготвените задачи, което доведе до необходимостта от определени промени с цел повишаване ефективността на теста.

2. Необходими материали за провеждане на теста

- Подробно описание на изготвения тест.
- Предварително подбрани музикални произведения на аудио носител (различни за всяка възрастова група).
- Авторски разработки на зададените мелодични задачи за ориентиране на движение в музиката (написани на нотен лист).
- Авторски разработени ритмически задачи (написани на нотен лист).
- Таблица за нанасяне на резултатите.

3. Препоръки при провеждане на теста

Още преди началото на теста е необходимо създаване на благоприятна атмосфера, което е от голямо значение за постигане на оптимален резултат. Учителят по музика, който провежда теста, трябва да бъде позитивен, усмихнат, весел и излъчващ спокойствие, за да може да създаде необходимата обстановка и по-срамежливите и притеснителни деца да се включат в музикалните задачи. При по-малките деца е добре да се използва думата музикална игра вместо музикална задача. Ако учителят види, че някое дете е притеснено, трябва да му обърне внимание и с шега да го подкани да участва в музикалните игри. Някои деца от прекалено голямо вълнение и създадена еуфория от случващото се е възможно да започнат да говорят и пречат при провеждането на тест. В подобни ситуации, учителят трябва да им каже: Едно, две, три, устата затвори! (интонацията да е закачлива, а не императивна).

4. Насоки за работа с деца с изяви дарби

След определянето на деца, които притежават музикална дарба, е необходимо да се направи събеседване с всяко едно от тях. Целта е да се намери най-подходящият инструмент или насочване към вокалното изкуство, съобразно предпочитанията на детето и с физическите му дадености (височина, дължина на ръцете и пръстите, форма на устата – за духовите инструмент и т.н.). Важен акцент за музикалния педагог е да определи жанра, в който ще се развива детето (фолклор, класическо пеене, поп и джаз) и след това да определи вокалния диапазон на гласа спрямо физическите му характеристики (бас, баритон, тенор, алт, мецосопран или сопран). Това се определя от броя на музикално полезни тонове, които могат да бъдат възпроизведени. След определяне на музикалната сфера, в която ще се развива детето, е нужно то да бъде насочено към работа с професионален педагог с доказани музикални изяви.

5. Диагностичен тест за музикални дарби и способности

Възрастова група 4–7-години

1. Музикално възприятие – време за провеждане – 10 мин.

Учителят пуска предварително избрани музикални произведения от различни жанрове и наблюдава реакцията на децата.

Примери за музикални произведения: класическо произведение – Чайковски – *Лебедово езеро* или Вивалди – *Годишни времена* (Зима), народна музика – *Оратница Черни очи*, джаз – *Baby Jazz* или рок – Queen – *We Will Rock You*

Наблюдават се следните реакции:

- ▶ привличане на внимание;
- ▶ съсредоточеност;
- ▶ одухотворяване на лицето, гримаси, съответстващи на настроението, които музиката стимулира;
- ▶ движение на тяло, ръце, крака – наподобяващи танц.

След всяко чуто произведение се задават следните въпроси:

- ▶ Харесахте ли музиката?
- ▶ Позната ли ви е?
- ▶ Какво настроение носи?
- ▶ Каква картина си представяте?
- ▶ Какви инструменти участват?
- ▶ Какъв жанр/стил е? – класическа, народна, рок, поп, детска
- ▶ Искате ли да я чуете пак?
- ▶ Искате ли да я научите да я пеете?

Отговарят само деца, които са изразили желание за това.

Учителят отбелязва 6 точки в таблицата на децата, които са участвали активно в обсъждането или са реагирали на музиката.

2. Ориентация в музиката и интонация – време за провеждане – 5 мин.

Отчитането на ориентацията в музиката се определя чрез движения и интониране (пеене с *на-на*). Участниците в теста трябва да се подредят в изправено положение, един до друг. Учителят подава музикален мотив и показва чрез движение на тялото (от клекнало до изправено положение) посоката на движение на музиката. Всяко дете изпълнява посоката на движение на музиката и се опитва да изпее музикалния пример с „на-на“. Изпълнява се поотделно от всяко дете. При нужда се правят до три повторения. Резултатът се записва в таблицата.

Учителят отбелязва 6 точки в таблицата на децата, които са повторили правилно посоката на движение на музиката и изпели интонационно вярно музикалния пример от първия път. Ако детето успее да възпроизведе показаното след второто повторение, получава 4 точки, а след третото – 2 точки в таблицата.

В тази възраст е допустимо да се наблюдават интонационни неточности при възпроизвеждането на музикалния пример.

3. Ритъм – време за провеждане – 5 мин.

Учителят задава ритмична фигура от два такта в 2/4 на всяко дете самостоятелно. Чрез комбинация от пляскане на ръце, тропане с крака и подскок се изпълняват зададените примери. Допускат се до три повторения. След като се изредят всички деца, учителят предлага (по желание) справилите се деца да зададат свой вариант на ритъм.

Учителят отбелязва по 6 точки в таблицата на децата, които са изпълнили задачата ритмично и точно.

Забележка:

Нотата „до“ означава, че ритъмът се изпълнява чрез тропане (редуване) на двата крака. Озвучава се с „ти-ти“.

Нотата „ре“ означава, че ритъмът се изпълнява чрез подскок. Озвучава се с „туп“.

Нотата „сол“ означава, че ритъмът се изпълнява чрез пляскане на ръце. Озвучава се с „та“ .

4. Музикална памет и интонация – време за провеждане – 2 мин.

Учителят пуска песента „A Ram Sam Sam“ и децата се стараят да я запомнят наизуст. Ако на децата им е позната, им се казва да се опитат да я изпеят заедно.

Учителят отбелязва по 6 точки в таблицата на децата, които са възпроизвели мелодията интонационно вярно и ритмично.

Тези, които са допуснали интонационни грешки, но са ритмични, получават 4 точки.

5. Ритъм и синхрон – време за провеждане – 3 мин.

Учителят пуска за втори път песента „A Ram Sam Sam“ и показва движенията /танца/ към песента. Всички деца се подреждат едно до друго и се опитват да възпроизведат движенията в танца ритмично, съответстващи на песента, без да пеят.

Учителят отбелязва по 6 точки в таблицата на децата, които са издържали до най-бързото темпо.

6. Желание за изява – време за провеждане – 5 мин.

След приключване на играта учителят предлага на децата да си разменят ролите. Участват само децата, които имат желание. Подреждат се в изправено положение. Децата пеят (А капела) и показват танца, а учителят се включва в изпълнението на децата. Песента се изпълнява три пъти в три различни темпа – бавно, умерено и бързо.

Учителят пише по 6 точки в таблицата на всички деца, които са проявили желание да участват.

Времетраене – 30 мин.

Максималният резултат на теста – 36 точки

Високо ниво – 30 – 36 точки

Средно ниво – 24 – 30 точки

Ниско ниво – 18 – 24 точки

Таблица за оценяване на музикално надарени деца

Критериална матрица за определяне на нивото на музикални заложи на деца от 4 до 7 годишна възраст		име на ученик 1	име на ученик 2	име на ученик 3	име на ученик 4	име на ученик 5	име на ученик 6	име на ученик 7	име на ученик 8	име на ученик 9	име на ученик 10
		име на ученик 1	име на ученик 2	име на ученик 3	име на ученик 4	име на ученик 5	име на ученик 6	име на ученик 7	име на ученик 8	име на ученик 9	име на ученик 10
Задачи	точки										
Музикално възприятие	6										
Ориентация за движение в музиката	2,4,6										
Ритъм	6										
Музикална памет и интонация	4,6										
Ритъм и синхрон	6										
Желание за изява	6										
Общ сбор на събраните точки	36										

1. Музикално възприятие – време за провеждане – 10 мин.

Учителят пуска предварително избрани музикални произведения от различни жанрове и наблюдава реакцията на децата.

Примери за музикални произведения: класическо произведение – Вивалди – *Годишни времена* (Зима), народна музика – *Оратница Черни очи*, рок – *Two Cellos – Thunderstruck* или Арета Франклин – *Респект*

Наблюдават се следните реакции:

- привличане на внимание;
- съсредоточеност;
- одухотворяване на лицето – гримаси, съответстващи на настроението, които музиката стимулира;
- движение на тяло, ръце, крака – наподобяващи танц.

След всяко чуто произведение се задават следните въпроси:

- Харесахте ли музиката?
- Позната ли ви е?
- Какво настроение носи?
- Каква картина си представяте?
- Какви инструменти участват?
- Какъв жанр /стил/ е? – класическа, народна, рок, поп, детска
- Искате ли да я чуете пак?
- Искате ли да я научите да я пеете?

Отговарят само деца, които са изразили желание за това.

Учителят отбелязва б точки в таблицата на децата, които са участвали активно в обсъждането или са реагирали на музиката.

2. Ритъм – време за провеждане – 10 мин.

Учителят задава ритмична фигура в 2/4, 3/4 или 4/4 на всяко дете самостоятелно, чрез комбинация от пляскане на ръце и тупкане се изпълняват зададените ритмически примери. Допускат се до три повторения. След като се изредят всички деца, учителят предлага по желание справилите се деца да зададат свой вариант на ритъм.

Учителят отбелязва б точки в таблицата на децата, които са се справили със задачата.

Прилага се на деца в 1-ви и 2-ри клас.

Прилага се на деца в 3-ти и 4-ти клас

Забележка:

Нотата „до“ означава, че ритъмът се изпълнява чрез тропане (редуване) на двете ръце върху чина.

Нотата „ре“ означава, че ритъмът се изпълнява чрез тупкане на двете ръце едновременно върху чина.

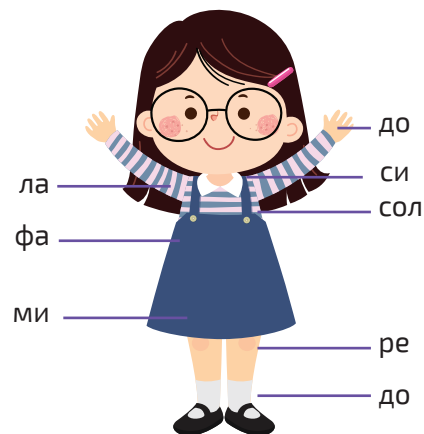
Нотата „сол“ означава, че ритъмът се изпълнява чрез пляскане на ръцете.

3. Музикална памет и координация – време за провеждане – 10 мин.

Учителят показва отделни части от тялото, които съответстват на нотите от „до“ до „до“

- до – глезени
- ре – колена
- ми – бедра
- фа – корем
- сол – гърди
- ла – разперени ръце
- си – рамене
- до – ръцете нагоре, разперени във въздуха

След три повторения на отделните части на тялото учителят показва кратка мелодия с „на – на“ от два такта в 2/4, на всяко дете поотделно. Повтаря я до три пъти. След всяко от повторенията

изпитваният се опитва да я възпроизведе наизуст. По желание, чрез вдигане на ръка, децата могат да съчинят собствена мелодия.

Учителят отбелязва в таблицата по 6 точки на децата, които правилно са възпроизвели мелодията и съответното движение.

Тези, които са допуснали грешка в движението на тялото, но са изпели правилно зададената мелодия, получават 4 точки.

Ако движението на тялото е правилно, но са допуснати интонационни грешки, на детето се отбелязват 4 точки.

4. Ритъм, координация и концентрация – време за провеждане – 5 мин.

Учителят пуска песента на Queen – *We Will Rock You* и обяснява задачата:

Всички ученици започват с две четвъртини тупкане по чина и едно пляскане с ръце и една пауза – 8 пъти. Когато учениците чуят певица, започват да тупкат, редувайки се един по един /8 такта / до момента, в който започне припевът. На него ритмичната фигура се изпълнява от всички заедно. Така се редува до края на песента. Следва повторно пускане на песента, в което децата трябва да се справят със зададеното условие сами. По желание учителят може да се включи в общото изпълнение на музикалната задача.

Учителят отбелязва в таблицата по 6 точки на децата, които са се справили със задачата.

Времетраене – 35 мин.

Максималният резултат на теста – 24 точки

Високо ниво – 18 – 24 точки

Средно ниво – 12 – 18 точки

Ниско ниво – 6 – 12 точки

Таблица за оценяване на музикални дарби

Критериална матрица за определяне на нивото на музикални заложби на деца от I. до IV. клас

Задачи	Точки	име на ученик 1	име на ученик 2	име на ученик 3	име на ученик 4	име на ученик 5	име на ученик 6	име на ученик 7	име на ученик 8	име на ученик 9	име на ученик 10
Музикално възприятие	6										
Ритъм	6										
Музикална памет и интонация	4,6										
Ритъм, координация и концентрация	6										
Общ сбор на събраните точки	24										

1. Музикално възприятие – време за изпълнение – 10 мин.

Учителят пуска предварително избрани музикални произведения от различни жанрове и наблюдава реакцията на децата.

Примери за музикални произведения: класическо произведение – Вагнер – *Валкириите* или Вивалди – *Годишни времена* (Зима), народна музика – Валя Балканска – *Излел е Делю хайдутин* или Оратница – *Черни очи* и рок – *Two Cellos – Thunderstruck* или Арета Франклин – *Респект*

Наблюдават се следните реакции:

- привличане на внимание;
- съсредоточеност;
- одухотворяване на лицето – гримаси, съответстващи на настроението, които музиката стимулира;
- движение на тяло, ръце, крака – наподобяващи танц.

След всяко чуто произведение се задават следните въпроси:

- Харесахте ли музиката?
- Позната ли ви е?
- Какво настроение носи?
- Каква картина си представяте?
- Какви инструменти участват?
- Какъв жанр /стил/ е? – класическа, народна, рок, поп, детска
- Искате ли да я чуете пак?
- Искате ли да я научите да я пеете?
- Отговарят само деца, които са изразили желание за това.

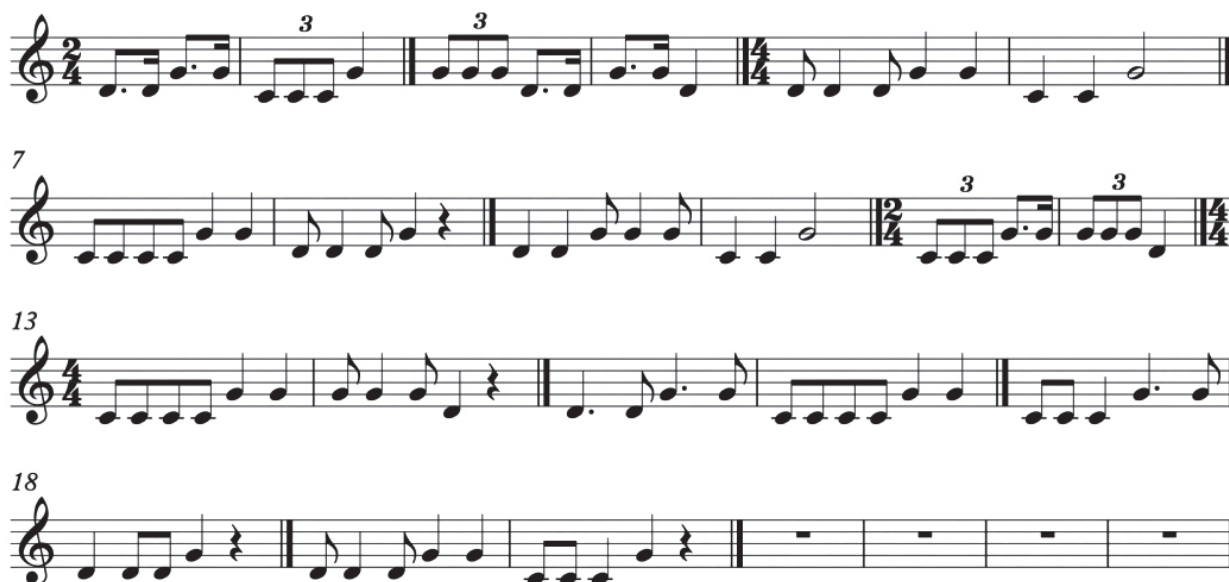
Учителят отбелязва б точки в таблицата на децата, които са участвали активно в обсъждането или са реагирали на музиката.

2. Ритъм и креативност – време за изпълнение – 10 мин.

Учителят задава на всяко дете поотделно ритмична фигура в 2/4 или 4/4 с участието на триола и синкоп. Чрез комбинация от пляскане на ръце и тупкане се изпълняват зададените ритмически примери. Допускат се до три повторения. След като се изредят всички деца, учителят предлага по желание справилите се ученици да зададат свой вариант на ритъм.

Учителят отбелязва б точки на децата, които са били ритмични и точни.

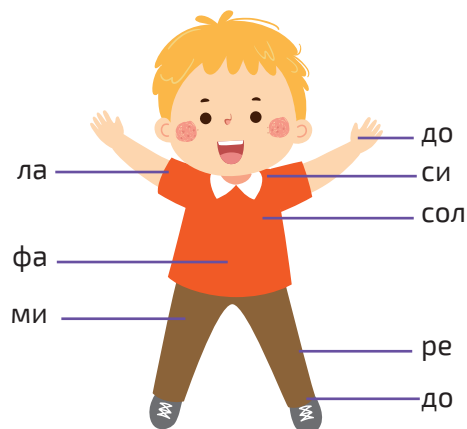

3. Музикална памет, интонация и координация – време за изпълнение – 10 мин.

Учителят показва отделни части от тялото, които съответстват на нотите от „до“ до „до“:

- до – глезени
- ре – колена
- ми – бедра
- фа – корем
- сол – гърди
- ла – разперени ръце
- си – рамене
- до – ръцете нагоре, разперени във въздуха

След три повторения на отделните части на тялото учителят показва кратка мелодия с „ноти“ от два такта в 2/4, 3/4 и 4/4 с участието на триола и синкоп на всяко дете поотделно. Повтаря я до три пъти. След всяко от повторенията изпитваният се опитва да я възпроизведе наизуст.

Учителят отбелязва в таблицата по 6 точки на децата, които са възпроизвели мелодията ритмично, интонационно вярно и със съответното движение.

Тези, които са допуснали грешка в движението на тялото, но са изпълнили правилно зададената мелодия, получават 4 точки.

Ако движението на тялото е правилно, но са допуснати интонационни грешки, на детето се отбелязват 4 точки.

(прилага се на деца в V и VI клас)

(прилага се на деца в VII клас)

6

13

19

4. Ритъм, координация и концентрация – време за изпълнение – 5 мин.

Учителят пуска песента на Queen – We Will Rock You и обяснява задачата:

Всички ученици започват с две четвъртини тупкане по чина и едно пляскане с ръце и една пауза – 8 пъти. Когато учениците чуят певица, започват да тупкат, редувайки се един по един /8 такта / до момента, в който започне припевът. На него ритмичната фигура се изпълнява от всички заедно. Така се редува до края на песента. По желание учителят може да се включи в общото изпълнение на музикалната задача.

Учителят отбелязва в таблицата по 6 точки на децата, които са се справили със задачата.

5. Музикален слух и интонация – изпълнение на канона „Сутрин рано“ на 3 гласа – време за изпълнение – 5 мин.

Учителят разделя участниците в теста на 3 части – 1-ви, 2-ри 3-ти глас. Целият клас изпява заедно канона. След това започва да пее 1-ви глас, след това се включва 2-ри и 3-ти.

Солово изпяват канона ученици, които са събрали най-много точки до този момент и са изяви-ли желание да направят това.

Учителят отбелязва по 6 точки в таблицата на децата, които са се включвали в ритъм и инто-национно точно в канона. Отбелязват се и по 4 точки на деца, които в три гласа са изпели нещо фалшиво, но са реагирали на направената грешка.

Времетраене – 40 мин.

Максималният резултат на теста – 30 точки

Високо ниво – 24 – 30 точки

Средно ниво – 18 – 24 точки

Ниско ниво – 12 – 18 точни

Таблица за оценяване на музикални дарби

Критериална матрица за определяне на нивото на музикални заложби на деца от V. до VII. клас

		име на ученик 1	име на ученик 2	име на ученик 3	име на ученик 4	име на ученик 5	име на ученик 6	име на ученик 7	име на ученик 8	име на ученик 9	име на ученик 10
Задачи	Точки										
Музикално възприятие	6										
Ритъм и креативност	6										
Ритъм	6										
Музикална памет, интонация и координация	4,6										
Ритъм, координация и концентрация	6										
Музикален слух и интонация	4,6										
Общ сбор на събраните точки	30										

3 ОБЛАСТ СПОРТ

Описание и предназначение на двигателните дейности

Представените диагностични дейности представляват система от двигателни задачи със или без топка, изпълнявани под формата на различни двигателни последователности. Те се подразделят съответно на упражнения за горни или долни крайници в зависимост от търсените целеви умения, потенциал и интерес на детето към определен вид спорт.

Дейностите са конструирани по такъв начин, че учителят да може да прилага отделните компоненти, интегрирани в уроците по ФВС, без да е необходимо да разграничава учениците, или да определя конкретно време за реализация на дейностите. Отделните дейности са подходящи за прилагане в различни части на урока и могат да се отнесат към различно учебно съдържание според преценката на учителя.

Дейностите са разработени с различни нива на трудност. Това е отразено главно в спецификата и сложността на задачата, което е определящо за разликите в степента на справяне при изпълненията на отделните двигателни дейности.

Освен вида координационна трудност в теста са въведени и други променливи като изпълнение за време на избрани двигателни последователности, статично и динамично изпълнение (бягане на място, изпълнение за баланс), изпълнение със или без зрителен контрол и проследяване, синхрон на изпълнение, вариране на изпълненията във височина и разстояние. По този начин децата със заложи могат да продължат с по-високо ниво на сложност, а останалите да изпълняват задачата на предишно ниво. По този начин контролът на работа се подобрява, няма загуба на моторна плътност на урока и не се налага учениците да изпълняват различни дейности.

Цели на дейностите

Диагностичните дейности са конструирани така, че да подпомагат откриването на деца с изяви дарби в спорта, като изследват различни двигателни и когнитивни способности в определените възрастови групи.

Дейностите имат за цел да предоставят възможност на учителите да проследяват проявленията и развитието на двигателните умения на децата и учениците в реални учебни ситуации, без да се налага да отделят специално време за провеждане на конкретните дейности.

В различните дейности целите са отделно зададени, както следва:

1. Пространствена ориентация

- Оценяване на възможностите на изследвания за ориентация в пространството без зрителен ориентир.

2. Фина моторика

- Изследване на кинестетичната способност на горните крайници, която позволява фино диференцирано управление на динамичните пространствено-времеви параметри на движението.

3. Ориентация във времето

- Оценяване на развитието на усета за темп и продължителност на двигателното действие. Проследяване концентрацията на вниманието при извършване на различни дейности с различна важност. Проверяване на възможностите за разбиране на инструкции.

4. Двигателна памет, баланс, концентрация и синхрон

- Оценяване на уменията и способностите за концентрация на вниманието и запаметяване на двигателни последователности.

5. Координация на горни крайници

- Оценяване на двигателната и зрително-моторната координация. Координацията око – лява и дясна ръка. Концентрацията. Насочването и попадението в цел. Своевременността. Ритъм и синхрон. Вниманието и двигателната памет.

6. Координация на долни крайници

- Оценяване на уменията за координираност и бързина. Оценка на уменията координация спрямо топка, контрол при водене и точност на изпълнение.

Понятиен апарат

- Изявени дарби
- Надареност
- Талант
- Повтарящи се действия – Repeating Movements (**RM**)
- Последователни действия – Consequent Movements (**CM**)
- Едновременни действия – Simultaneous Movements (**SM**)
- Сложно координирани действия – Complicated Coordination Movements (**CCM**)
- Реципрочна координация – Complicated Reciprocation Coordination Movements (**CRCM**)
- Базисни дейности – измерват първоначалното ниво на координация и основните действия
- **Дейности с диференцирана трудност** – представляват усложнени или опростени базисни дейности

Структура и специфика на дейностите

Диагностичните дейности са структурирани в десет основни компонента, показващи различни специфични способности при изпълнение на отделните части на диагностика, включени в структурата.

Специфичните упражнения показват различни дарования и проследяват тяхната последователност и успех на изпълнение. Дейностите се базират на комбинацията от двигателни, когнитивни и психомоторни способности и изследват тяхната степен на развитие.

Всяка дейност е съобразена с дадена възрастова група и изследователска диагностика. Определена е целта на всяка индивидуална задача, необходимото оборудване при провеждане, както и предимствата и недостатъците при изпълнение.

Всяка отделна двигателна дейност съдържа кратко ръководство за провеждане и подробна тристепенна скала с критерии за оценяване.

Според преценката на учителя възможностите и интересите на изследваните, както и тяхното представяне, всяка една дейност съдържа възможност за модулиране на трудността на базата на диференциран подход – улесняване на условията за изпълнение, задържане на същото ниво с цел усъвършенстване или усложняване на задачата с цел стимулиране на проявата на дарбата.

Съдържание на дейностите

Талантливите ученици притежават някои общи поведенчески характеристики. Разпознаването на тези общи черти и разбирането им могат да се открият чрез диагностичните дейности. Някои от тези поведенчески и физически характеристики са изброени и описани по-долу.

Положителните черти са включени като показатели за тези характеристики и последователното изпълнение показва, че има голяма вероятност той или тя да е надарен с талант в сферата на спорта и физическото възпитание.

Надареният ученик в спорта може да притежава някои специфични положителни поведенчески, физически и ментални характеристики – Физически активно и способно дете с добро физическо развитие, устойчив интерес към спорта и подчертано желание за самоусъвършенстване.

Изисквания относно прилагането на дейностите

Диагностичните дейности могат да се използват от всички преподаватели по физическо възпитание и спорт, завършили педагогика, и да се провеждат от специално обучен специалист. Мястото за провеждане на диагностика не е строго определено, стига да е в рамките на училищната база и да се извършва под наблюдението на обучен учител.

Провеждането на диагностиката е изцяло съобразено с оборудването, предлагащо се в училищата и салоните по физическо възпитание и спорт. Условиата на провеждане, средствата и времетраенето зависят от възрастовата група и съответните дейности и преценката на учителя. Те са описани подробно в ръководството за провеждане на дейностите.

Диференциране на дейностите

Представените дейности и методи са разработени с различни нива на трудност. Това е отразено главно в спецификата и сложността на задачата, което е определящо за разликите в степента на справяне при изпълненията на отделните двигателни дейности. Идентифицирането на дарбите е изцяло съобразено с определената възрастова група и е подробно описано в съдържанието на отделните дейности. В общи линии необходимото диференциране на диагностичните дейности се осъществява на базата на следните психически, физически и морфо-функционални особености на трите възрастови групи, към които е насочена диагностиката (базирано на Бърк, Л.Е. „Изследване на развитието през жизнения цикъл“, Изд. „Дилок“, 2012 г.):

➤ Физическо и познавателно развитие в ранното детство: 2 до 6 години.

Характеризира се с относително по-бавен растеж в сравнение с първите 2 години, като тялото става по-високо и по-слабо. Предпочитанието при използването на едната или другата ръка се засилва през ранното и средно детство. Влакната, свързващи малкия мозък с мозъчната кора, постепенно се миелинизират, което подпомага и значително подобрява равновесието и моторния контрол. Като следствие на това децата стават и по-добре координирани, значително се подобрява и фината моторика. Характерно за този период е, че децата усъвършенстват най-вече моторните си умения чрез различни ролеви игри.

Развитието на езика и играта установяват началото на предоперационалния етап по класификацията в теорията за когнитивното развитие на Жан Пиаже и възникването на двойна репрезентация – обект и символ едновременно.

Проявите на егоцентрично и анимистично мислене са преобладаващи през този предоперационален етап, но нови изследвания свидетелстват, че операционално мислене започва да се развива постепенно още в периода на ранното детство. Според тях децата могат да правят причинно-следствени връзки и да организират йерархични категории по отношение на опростени ситуации, свързани с всекидневния живот.

По отношение на разбирането на себе си в този период възниква „Аз-концепцията“, набор от характеристики, нагласи и ценности, които според човека дефинират кой е той.

Вниманието на децата в тази възраст е неустойчиво и те лесно се разсейват, но то постепенно започва да се задържа за повече време. По отношение на езиковото развитие речникът от думи на децата от предучилищна възраст нараства значително. В тази възраст децата нямат концепция за време и не могат да се ориентират във времето.

➤ **Физическо и познавателно развитие в средното детство: 6 до 12 години**

През средното детство продължава постепенното нарастване в теглото и размера на тялото, костите на тялото нарастват и се разширяват. Около 9-годишна възраст момичетата вече изпреварват в ръст и едрина момчетата. Характерното за юношеството израстване започва 2 години по-рано при момичетата в сравнение с момчетата. Появяват се игрите с правила и боричкането /6 – 8 год./ . Подобрената пъргавина, сила и равновесие, засилената гъвкавост предпоставят и по-доброто представяне на учениците, както по отношение на грубата, така и при фината моторика. Предпочитанията са основно към игрите с правила, което повишава социалната компетентност на децата. Индивидуално ориентираните упражнения и приятните игри също могат значително да подобрят физическата форма на децата.

По отношение на когнитивното си развитие децата в този период се намират в етапа на конкретните операции според теорията за когнитивното развитие на Пиаже. В училищна възраст децата вече са по-добри в логичното мислене, йерархическата класификация и поредиците, както и при транзитивните заключения. Във възрастта 9 – 11 години логическото мислене остава все още свързано основно с конкретни ситуации. Нарастват и възможностите за разбирането на пространствените понятия, пространственото и времевото ориентиране. Вниманието става по-избирателно, адаптивно и планирано. Подобрят се уменията за фокусиране на вниманието върху изпълнението на задачата. Подпомогнати от учебните дейности в училище, децата развиват и използват подобрените си вече паметови стратегии. Най-напред се появява повторението, следвано от организацията /6 до 8 год./ , а впоследствие и разработването /9 – 11 год./ . С възрастта децата се научават да използват тези стратегии поотделно, а впоследствие и едновременно в периода 9 – 11 години.

Развитието на мозъка подобрява увеличаването на скоростта и капацитета на преработка на информация. Засилва се потискането, което улеснява множество аспекти на мисленето.

С развитието на дългосрочната памет съществено се подпомагат и процесите на съхранение и извличане на информация.

➤ **Физическо и познавателно развитие в ранното юношество 11 – 14 години**

Физическо:

- Момичетата достигат пика на бързия растеж.
- Момичетата увеличават мастната тъкан за сметка на мускулите.
- При момичетата моторното изпълнение се увеличава постепенно, достигайки плато на около 14-годишна възраст.
- При момчетата започва бурният растеж.
- Ръстът на синапсите и миелинизацията на нервните влакна се ускоряват, особено между фронталните дялове и другите мозъчни зони.

Познавателно:

- Хипотетико-дедуктивни разсъждения и пропозиционно мислене.
- Метапознанието и познавателната саморегулация продължават да се подобряват.
- Стават по-добри в координирането на теорията и доказателствата.
- Започват по-силно да осъзнават и да се фокусират върху себе си.
- Стават по-идеалистични и критични.

Емоционално/Социално:

- Засилено полово стереотипизиране на нагласите и поведенията.
- Увеличава се променливостта на настроенията и конфликтите с родителите.
- Прекарват повече време със съучениците си и по-малко с родителите и другите деца от семейството.
- Конформността в отговор на натиска от връстниците се увеличава.

Регистриране

Регистрирането на резултатите е на базата на тристепенна скала за оценяване, която се позовава на експертната оценка на обучен учител. Скалата и степента на справяне със задачата е съобразена с провежданата дейност според изискванията за всяка възрастова група и двигателните способности на децата. Ръководството за всяка отделна дейност съдържа подробна скала за оценяване.

Насоки и препоръки

Предвидено е използването на диагностичните дейности да е предшествано от предварително проведено обучение на учителите. Преценката за последователността и броя на провежданите дейности се базират изцяло на представянето на групата или отделен ученик/дете, показващ/о креативност или висока дарба в определена дейност. По своя преценка учителят, провеждащ заниманието, може да накара ученик/дете или група от ученици/деца да повторят дадената задача или да увеличат броя на повторенията от всяко упражнение с цел да се изявят по-чисто забелязаните дарби. Процесите могат да се усложняват и разнообразяват според преценката на учителите.

При апробацията е констатирано, че проведените дейности трябва да бъдат минимум четири, за да може да се регистрира потенциалното дарование.

Кратка информация за специфичните качества и характеристики и допълване на дейностите

Талантливите ученици притежават някои общи поведенчески характеристики. Разпознаването на тези общи черти и разбирането им могат да се открият чрез диагностичните дейности. Някои от тези поведенчески и двигателни характеристики са изброени и описани по-долу.

Положителните черти са включени като показатели за тези характеристики и последователното изпълнение показва, че има голяма вероятност той или тя да е надарен с талант в сферата на спорта и физическото възпитание.

Надареният ученик в спорта може да притежава някои специфични положителни поведенчески, двигателни и ментални характеристики – физически активно и способно дете с добро физическо развитие, устойчив интерес към спорта и подчертано желание за самоусъвършенстване.

При наличие на ученик/дете с изявени дарби учителят следва да насочи вниманието към съответните извънкласни и извънурочни дейности, включително спортни школи и спорт според различните проявления от дейностите.

Процесите също могат да се усложняват и разнообразяват, според преценката на учителите, като движенията могат да бъдат близки по смисъл и усложнени, като дейности с цел допълнително стимулиране на специфичните качества на ученика/детето, показващ/о дарба. Според дарованията и креативността на учениците/децата могат да се изведат изцяло нови упражнения, базирани на представените диагностични дейности, с цел развитие.

ДИАГНОСТИЧНИ ДЕЙНОСТИ ЗА ОТКРИВАНЕ НА ПОТЕНЦИАЛНО ДАРОВИТИ ДЕЦА И УЧЕНИЦИ В СФЕРАТА НА СПОРТА

1. Пространствена ориентация

Дейността е подходяща за: деца (4 – 7 години), ученици от начален етап (I – IV клас) и ученици от V – VII клас

Цел: Оценка на възможностите за ориентация в пространството без зрителен ориентир.

Необходими уреди и пособия: Цветни конуси или шапки. Кърпа или друго подходящо средство за покриване на очите.

Процедура по провеждане: На равна и гладка настилка на различно разстояние се поставят няколко маркера (конуси, шапки). Изследваният застава пред стартова линия и оглежда разположението на маркерите. При команда от учителя изследваният, без да гледа, тръгва към съответния маркер, като целта му е да спре максимално близо до него.

Оценяване:

1. Незадоволителна ориентация:

- загуба на представа за собственото положение в пространството;
- опит да седне или да лази;
- неувереност при движение без зрителен ориентир;
- голямо разминаване с посочения маркер;
- очакване на помощ.

2. Задоволителна ориентация:

- контрол на тялото и позицията му в пространството;
- бавно придвижване, обикновено с разперени ръце, „опипващи“ във въздуха;
- неуверено, но стабилно придвижване без зрителен ориентир;
- малко разминаване с посочения маркер; достигане до посочения маркер, но след по-продължителен период от време.

3. Отлична ориентация:

- ориентация в пространството, без необходимост от зрителен ориентир;
- уверено придвижване, наподобяващо това в нормални условия;
- достигане бързо и точно до посочения маркер..

Предимства:

- Не се изисква изследваните да преминават през предварителни обучения.
- Минимални изисквания към материалната база.

Недостатъци:

- Изисква сравнително голямо пространство.
- Има, макар и минимален, риск, породен от движението без зрителен контакт.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Ориентирите могат да бъдат различен брой и различен вид (по-малки, по-големи и т.н.).
2. Участниците могат да се придвижват директно към друг маркер, след като им е потвърдено, че са стигнали до първия.
3. Може да се зададе поредица от маркери, които да бъдат достигнати в определен ред.
4. Може да се въведе време, за което да се достигне до маркера.

2. Хвърляне назад на тенис топка в цел

Дейността е подходяща за: деца (4 – 7 години), ученици от начален етап (I – IV клас) и ученици от V – VII клас.

Дейността е базирана на координационните тестове на Питър Хирц (*Hirtz, P., W. Starosta Sensitive and critical periods of motor coordination development and its relation to motor learning. Journal of Human Kinetics, Vol. 7, 2002, p. 19-28.*)

Цел: Изследва кинестетичната способност на горните крайници, което позволява фино диференцирано управление на динамичните пространствено-времеви параметри на движението.

Необходими уреди и пособия: Тенис топка, сантиметър (ролетка), тебешир (цветно тиксо), обръч или друга цел.

Процедура по провеждане: Участниците изпълняват хвърляне назад с една ръка, с топка за тенис. Те са инструктирани да насочат топката към цел (кръг, обръч и т.н.), разположена на определено разстояние зад тях. Целта е с различен диаметър, като е добре да се започне с по-голяма цел, разположена на средно разстояние.

Оценяване:

1. Незадоволително изпълнение:

- неразбиране на инструкциите за изпълнение;
- поглеждане към целта по време на изпълнение;
- хвърляне с две ръце;
- неадекватно влагане на сила при изпълнението;
- липса на преценка за разстоянието до целта;
- липса на техника при хвърлянето;
- топката при всички изпълнения е много далеч от целта.

2. Задоволително изпълнение:

- разбиране на инструкциите за изпълнение;
- няма обръщане към целта по време на изпълнение;
- неадекватно влагане на сила при изпълнението;
- има наличие на преценка за разстоянието до целта;
- липса на техника при хвърлянето;
- топката при някои изпълнения попада в целта или близо до нея.

3. Отлично изпълнение:

- разбиране на инструкциите за изпълнение;
- добра техника при хвърляне;
- съобразяване на вложената сила при изпълнение;
- добра преценка за разстоянието до целта;
- топката достатъчно често (на базата на броя изпълнения) попада в целта или близо до нея.

Предимства:

- Минимални изисквания към материална база.
- Изисква минимално пространство.
- Няма изисквания за предварителна подготовка на изследваните.

Недостатъци:

- Може да възникнат затруднения при изпълнението на много изследвани едновременно.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Маркерът може да бъде с различен диаметър.
2. Маркерът може да бъде на различно разстояние.
3. Може да се въведе състезателен елемент за време, за брой точни попадения и т.н.
4. Може хвърлянето да се изпълнява с по-слабата ръка.

3. Ориентация във времето

Дейността е подходяща за: ученици от начален етап (I – IV клас); ученици от V – VII клас;

Цел: Оценка на развитието на усета за темп и продължителност на двигателното действие. Проследява концентрацията на вниманието при извършване на различни дейности с различна важност. Проверява възможностите за разбиране на инструкции.

Необходими уреди и пособия: Тенис топка, хронометър

Процедура по провеждането: Изследващият инструктира изследвания, че той сам трябва да спре изпълнението на теста, когато сметне, че са изминали 10 секунди. Изходното положение е стоеж, изследваният държи една тенис топка в удобната ръка. При сигнал той подхвърля топката нагоре, пляска с ръце и я улавя с неудобната ръка. После повтаря действието противоравно. Когато изследваният прецени, че са изминали 10 секунди, трябва да каже „СТОП“ и да вдигне ръка, държейки топката. При сигнал за начало, провеждащият измерването засича с хронометър времето за изпълнение. Той не спира, когато изминават 10 сек, а само отбелязва разделно. Времето се спира при сигнал „СТОП“ от изследваното лице.

Оценяване:

1. Незадоволително представяне:

- неразбиране на инструкциите за изпълнение;
- изпълняващият забравя да каже „СТОП“;
- стопиране на теста прекалено рано или късно;
- съсредоточаване на вниманието само върху двигателното действие.

2. Задоволително представяне:

- разбиране на инструкциите за изпълнение (понякога са необходими допълнителни указания или пробен опит);
- спиране на теста приблизително близо до указаното време, но най-близките резултати са по-скоро случайни;
- склонност към съсредоточаване на вниманието основно върху двигателното действие.

3. Отлично представяне:

- безпроблемно възприемане на инструкциите за изпълнение;
- устойчиво спиране на теста приблизително близо до указаното време;
- създаване на собствен модел за следене на времето;
- съсредоточаване на вниманието върху следене на времето, освобождаване на съзнанието от контрола на двигателната задача.

Предимства:

- Минимални изисквания към материална база.
- Няма изисквания за предварителна подготовка на изследваните.

Недостатъци:

- Мануално хронометриране.
- Възрастово ограничение – малките деца нямат ясно изяснена концепция за конвенционално време. Може да има трудности с ученици от 1-ви клас.
- Трудно се изпълнява с голям контингент.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Изпълнение на теста по двойки или в група.
2. Промяна на двигателното действие (подхвърлянето може да се замени с тупкане, жонглиране с крака и др.).
3. Промяна на времевия диапазон за проследяване.
4. Въвеждане на състезателен или игрален елемент – кой ще се доближи най-близо до посоченото време.
5. Въвличане на учениците и в процеса на хронометриране.

4. Баланс, концентрация и синхрон

Дейността е подходяща за: деца (4 – 7 години)¹, ученици от начален етап (I – IV клас); ученици от V – VII клас.

Цел: Оценка на способностите за баланс и положение в пространството, концентрация на вниманието и синхронно изпълнение по време на следване на последователности от движения.

¹ При деца от предучилищна възраст движенията да се изпълняват без топки.

Необходими уреди и пособия: тенис топки 2 бр.

Процедура по провеждане: Изследваният застава в изходно положение стоеж с изпънати ръце напред и със свити юмруци с палци, сочещи нагоре. Провеждащият теста поставя върху горната част на юмрука на детето по една топка и на двете ръце, които то трябва да балансира едновременно и да внимава да не паднат на земята. След което показва нагледно движенията и упражнението, които детето трябва да следва и изпълни. По време на изпълнението детето се стреми да следва и извършва движенията в синхрон с показващия действието.

Примерни действия:

- сгъване и разгъване на лактите;
- кръгови движения с ръце, изпънати напред;
- различни едновременни и последователни движения на ръцете в различни посоки.

Оценяване:

1. Незадоволителен баланс, синхрон и концентрация:

- трудно запазване на баланс върху топките дори в статично положение;
- трудности при следването и точното възпроизвеждане на показваните движения;
- затруднения и неточности в ляво-дясната ориентация при следване на движенията;
- объркване и неувереност при следването на движенията;
- изпълняване на несъответстващи, различни от показваните последователности;
- прояви на припряност, раздразнителност и лесна възбудимост и трудно задържане на вниманието по време на двигателното следване.

2. Задоволителен баланс, синхрон и концентрация:

- сравнително добро следване на отделните движения, без да има падане на топките, но с леко забавяне или с последващи корекции.
- леки затруднения и неточности в ляво-дясната ориентация при следване на движенията;
- леки неточности при следването на двигателните последователности.

3. Отличен баланс, синхрон и концентрация:

- липса на каквито и да са неточности, грешки, коригиращи баланса резки движения и падания на топките на земята;
- отлична концентрация и разпределение на вниманието;
- уверено и точно, без никакво забавяне, възпроизвеждане на показваните движения;
- постигане на отличен синхрон при следване на движенията.

Предимства:

- Минимални изисквания към материална база.
- Не изисква предварително обучение в конкретни дейности на изследваните.
- Може да бъде използван в различни части на урока.
- Може да бъде използвано едновременно с всички изследвани (фронтален метод).

Недостатъци:

- Изисква добра координационна подготовка на провеждащия.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Изпълнение на повече повторения.
2. Изпълнение за максимално високо качество.
3. Въвеждане на противоравни движения с двете ръце.
4. Изпълнение за време.
5. За деца от предучилищна възраст мога да се включат и топки.

5. Двигателна памет

Дейността е подходяща за: деца (4 – 7 години)², ученици от начален етап (I – IV клас) и ученици от V – VII клас.

Цел: Оценява уменията и способностите за запаметяване на двигателни последователности.

Необходимо оборудване: тенис топки 2 бр.

Процедура по провеждане: Изследваният застава в изходно положение стоеж с изпънати ръце напред и със свити юмруци с палци, сочещи нагоре. Провеждащият поставя върху горната част на юмрука на детето по една топка и на двете ръце, които то трябва да балансира и едновременно да внимава да не паднат на земята. След това изследваният показва движенията на различните двигателни последователности, които изследваният трябва да възпроизведе веднага след това по памет и едновременно с това да се стреми да запази баланс върху топките, така че да не паднат на земята.

Примерни действия:

- сгъване и разгъване на лактите;
- кръгови движения с ръце, изпънати напред;
- различни едновременни и последователни движения на ръцете в различни посоки.

Оценяване:

1. Незадоволителна двигателна памет:

- трудност за запаметяване на отделни движения или малко на брой двигателни последователности;
- несъответствия и размествания в последователностите;
- затруднения и неточности в ляво-дясната ориентация;
- объркване и неувереност при следването на движенията и възпроизвеждането им по памет;
- разминаване в следването или възпроизвеждането по памет.
- изпълняване на несъответстващи, различни на показаните последователности.

² При деца от предучилищна възраст движенията да се изпълняват без топки.

2. Задоволителна двигателна памет:

- запаметяване на не по-малко от три двигателни последователности;
- възпроизвеждане на отделните движения, но с малки размествания в реда на последователностите;
- леки затруднения и неточности в ляво-дясната ориентация;
- леки неточности при следването на последователности от движения или при възпроизвеждането им по памет.

3. Отлична двигателна памет:

- запаметяване на повече от пет двигателни последователности;
- плавни, добре координирани и равномерни движения;
- увереност в действията, без никакви изпускания на топките.

Предимства:

- Минимални изисквания към материална база.
- Не изисква предварително обучение в конкретни дейности на изследваните.
- Може да бъде използван в различни части на урока.
- Може да бъде използвано едновременно с всички изследвани (фронтален метод).

Недостатъци:

- Изисква добра координационна подготовка на провеждащия.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Изпълнение на повече двигателни последователности, които трябва да бъдат запаметени.
2. Изпълнение за максимално високо качество.
3. Въвеждане на противоравни движения с двете ръце.
4. За деца от предучилищна възраст мога да се включат и топки.

6. Координация на горните крайници

Дейността е подходяща за: ученици от начален етап (I – IV клас); ученици от V – VII клас.

Цел: Оценка на двигателната и зрително-моторната координация око – ръка, концентрацията и фината моторика.

Упражнението се състои от три основни двигателни действия – тупкане в земята и улавяне, подхвърляне нагоре и улавяне, тупкане в стена и улавяне. Улавянето може да става посредством захват на топката отдолу или отгоре.

Необходими уреди и пособия: топки за тенис на корт – 2 бр.

Процедура по провеждане: Изследваният взема двете топки по една във всяка ръка. Непосредствено преди изпълнението на всяко упражнение той получава кратка и ясна инструкция или демонстрация от страна на провеждащия изследването. След това той се опитва да повтори действието така, както го е разбрал и запаметил. Топката не трябва да се тупка прекалено слабо или много силно, изпълнението трябва да бъде с умерено темпо. Когато топката се подхвърли нагоре, това трябва да бъде около височината на очите.

Дейности:

- повтарящо се действие с една ръка (Repeatable Movement RM)
- последователно действие с двете ръце (Consequent Movement CM)
- едновременно действие с двете ръце (Simultaneous Movements SM)
- сложни координирани действия (Complicated Coordination Movements CCM), включително разнопосочни/реципрочни движения (Complicated Reciprocation Coordination Movements CRCM) – комбинация от RM, CM и SM.

Упражнението се състои от три основни двигателни действия – тупкане в земята и улавяне, подхвърляне нагоре и улавяне, тупкане в стена и улавяне. Улавянето може да става посредством захват на топката отдолу или отгоре.

Оценяване:

1. Незадоволителна координация:

- затруднения при превключването от едно действие към друго;
- липса на плавност и ритмичност при изпълненията;
- големи затруднения при едновременно изпълнение на действието с двете ръце;
- големи разлики в сръчността на лява и дясна ръка;
- дисметрия на вложеното усилие;
- ниски резултати от дейностите за базисна координация RM, CM, SM.

2. Задоволителна координация:

- справяне с дейностите за базисна координация RM, CM, SM;
- незначителни разлики в сръчността при изпълненията с лява и дясна ръка;
- лека дисметрия на вложеното усилие;
- добри показатели за плавност и ритмичност на изпълнението.

3. Отлична координация:

- справяне с дейностите за сложна координация CCM и CRCM;
- плавност и ритмичност на изпълненията;
- високо ниво на сръчност при изпълненията и с двете ръце;
- симетрия на вложеното усилие;
- справяне без непрекъснат зрителен контрол.

Предимства:

- Минимални изисквания към материална база.
- Не изисква предварително обучение в конкретни дейности на изследваните.
- Може да бъде използван в различни части на урока.

Недостатъци:

- Изисква добра координационна подготовка на провеждащия.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Изпълнение на разнопосочни действия.

2. Сложни последователности от вече изпълнените по-прости действия.
3. Съчетание с други двигателни дейности (бягане, ходене, пазене на баланс).
4. Изпълнение за време.
5. Изпълнение без зрителен контрол.
6. Вариране на изпълнението във височина.

7. Бързина и специфични умения на долни крайници

Дейността е подходяща за: ученици от начален етап (II – IV клас; без първи клас); ученици от V – VII клас.

Цел: оценка на координацията и бързината на долните крайници

Необходими пособия: тренировъчна стълба

Видове дейности:

- Последователно стъпване във всеки квадрат от стълбата с ориентация на тялото напред.
- Последователно стъпване във всеки квадрат от стълбата с ориентация на тялото – полу-обърнат настрани.
- Последователно стъпване във всеки квадрат от стълбата с ориентация на тялото напред – слалом.
- Последователно стъпване вътре – вън във всеки квадрат от стълбата с ориентация на тялото перпендикулярно на стълбата.
- Едновременно изпълнение и с двата крака вътре – вън с ориентация на тялото и движение напред по дължината на стълбата.
- Едновременно изпълнение и с двата крака на ножично движение с ориентация на тялото перпендикулярно на стълбата.

Оценяване:

1. Незадоволителна координация:

- объркване и грешки при превключването от едно действие към друго;
- липса на плавност и ритмичност при изпълненията;
- големи затруднения при едновременното изпълнение и с двата крака;
- повече или по-малко стъпвания в квадратите от необходимото;

2. Задоволителна координация:

- малки неточности при превключването от едно действие към друго;
- незначителни неточности в плавността и ритмичността на движенията;
- леки неточности в баланса по време на изпълнение;
- умерена скорост на изпълнение на теста.

3. Отлична координация:

- плавно и бързо превключване от едно действие към друго;
- плавност и ритмичност на изпълненията;

- баланс по време на изпълнение;
- справяне без непрекъснат зрителен контрол върху движенията.

Предимства:

- Минимални изисквания към материална база.
- Може да бъде използвано в различни части на урока.

Недостатъци:

- Изисква добра координационна подготовка на провеждащия.
- Изисква минимално предварително обучение в конкретни дейности на изследваните.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Усложняване на елементите, добавяне на по-сложни елементи.
2. Изпълнение в състезателни условия.
3. Промени в темпа на изпълнение.

8. Водене на топка и попадение в цел

Дейността е подходяща за: ученици от начален етап (II – IV клас; без първи клас); ученици от V – VII клас.

Цел: оценка на координация спрямо уред (топка) и фина моторика на долните крайници (контрол, точност на изпълнение).

Необходими уреди и пособия: футболна топка и конуси.

Процедура по провеждане: В права линия се подреждат конуси с отстояние между тях. Задачата на всеки участник в теста е да премине с футболна топка зигзагообразно между конусите, като я води по земята и се старее тя да преминава максимално близо до тях, без да ги докосва или измества. Провеждащият теста наблюдава координацията спрямо топката, плавността и ритмичността на движенията, оценява уменията при водене с десен или ляв крак, отчита уменията, свързани с контрола върху топката, неточностите и грешките при изпълнението. При достигане до последния конус изпълняващият теста насочва топката за попадение в малка футболна врата. Алтернативно могат да се използват отдалечени на разстояние един от друг конуси или стена с маркери за врата върху нея. Отчитат се и попаденията или пропуските при ударите към вратата.

Оценяване:

1. Незадоволителен контрол на водене и координация спрямо топката.

- несъразмерност в силата на докосванията върху топката при воденето ѝ между конусите;
- несръчно и неправилно позициониране на стъпалото на крака при насочване на топката в желаната посока;
- голяма отдалеченост на топката от линията на конусите по време на воденето ѝ;
- воденето на топката с малко на брой коригиращи посоката докосвания;
- воденето на топката много далече от крака;
- честа загуба на контрол върху топката, пропускане на конуси и почти никакви попадения в целта.

2. Задоволителен контрол на водене и координация спрямо топката:

- водене на топката с повече коригиращи докосвания, но с непостоянен ритъм и без пропускане на конуси;
- водене на топката сравнително близо до конусите, но с моментни загуби на контрол върху нея;
- сравнително добро позициониране на стъпалото при водене на топката;
- сравнителна добра скорост на придвижване с топката по време на изпълнението.
- сравнителна добра скорост на придвижване с топката по време на изпълнението.

3. Отличен контрол на водене и координация спрямо топката:

- водене на топката с добре премерени коригиращи докосвания и в ритъм;
- уверено придвижване, без пропускане на конуси и водене на топката близо до тях;
- оптимална скорост на придвижване и точни попадения в целта.

Предимства:

- Може да се съчетава със задачи от учебното съдържание по футбол.

Недостатъци:

- Има известни изисквания към материалната база.
- Може да има липса на интерес към дейността по полов признак.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Състезателно изпълнение.
2. Изпълнение за време.
3. Водене с неудобния крак.
4. Попадение в различна по големина цел или на различно разстояние.
5. Промяна в подредбата конусите, вкл. отстоянието между тях.

9. Партниране, организация на вниманието и точност на изпълненията

Дейността е подходяща за: ученици от V – VII клас.

Цел: Разкриване на уменията за партньорство, концентрация и превключване на вниманието, бързината на реакцията, приспособимостта към променящи се условия и организирането на вниманието в динамична среда, съчетано с точността на изпълнение на двигателната задача.

Необходими пособия: Футболна топка, малка врата или стена с маркери за врата.

Процедура по провеждане: Изследваният получава топка, която трябва да подаде по диагонал на партньора, който е на позиция вляво на вратата. Разстоянието на подаването между тях е около 5 – 6 метра. Подаването се изпълнява с десен крак по възможност с вътрешната част на ходилото. Насочването е към десния крак на партньора.

Партньорът спира също с десен крак и вътрешна част на ходилото си, след което връща отново с десен крак топката на изследвания. Той спира отново с десен крак, вътрешна част на ходилото и веднага отправя удар по посока на вратата с цел попадение. Същото действие се повтаря противоравно.

Оценяване:

1. Незадоволително ниво на партниране, организация на вниманието и точност на изпълненията:

- проблемно спиране, насочване на топката към партньорите и трудно реализиране на попадение в цел;
- големи затруднения при ориентацията в пространството и последователността на изпълненията;
- почти никакви реализирани попадения в целта;
- трудности при разбирането на инструкциите за последователността на изпълненията;
- трудна приспособимост към промените в зададените инструкции.

2. Задоволително ниво на партниране, организация на вниманието и точност на изпълненията:

- сравнително добро ниво на спиране, насочване на топката и реализиране на попадение в целта;
- леки затруднения при ориентацията в пространството и последователността на изпълненията;
- средно ниво на успеваемост в реализираните попадения в целта;
- разбиране на инструкциите за последователността на изпълненията и добра приспособимост към промените в тях.

3. Отлично ниво на партниране, организация на вниманието и точност на изпълненията:

- безпроблемно спиране, насочване на топката и реализиране на попадение в цел;
- усет към партньорите и към топката, висока успеваемост на попаденията в целта;
- бързо и точно разбиране на инструкциите и своевременна приспособимост към промените в тях.

Предимства:

- Може да се съчетава със задачи от учебното съдържание по футбол.
- Стимулира работа в екип.

Недостатъци:

- Може да има липса на интерес към дейността от страна на някои момичета.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Увеличаване на разстоянието до партньора или целта.
2. Промяна на позициите в пространството.
3. Изпълнение в състезателни условия.

10. Синхрон, своевременност, точност и прецизност (тайминг) на изпълнение с малка топка

Дейността е подходяща за: ученици от начален етап (II – IV клас; без първи клас); ученици от V – VII клас.

Цел: разкриване на умения за синхронизиране с действията на партньор. Оценява концентрацията, разпределението и превключването на вниманието, както и своевременността и точността на действието (тайминга).

Необходими уреди и пособия: тенис топки или друга малка топка, футболна топка и т.н.

Процедура по провеждане на теста: Провеждащият теста и тестваното лице застават с лице един към друг, на разстояние 5 м, след което изследващият хвърля тенис топка към изследвания, така че той да може да спре топката в момента на нейното приземяване само с предната част на обувката си, леко да я застъпи в момента на нейното приземяване с върха на пръстите си, без да пренася тежестта на тялото си върху стъпалото. Хвърлянето се изпълнява последователно за спиране с върха на обувката на ляв и десен крак, като отчита тайминга и синхронизацията на спирането спрямо подаването на топката.

Оценяване:

1. Незадоволителен синхрон и тайминг на изпълнение:

- ▶ пълна невъзможност за синхронизация на летежа на топката с нейното спиране;
- ▶ преждевременно или закъсняло спрямо летежа на топката спиране;
- ▶ преждевременно позициониране на крака, несъответстващо с движението на топката;
- ▶ объркване и колебание с кой крак да извърши спирането;
- ▶ невъзможност за спиране от по-голямо от 2 м разстояние на подаване;
- ▶ грубо и несръчно движение на спиране с голямо разминаване в тайминга.

2. Задоволителна двигателна памет:

- ▶ относително добра синхронизация на летежа на топката и нейното спиране;
- ▶ добра ориентация и реакция с кой крак да се извърши спирането;
- ▶ възможност за спиране на топката при по голямо от 2 м разстояние;
- ▶ сравнително добре координирано движение на спиране с добър тайминг.

3. Отлична двигателна памет:

- ▶ пълна синхронизация на летежа на топката с момента на нейното спиране;
- ▶ плавно, синхронизирано, ловко движение с отличен тайминг;
- ▶ спиране на топката при подаване над 5 м разстояние;
- ▶ спиране на топката без зрително проследяване.

Предимства:

- ▶ Може да се използва в различни части на урока.
- ▶ Стимулира работа в екип.

Недостатъци:

- ▶ Известна трудност при подаването на топката.

Степенуване на трудността на изпълнение:

1. Увеличаване на разстоянието до партньорите.
2. Изпълнение с връщане (подаване) на топката от въздуха.
3. Изпълнение в състезателни условия.
4. Изпълнение за качество или за време.

Отчитане на резултатите и регистрационна бланка

Общи критерии за оценка и определяне на надареност, при наличието на минимум 4 бр. изпълнени дейности:

- **0 бр. отлични резултати** – ниско или средно ниво на развитие на способностите, необходими за изпълнение на съответните двигателни задачи;
- **поне 1 бр. отличен резултат, 2 бр. или повече незадоволителни резултати** – потенциално завишени способности в специфични дейности;
- **повече от 1 бр. отличен резултат, не повече от един незадоволителен, в комбинация с поне задоволителен резултат на всички останали изпълнени дейности** – потенциална дарба в сферата на спорта.

В примерната регистрационна бланка (Таблица 5.) могат да се вписват различните извършени дейности, техните вариации (усложнения, улеснения или други промени с диференциране), както и качеството на изпълнение от страна на оценяваните.

Таблица 5. Регистрационна бланка

Име	Клас	Име на избраната дейност	Дейност 2	Дейност	Потенциална дарба
Ученик 1	1А	Отлично	Задоволително	Незадоволително	Да/Не/Бележки
Ученик 2	3Б	0	3	Н	Да/Не/Бележки

БЕЛЕЖКИ

A series of horizontal dashed lines for writing notes, spanning the width of the page.

A series of horizontal dashed lines for writing, spanning the width of the page.

**Инструмент за откриване на дарбите и за определяне на възможности
за стимулирането им чрез допълнителна подкрепа за личностно развитие
на деца и ученици с изявени дарби и насоки за прилагане на инструмента**

доц. д-р Румяна Панкова, д-р Пламен Иванов, Илия Бояров,
ас. д-р Иван Симеонов, ас.д-р Павлина Обретенова
д-р Стояна Георгиева, Кристина Ушева, Диана Златкова,
Пламен Гостев, д-р Галя Петрова, д-р Илиана Саласар

Българска
Първо издание
Редактор Станислава Първанова

Предпечат Таралез ЕООД
Печат ЕА ПРИНТ ООД
Формат 60/90/8

ISBN 978-954-8973-47-2

Издава:
Министерство на образованието и науката
www.mon.bg

ISBN 978-954-8973-47-2

9 789548 973472

www.mon.bg